

NORWEGIAN JOURNAL OF DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL SCIENCE

№77/2022

Norwegian Journal of development of the International Science

ISSN 3453-9875

VOL.2

It was established in November 2016 with support from the Norwegian Academy of Science.

DESCRIPTION

The Scientific journal “Norwegian Journal of development of the International Science” is issued 24 times a year and is a scientific publication on topical problems of science.

Editor in chief – Karin Kristiansen (University of Oslo, Norway)

The assistant of the editor in chief – Olof Hansen

- James Smith (University of Birmingham, UK)
- Kristian Nilsen (University Centre in Svalbard, Norway)
- Arne Jensen (Norwegian University of Science and Technology, Norway)
- Sander Svein (University of Tromsø, Norway)
- Lena Meyer (University of Gothenburg, Sweden)
- Hans Rasmussen (University of Southern Denmark, Denmark)
- Chantal Girard (ESC Rennes School of Business, France)
- Ann Claes (University of Groningen, Netherlands)
- Ingrid Karlsen (University of Oslo, Norway)
- Terje Gruterson (Norwegian Institute of Public Health, Norway)
- Sander Langfjord (University Hospital, Norway)
- Fredrik Mardosas (Oslo and Akershus University College, Norway)
- Emil Berger (Ministry of Agriculture and Food, Norway)
- Sofie Olsen (BioFokus, Norway)
- Rolf Ulrich Becker (University of Duisburg-Essen, Germany)
- Lutz Jäncke (University of Zürich, Switzerland)
- Elizabeth Davies (University of Glasgow, UK)
- Chan Jiang (Peking University, China) and other independent experts

1000 copies

Norwegian Journal of development of the International Science

Iduns gate 4A, 0178, Oslo, Norway

email: publish@njd-iscience.com

site: <http://www.njd-iscience.com>

CONTENT

BIOLOGICAL SCIENCES

**Abdullayeva N., Huseynova N.,
Abdullayeva N., Muchtarova A.**

PARTIAL PURIFICATION AND ELECTROPHORETIC
STUDY OF THE ACTIVE STRAIN OF *ENTEROCOCCUS*
FAECALIS T23.....3

EARTH SCIENCES

**Masikevich Yu., Tyuleneva V.,
Masikevych A., Gerush N., Dekalchuk S.**

ECOLOGICAL PREREQUISITES FOR SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF MOUNTAIN TERRITORIES OF
CHERNIVTSI REGION6

HISTORICAL SCIENCES

Bespalov A.

THE FORMATION OF ABSOLUTISM IN THE ERA OF
LOUIS XIV ON THE EXAMPLE OF THE MILITARY HOUSE
OF THE KING OF FRANCE (1643-1715).....12

PEDAGOGICAL SCIENCES

Turgunbaev R.

METHODICAL ASPECTS OF CONTINUITY IN TEACHING
MATHEMATICS.....20

Mylian Z.

PRIMARY SCHOOLS IN THE BRITISH SYSTEM OF
EDUCATION28

Kozubovska I., Popadich O., Kulchar E.

PARTNERSHIP OF THE UNIVERSITY AND CHARITY
FUND IN THE DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL
TOLERANCE OF THE FUTURE SPECIALISTS IN THE
FIELD OF PEDAGOGY23

PHILOLOGICAL SCIENCES

Dyshleva G.

STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF
PHRASEOLOGICAL UNITS WITH ANTRONOMIC
COMPONENT "BIS"32

Zayarna I.

THE POETIC CONVERSATION BY LETA YUGAY:
PECULIARITIES OF IDIOSTYLE36

Myshyakova N., Kipnes L.

FESTIVE TEXTS OF MODERN CULTURE40

Kharabaeva V.

VERBS WITH THE MEANING OF CAUSATION OF
MOVING OBJECTS (BASED ON THE MATERIAL OF THE
YAKUT LANGUAGE)43

BIOLOGICAL SCIENCES

УДК 581.19:577.157

PARTIAL PURIFICATION AND ELECTROPHORETIC STUDY OF THE ACTIVE STRAIN OF *ENTEROCOCCUS FAECALIS* T23

Abdullayeva N.,

Huseynova N.,

Abdullayeva N.,

Ph.D, Associate Professor, Department of Biophysics and Biochemistry, Baku State University

Muchtarova A.

Master student, Department of Biophysics and Biochemistry, Baku State University

ЧАСТИЧНАЯ ОЧИСТКА И ЭЛЕКТРОФОРЕТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ АКТИВНОГО ШТАММА *ENTEROCOCCUS FAECALIS* T23

Абдуллаева Н.Ф.,

Гусейнова Н.Ф.,

Абдуллаева Н.А.,

Доценты кафедры Биофизики и биохимии, Бакинский государственный университет

Мухтарова А.А.

Магистр, кафедра Биофизики и биохимии, Бакинский государственный университет

Abstract

The article is devoted to the partial purification and electrophoretic study of the active strain *Enterococcus faecalis* T 23.

Аннотация

Статья посвящена частичной очистке и электрофоретическому исследованию активного штамма *Enterococcus faecalis* T 23.

Keywords: lactic acid bacteria, fermented foods, electrophoresis, exchange chromatography, bacteriocins

Ключевые слова: молочнокислые бактерии, ферментированные продукты, электрофорез, катион-обменная хроматография, бактериоцины.

Молочнокислые бактерии (МКБ) широко применимы в пищевой промышленности в производстве ферментированных молочных продуктов, таких как сыры и йогурты. Метаболиты их влияют на процесс созревания ферментированных молочных продуктов, а также на ароматические, вкусовые и текстурные свойства [5, с.929]. Рост и развитие штаммов в молочных продуктах являются важными условиями для проявления их активности. Феномен бактериоциногенеза встречается не только среди молочнокислых бактерий, но также и среди микроорганизмов других таксономических групп. К примеру, бактериоцины семейства колицинов синтезируются различными штаммами *E.coli*, обладающих следующими механизмами действия: формируют каналы в цитоплазматической мембране, деградируют клеточную ДНК, ингибируют биосинтез белка [1, с.28]. Однако сами эти штаммы не являются пробиотиками. Присутствие или обнаружение этих бактерий в составе пищевых продуктов говорит о загрязнении и вызывает опасение для их практического применения [3, с.109]. Установлено, что около 30% естественных популяций *E.coli* являются продуцентами бактериоциноподобных ингибирующих веществ [8,

с.2191]. Идентифицировано более, чем 25 типов колицинов [11, с.287]. Предположительно, в популяции *E.coli* около 80% клеток являются устойчивыми к любому колицину, и 40% – ко всем колицинам, продуцируемых в популяции с остальными колицин-чувствительными клетками [10, с.223]. Установлено, что относительное количество колицин продуцирующих клеток, зависит от энергетических затрат, связанных с процессом их синтеза [12, 188]. Использование бактериоцинов бактериальных штаммов не относящихся к пробиотикам, возможно только при их полной очистке, что требует не малые затраты и большой труд. Однако ситуация коренным образом меняется при использовании бактерий – пробиотиков. В этом случае, в зависимости от природы продукта с целью биозащиты пищевых продуктов, представляется возможным использование, как самих штаммов-продуцентов, так и их бактериоцинов. Процесс очистки бактериоцинов представляет собой сложный процесс и имеет большое практическое и научное значение. В данной серии экспериментов произведена частичная очистка активного компонента штамма *Enterococcus faecalis* T 23. С этой целью была проведена катионообменная хроматография. В ходе частичной очистки антимикробного агента данного

штамма на колонку наносили культуральную жидкость, без осаждения сульфатом аммония (рис.1) [2, с.48]. Антимикробной активностью обладали фракции, элюируемые, в основном, при концентрации

соли 0.4 и 0.6 М, объём активной фракции составил 20 мл. Активная фракция была концентрирована в 10 раз.

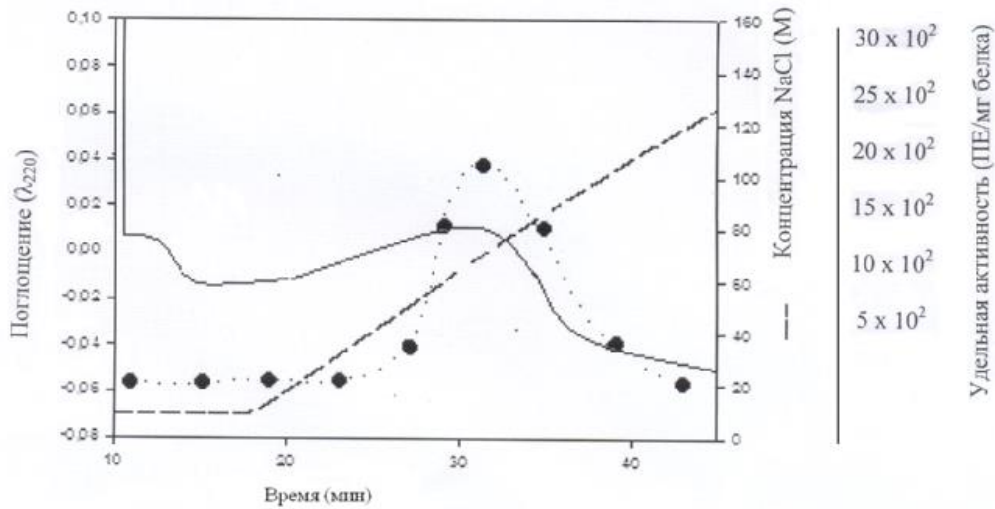

Рис.1 Профиль катионообменной хроматографии активной фракции культуральной жидкости штамма *Enterococcus faecalis* T 23.

Препарат активной фракции удалось очистить 17 раз (табл. 1). Бактериоцины по своей природе в основном, являются веществами белковой природы, и значения рН, близкие к нейтральным, на них действуют позитивно. При этом значительно

уменьшается объём исследуемого образца, что облегчает его дальнейшие биохимические исследования. Таким образом, получен частично очищенный препарат активного компонента из культуральной жидкости штамма *Enterococcus faecalis* T 23 [7, с.1592].

Таблица 1

Частичная очистка бактериоцина штамма *Enterococcus faecalis* T 23

Этапы очистки	Объём фракции (мл)	Общее количество белка (мг)	Общая активность (ПЕ)	Удельная активность (ПЕ/мг бел-ка)	Степень очистки (x)	Выход (%)
Культуральная жидкость	200	1150	47000	35	1	100
Катионообменная хроматография	88	41	44118	1016	17	86

С целью определения молекулярной массы антимикробного пептида использован метод электрофореза в полиакриламидном геле с концентрацией акриламида 16.5% [9, с.38]. В качестве белков-стандартов использовали маркерные белки с низкими молекулярными массами (1.06-26.60 кДа) [6, с.285].

Чёткая полоса активного полипептида проявляется только на третьей дорожке, в которую вносили концентрированную активную фракцию. Значение молекулярной массы полипептида находится в интервале 6.5 – 14.2 кДа (рис.2 А).

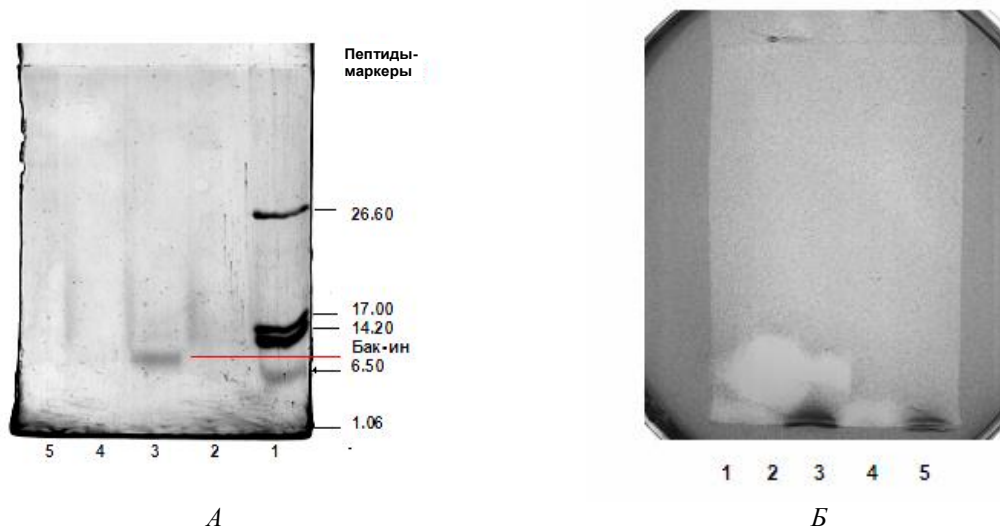

Рис.2 ДС-На-ПААГ электрофореграмма (А) и антимикробная активность БПИВ штамма *Enterococcus faecalis* T 23 (Б).

На второй дорожке наблюдается окрашивание в районе локализации полосы активной фракции. На дорожках 4 и 5, куда были внесены образцы активной фракции, обработанные протеолитическими ферментами протеиназой К и проназой, соответственно, заметного окрашивания не наблюдалось. На второй половине гели, наслаиваемой тонким слоем мягкого МРС агара (0.7%), содержащего клетки *L.bulgaricus* 340 в концентрации 1.2×10^5 КОЕ/мл, видны чистые зоны в виде просветления, что указывает на места локализации белковых молекул с антимикробной активностью (рис.2 Б). Вдоль дорожек 1, 4 и 5, соответствующих местам внесения маркерных пептидов (1), а также активных фракций, обработанных протеиназой К (4) и проназой (5), просветлённые зоны не наблюдаются. Чистые зоны заметны на участках, соответствующих местам локализации полос активной фракции, на дорожках 2 и 3. Затем вычисляли значение R_f каждой полосы, в том числе и полосы бактерицина. Выявлено, что полоса с R_f 0.52 располагается между полосами стандартных белков с M_r 6.5 и 14.2 кДа. По калибровочной кривой определяли значение молекулярной массы активного пептида штамма *Enterococcus faecalis* T 23. Она была равна 10.8 кДа.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ахмедова А.Ф., Абдуллаева Н.А., Гусейнова Н.Ф., Кулиев А.А. // Доклады НАН Азербайджана. 2010, – № 6, – Т.LXVI, – С.25-85.
2. Ахмедова А.Ф., Гюльахмедов С.Г., Мустафаева Р.С., Кулиев А.А. // Вестник Бакинского Университета. Серия Естественных наук. 2010, – № 4, – С.45-51.
3. Картузова О.В., Просеков А.Ю., Шишко О.О., Асякина Л.К., Бабич О.О., Зимина М.И., Гармашов С.Ю., Бушуева О.Е. Определение доли активности ферментов в различных молокосвертывающих препаратах // Фундаментальные и прикладные исследования в современном мире. 2015. – № 10-4. – С.107-110.
4. Пискаева А.И., Дышлюк Л.С., Сидорин Ю.Ю. Влияние кластерного серебра на патогенную микрофлору органических отходов агропромышленного комплекса // Техника и технология пищевых производств. 2016. – №2. – С. 132–141.
5. Archibald F. S., Fridovich I. Manganese, superoxidedismutase and oxygen tolerance in same lactic acid bacteria // J. Bacteriol. 2017. – Vol. 146 (3). – P. 928–936.
6. Bhosale, S.H. Molecular and industrial aspects of glucose isomerase / S.H. Bhosale, M.B. Rao, V.V. Deshpande // Microbiol. rev. 1996. – Vol. 60, № 2. – P.280–300.
7. Prosekov A. Drying Parameters of Hydrolysates of Keratin-Containing Raw Materials / A. Prosekov, A. Petrov, E. Ulrich, L. Dyshlyuk, V. Dolganuk // Research Journal of Pharmaceutical, Biological and Chemical Sciences. 2016. – Vol. 7(4). – P.1589–1593.
8. Dahl T. A., Midden W. R., Hartman P. E. Comparison of killing of gram-negative and gram-positive bacteria by pure singlet oxygen // J. Bacteriol. 1989. – Vol. 171 (4). – P.2188–2194.
9. Jackett P. S., Aber V. R., Lowrie D. B. Virulence and resistance to superoxide, low pH and hydrogen peroxide among streins of *Mycobacterium tuberculosis* // J. Gen. Microbiol. 2015. – Vol. 104 (1). – P.37–45.
10. Kullisaar T., et al. Two antioxidative lactobacilli strains as promising probiotics // J. Food Microbiol. 2002. – Vol. 72. – P.215–224.
11. Spyropoulos, B.G., et al. Antioxidant properties of probiotics and their protective effects in the pathogenesis of radiation-induced enteritis and colitis // Dig. Dis. Sci. 2011. – Vol. 56. – P.285–294.
12. Gulahmadov S.G. Isolation and identification of lactic acid bacteria from same Azerbaijani cheeses // Труды Института Микробиологии НАН Азербайджана. Баку: Элм, 2007, – Т. V. – С.187-200.

EARTH SCIENCES

ECOLOGICAL PREREQUISITES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MOUNTAIN TERRITORIES OF CHERNIVTSI REGION

Masikevich Yu.,

Doctor of Biological Sciences, Professor,

Department of Physiology, Bukovynian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine.

Tyuleneva V.,

student, Bukovynian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine.

Masikevych A.,

Doctor of Technical Sciences, Associate professor,

Department of Hygiene and Ecology, Bukovynian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine.

Gerush N.,

student, Bukovynian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine.

Dekalchuk S.

student, Bukovynian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine.

ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Масікевич Ю.,

доктор біологічних наук, професор,

кафедра фізіології, Буковинський державний медичний університет, Чернівці, Україна.

Тюленєва В.,

студент, Буковинський державний медичний університет, Чернівці, Україна.

Масікевич А.,

доктор технічних наук, доцент, кафедра гігієни та екології,

Буковинський державний медичний університет, Чернівці, Україна.

Геруш Н.,

студент, Буковинський державний медичний університет, Чернівці, Україна.

Декальчук С.

студент, Буковинський державний медичний університет, Чернівці, Україна.

Abstract

The ecological condition of atmospheric air and surface waters of mountain and foothill territories of Chernivtsi region, which are part of the Pokutsko-Bukovynian Carpathians according to sanitary-hygienic and microbiological indicators, has been studied. The connection between the state of population health of the population of the studied region and the quality of the environment was traced.

Анотація

Досліджено екологічний стан атмосферного повітря та поверхневих вод гірських та передгірних територій Чернівецької області, що входять до складу Покутсько-Буковинських Карпат за санітарно-гігієнічними та мікробіологічними показниками. Відстежено зв'язок стану популяційного здоров'я населення досліджуваного регіону та якості навколишнього середовища.

Keywords: mountain areas, ecological condition, atmospheric air, surface waters, protected areas, population health.

Ключові слова: гірські території, екологічний стан, атмосферне повітря, поверхневі води, заповідні території, популяційне здоров'я.

Стан довкілля виступає інтегральним показником, що об'єктивно відображає сталий розвиток територій. Важливе значення при цьому відводиться якості поверхневих вод та атмосферного повітря. Ідентифікація патогенних бактерій у воді, на думку низки дослідників [1, 2], є однією з основних проблем оцінки безпеки навколишнього середовища для здоров'я людини та екосистеми загалом. Низка досліджень [3, 4] показує можливість оцінки якості

поверхневих вод шляхом вивчення мікробіоти водних екосистем. Як зазначають Франс Гаутієр та Фредерік Арчібальд (Francis Gauthier and Frederick Archibald) [3], коліформні бактерії давно використовують для позначення фекального забруднення води і, таким чином, для оцінки небезпеки здоров'я.

Проблему екологічної безпеки атмосферного повітря в розрізі регіонів України детально проаналізовано в дослідженнях [5, 6, 7, 8]. Дослідженнями

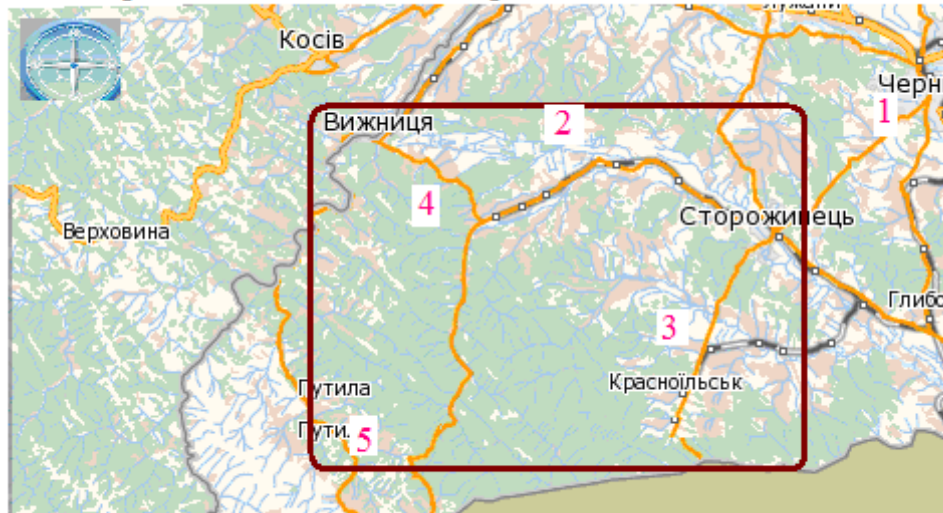
упродовж останніх 50-ти років [9, 10, 12, 13] з'ясовано фізіологічні механізми впливу гірського повітря на здоров'я людини.

Саме тому показники повітряного басейну виступають надійними індикаторами екологічної безпеки та відображають збалансованість розвитку екосистеми в цілому.

Об'єкти та методи дослідження. Дослідження проводилися на території передгірної та

гірської частини Чернівецької області, що входить до регіону Покутсько-Буковинських Карпат, що простягаються майже на сотню кілометрів по території Чернівецької та Івано-Франківської області від кордону з Румунією (транскордонні перенесення) на Буковині до м. Яремче на Гуцульщині. Для цього регіону характерні особливості ландшафту, клімату, та соціально-економічного розвитку. Район досліджень представлений на рисунку 1.

Івано-Франківська область Тернопільська область

РУМУНІЯ

Рисунок 1- Передгірно-гірський район Чернівецької області на карті України

- нумерація точок відбору проб (1, 2, 3, 4, 5) відповідає числам зазначеним в таблиці 1.

В зазначених точках відбиралися проби повітря та води в чотирьох кратній повторності для подальших інструментально-лабораторних досліджень. Мікробіологічну оцінку поверхневих вод проводили загальноприйнятими методами посіву на поживні середовища. Із суми колоній, що виростили на двох чашках одного розведення, вираховували середнє арифметичне й визначали ЗМЧ (загальне мікробне число). Результати паралельних висівів із того самого розведення підсумовували і визначали середню кількість колоній. Підсумки аналізу виражали в колонієутворювальних одиницях (КУО). Мікрофлору повітря ми визначали за загальноприйнятим седиментаційним методом відбору проб за умови сонячної безвітряної погоди з подальшим аналізом в мікробіологічній лабораторії Буковинського державного медичного університету.

Визначення хімічного споживання кисню (ХСК) проводили дихроматним методом за методикою [14]. Як окислювач органічних речовин використовували суміш $K_2Cr_2O_7 + H_2SO_4$ в присутності каталізатора Ag_2SO_4 . Показник БСК₅ визначали за методом [15].

Результати дослідів опрацьовано статистично [16].

Результати досліджень та їх обговорення.

Оцінка стану атмосферного повітря. На підставі аналізу даних регіональних доповідей про стан навколишнього природного середовища в Чернівецькій області та Головного управління статистики у Чернівецькій області складено загальну характеристику регіону досліджень, зокрема проаналізовано обсяги викидів в атмосферне повітря по регіону досліджень (табл.1). Проведений перерахунок обсягів викидів на одиницю площі окремих адміністративно-територіальних одиниць дав можливість отримати відносні характеристики атмосферного повітря в окремих територіально-адміністративних одиницях регіону.

Як свідчать представлені в таблиці 1 результати в межах регіону досліджень існує різка відмінність за даним показником між окремими адміністративно-територіальними одиницями. Найбільшим забрудненням характеризуються урбанізовані території м. Чернівці перевищуючи середній по регіону показник у 18,5 раза.

Мінімальний рівень забруднення на одиницю площі, що уступає середньому показнику в 20-40 раз, має місце у Путильському районі що територіально віддалений від обласного центру в межах 80-100 км.

Загальна характеристика передгірного та гірського регіонів Чернівецької області
(за даними [17-21])

№ п/п	Адміністративно-територіальна одиниця	територія, км ²	населення, тис. осіб	обсяг викидів в атмосфер. повітря, т/км ²	обсяг викидів в атмосфер. повітря, т/км ²
1.	м. Чернівці	153,0	260,6	$\frac{1127,9}{34,8}$	7,4
2.	Кіцманський район	608,0	69,4	$\frac{409,8}{12,6}$	0,67
3.	Сторожинецький район	1160,0	99,5	$\frac{134,2}{4,1}$	0,12
4.	Вижницький район	897,0	55,8	$\frac{80,7}{2,5}$	0,09
5.	Путильський район	884,0	26,3	$\frac{10,6}{0,3}$	0,01
	Чернівецька область	8096,0	906,9	$\frac{3239,9}{100\%}$	0,4

На підставі отриманих показників забруднення атмосферного повітря на одиницю площі нами запропоновано шкалу забруднення територій досліджуваного регіону (табл. 2)

Таблиця 2

Шкала забруднення атмосферного повітря по Чернівецькій області

Рівень забруднення	Високий	Середній	Низький	Мінімальний
Обсяг викидів, т/км ²	1,0 – 10,0	0,2 – 1,0	0,02 – 0,2	0,01 – 0,02
Адміністративно-територіальна одиниця	м.Чернівці	Кіцманський, Сторожинецький райони	Вижницький район	Путильський район

Високий рівень забруднення (I-II) характерний довкола урбанізованих територій регіону, зокрема довкола обласного центру – м. Чернівці, м. Сторожинець, смт. Вашківці. Для гірських та передгірних територій характерним є низький (III) і мінімальний (IV) рівні забруднення атмосфери, що можна пояснити як відсотком залісненості (площа стоку газів) так і інтенсивністю господарської діяльності і розвитку транспортної інфраструктури.

В атмосферному повітрі гірського регіону виявлено цілу низку показових мікроорганізмів (табл. 3). Серед них *Sarcina lutea*, *Sarcina rosea* (сарцина жовта, сарцина оранжева) – мікроорганізм роду сарцин, хемоорганотрофні анаеробні грам-позитивні коки, умовно патогенний, виявляється на шкірі, в шлунку та товстому кишечнику людини.

Таблиця 3

Санітарно-мікробіологічна оцінка атмосферного повітря регіону досліджень

Пункт відбору проб	Загальне мікробне число	Основна мікрофлора (родова і видова назва)
1	295,46	<i>Bacillus subtilis</i> , <i>Microbacterium rasettacrns</i> , <i>Sarcina saprophytius</i>
2	209,22	<i>Sarcina lutea</i> , <i>Bacillus mycoides</i> <i>Bacillus subtilis</i> , <i>M. flavus</i>
3	224,41	<i>Bacillus subtilis</i> , <i>Bacillus mycoides</i> , <i>M. candicans</i> , <i>Sarcina lutea</i> ,
4	135,32	<i>Sarcina rosea</i> , <i>M. flavus</i> , <i>Bacillus subtilis</i>
5	102,40	<i>Sarcina lutea</i> , <i>M. Candicans</i>
6	104,43	<i>Sarcina rosea</i> , <i>M. flavus</i>
7	108,76	<i>Sarcina lutea</i> , <i>Bacillus mycoides</i>
8	109,91	<i>Sarcina lutea</i> , <i>M. Candicans</i>
9	119,94	<i>Sarcina rosea</i> , <i>Bacillus mycoides</i> , <i>M. flavus</i>

- пункт 1 - південно-східна околиця м. Чернівці
- пункт 2 – південно-східна околиця смт. Вашківці
- пункт 3 – південно-східна околиця м. Сторожинець
- пункт 4 – південно-східна околиця м. Вижниця
- пункт 5 – південно-східна околиця смт. Путила
- пункти №№ 6-9 - заповідна зона

Санітарно-гігієнічний та мікробіологічний стан поверхневих вод. Отримані результати (таблиця 4) свідчать, що на територіях господарських та урбанізованих ландшафтів (пункти 1-5) у поверхневих водах значно збільшується вміст завислих

речовин, підвищуються показники ХСК, БСК та загального мікробного числа в порівнянні із еталонними заповідними територіями (пункти 6-9). Встановлено також, що в якості завислих речовин виступають відходи деревини (зокрема тирса), змиви

з полонинських ферм, побутові скиди. Слід зазначити, що в дослідженому гірському регіоні немає діючих очисних споруд.

Окрім цього, ми провели дослідження мікробіологічного стану води в зазначених пунктах від-

бору проб. Серед показників – колі-індекс та загальне мікробне число. У більшості випадків спостерігається прямий кореляційний зв'язок ($r=0,95$) між показниками біологічного БСК, ХСК та величиною мікробіологічних показників.

Таблиця 4

Санітарно-гігієнічні та мікробіологічні показники поверхневих вод району досліджень

Пункти відбору проб	Показники поверхневих вод			
	завислі речовини (мг/дм ³)	БСК ₅ (мг О ₂ /дм ³)	ХСК (мг О ₂ /дм ³)	Загальне мікробне число
1	3,84	7,6	36,5	6540
2	2,55	6,4	38,3	5600
3	3,27	6,8	37,2	5850
4	2,21	5,9	14,5	2200
5	1,56	4,2	8,6	1940
6	0,82	3,1	6,3	1800
7	0,65	2,5	5,4	1530
8	0,70	2,9	4,9	1760
9	0,79	2,8	5,5	1700
СанПиН 4630-88	< 0,75	< 6,0	< 30,0	< 5000

- номери пунктів відбору проб відповідають примітці до таблиці 3
- різниця достовірна при $p < 0,05$

В якості еталонної території було обрано заповідну зону національного природного парку «Вижницький» (рис. 2), де більш ніж 20 років дотримується режим строгого заповідання, і де за цей час сформувалася специфічна передгірська екосистема.

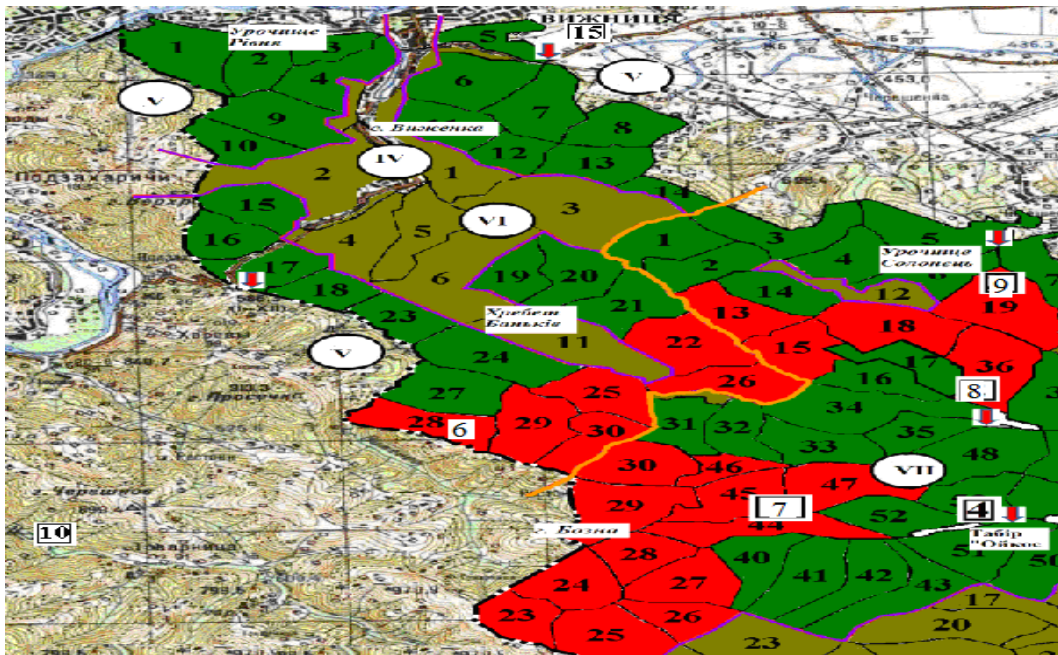

Рисунок 2 – Заповідна зона національного природного парку «Вижницький» (квартали виділено червоним кольором) із зазначенням точок відбору проб (6, 7, 8, 9).

Незважаючи на те, що за санітарно-гігієнічними та мікробіологічними показниками заповідні території виявилися достатньо чистими для них актуальним залишається вирішення цілого організаційних питань, що забезпечать подальший збалансований сталий розвиток цих територій.

«Комплексна програма з охорони навколишнього природного середовища «Екологія» у Чернівецькій області на 2019-2021 роки», що розроблена відповідно до «Стратегії регіонального розвитку...»,

затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України, намітила основні напрямки щодо збереження заповідних територій в регіоні на найближчу перспективу.

Серед них: створення та підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій у Буковинських Карпатах та Передкарпатті, що мають значний потенціал цінних та унікальних територій. Варто зазначити, що територія Чернівецької області будучи складовою Карпатської системи входить до ланки європейської екологічної мережі в якості

складової Карпатської гірської екосистеми, а тому на неї поширюються усі міжнародні зобов'язання взяті на себе Україною з даного питання. Проте посилена ерозія ґрунтів в результаті лісозаготівель в гірській частині регіону, незавершений процес винесення в природу меж заповідних об'єктів, відсутність кадастрових номерів на земельні ділянки, значна нерівномірність територіального розподілу об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) тощо, ускладнюють формування в природі з'єднувальних екологічних коридорів та забезпечення територіальної єдності ділянок з природними ландшафтами. Відсутність належним чином оформлених та погоджених правостановлюючих документів щодо організації та встановлення меж територій ПЗФ, державних актів на землю, винесених у природу меж територій та об'єктів ПЗФ, складає серйозну загрозу їхньої втрати.

Вищезазначена програма добігає завершення. Аналіз програм свідчить про невиконання в повному обсязі задекларованих зобов'язань. Зокрема, це стосується розширення, облаштування та матеріально-технічне забезпечення об'єктів природно-заповідного фонду області; витрат на резервування територій для заповідання; забезпечення заходів з інвентаризації об'єктів і територій природно-заповідного фонду, ведення його кадастру та створення бази даних екологічної мережі регіону; здійснення заходів щодо відновлення корінних природних комплексів на заповідних територіях. Так, на сьогоднішній день площа природно-заповідного фонду області становить 103,6 тис. га, що складає 12,8% від загальної території області. Зазначений показник більш ніж вдвічі перевищує середній, проте заплановане в програмі розширення площ територій природно-заповідного фонду до 218,6 тис. га залишається тільки бажаною перспективою. Окрім відвертого спротиву лісової галузі погодження відведення земель лісового фонду у заповідний фонд (приклад урочища «Протяте каміння»), на заваді є також колізії в адміністративній підпорядкованості

територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення. Явно недостатнім є також запланований показник відновлення порушених та відпрацьованих земель (всього 5 га із загальної площі в 450 га, що складає близько 1 %). Логічним є відведення порушених та деградованих земель до екомережі як то передбачає відповідний закон про екомережу.

Не викликає сумніву, що площі земель ПЗФ Чернівецької області мають бути приведені до нормативів країн ЄС, особливо враховуючи транскордонний характер їх розміщення. Проте, варто зазначити, що в регіоні існують проблеми при формуванні територій та об'єктів природно-заповідного фонду за вододільним принципом. Окрім того, навіть за умови надання погоджень основними землекористувачами та органами виконавчої влади, має місце затягування вирішення питання органами місцевого самоврядування (особливо на даний момент часу після впровадження реформ територіально-адміністративного поділу та формування нових територіальних громад).

Популяційне здоров'я населення в регіоні досліджень. Слід зазначити, що інтегральним показником досліджених нами територій є стан популяційного здоров'я населення.

Показники захворюваності та смертності за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області за 2014-2018 роки представлено в таблиці 5. Дані наведені в таблиці свідчать про низький рівень захворюваності населення гірських територій Чернівецької області на злоякісні новоутворення та кількість ВІЛ-інфікованих осіб, що тісно корелює із якістю атмосферного повітря. Проте, для даних гірських територій характерно високий рівень смертності дітей до одного року та захворюваності на туберкульоз, що може бути пояснено, на наш погляд, рівнем соціально-економічного розвитку, розвитком інфраструктури та рівнем медичного обслуговування населення.

Таблиця 5

Показники захворюваності по Чернівецькій області в районі досліджень [17, 22]

№ п/п	Адміністративно-територіальна одиниця	Захворюваність			Смертність дітей у віці до 1 року (на 1000 живонароджених)
		на злоякісні новоутворення, осіб на 100000 населення	ВІЛ – інфіковані, осіб на 100000 населення	на туберкульоз, осіб на 100000 населення	
1.	м. Чернівці	282,1	47	34,7	10,3
2.	Кіцманський район	286,3	7	61,9	8,1
3.	Сторожинецький район	212,7	11	46,4	6,4
4.	Вижницький район	251,3	5	66,4	6,1
5.	Путильський район	133,6	-	57,3	9,4
	Чернівецька область	267,4	114	40,4	8,1

Рівень захворюваності (популяційне здоров'я) виступає однією з причин зміни чисельності популяції досліджуваного нами регіону. Серед основних причин смертності жителів передгірної та гірських територій є: серцево-судинні захворювання (ССЗ-

61,8%), онкологічні (ОНКО – 11,6 %) та захворювання органів дихання (ЗОД – 8,9 %) [22].

Висновки. В якості еталонної території, при дослідженні екологічного стану гірського регіону Чернівецької області, було обрано заповідну зону національного природного парку «Вижницький».

Показано, що на територіях господарських та урбанізованих ландшафтів у поверхневих водах значно збільшується вміст завислих речовин, підвищуються показники ХСК, БСК та загального мікробного числа, має місце також значне погіршення якості атмосферного повітря в порівнянні із еталонними заповідними територіями. Встановлено тісний кореляційний зв'язок стану популяційного здоров'я населення досліджуваного регіону та якості навколишнього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

- Francis Gauthier and Frederick Archibald. The ecology of "fecal indicator" bacteria commonly found in pulp mill water systems. *Wat. Res.*, 2001. 35 (9). P. 2207–2218. [https://doi.org/10.1016/S0043-1354\(00\)00506-6](https://doi.org/10.1016/S0043-1354(00)00506-6).
- Pekarova P., Onderka M., Pekar J., Roncak P., Miklanek P. Prediction of water quality in the Danube River under extreme hydrological and temperature conditions. *J. Hydrol. Hydromech.* 2009. 57 (1). P. 3–15. <https://doi.org/10.2478/v10098-009-0001-5>.
- Fey A., Eichler S., Flavie S., Christen R., Hafle M. G., Guzman C. A. Establishment of a real-time PCR-based approach for accurate quantification of bacterial RNA targets in water, using *Salmonella* as a model organism. *Appl. Environ. Microbiol.* 2004. 70 (6). P. 3618–3623. <https://doi.org/10.1128/AEM.70.6.3618-3623.2004>.
- Straub T. M., Chandler D. P. Towards a unified system for detecting waterborne pathogens. *J. Microbiol. Methods.* 2003. 53 (1). P. 185–197. <https://doi.org/10.1128/AEM.70.6.3618-3623.2004>. [https://doi.org/10.1016/S0167-7012\(03\)00023-X](https://doi.org/10.1016/S0167-7012(03)00023-X).
- Глушков А.В., Серга Э. Н., Бунякова Ю.Я. Хаос во временных рядах концентраций загрязняющих веществ в атмосфере (г. Одесса) // *Вісник Одеського держ. екологічного ун-ту.*-2009.- №8.-С.233-238.
- Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі [Текст]: [монографія] / [М. Хвесик та ін.]. – Київ : Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку, 2014. – 339 с.
- Екологічна безпека транскордонних регіонів України в контексті євроінтеграції : [монографія] / [М. Хвесик, А. Степаненко, В. Симоненко та ін.]; за наук. ред. акад. НААН України М. Хвесика, чл.-кор. НАН України В. Симоненка. – К.: За друга, 2015. – 512 с.
- Обиход Г. О., Омельченко А. А., Бойко В. В. Екологічна безпека атмосферного повітря України: просторова структуризація // *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: збірник наукових праць.* 2016.– том 31, вип. 1. – С.160 – 167.
- Коренівська О. Л. Експериментальні дослідження приладів для аероіонотерапії в умовах лікувальних закладів із застосуванням методу та приладу вимірювання концентрації легких аероіонів // *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Технічні науки.* – 2015.– №2 (73). – С.142–147.
- Gustavs K. (2008) Options to minimize non-ionizing electromagnetic radiation exposures (EMF/RF/Static Fields) in office environments. Final paper of Environmental & Occupational Health Certificate Program. – University of Victoria. 158 p.
- Гигиенические требования к аэроионному составу воздуха производственных и общественных помещений: СанПиН 2.2.4. 1294-03. – [Введён в действие 2003-15-06]. – М. : МЗ РФ, 2003. – 6 с.
- Улащик В.С. Физиотерапия. Универсальная медицинская энциклопедия. - Мн.: Книжный Дом, 2008.- 640 с.
- Березовский В. А., Левашов М. И. Физиологические предпосылки и механизмы нормализующего действия нормобарической гипоксии и оротерапии. *Физиол. журнал.* 1992. Т.38, №5. С. 3–12.
- Березовский В. А. Качество жизни и биофизическая медицина. *Физиол. журнал.* 2008. Т.54, №2. С.5–15.
- МВВ 081/12-0019-01. Поверхневі води. Методика виконання вимірювань хімічного споживання кисню (ХСК) окисленням дихромату (5-100 мг О₂/дм³). URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=76354.
- МВВ 081/12-0014-01. Поверхневі води. Методика виконання вимірювань біохімічного споживання кисню (БСК₅) (0,5-15 мг О₂/дм³). URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=76349.
- Демків Т. М., Конопельник О. І., Шопя Я. І. Основи теорії похибок фізичних величин. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 40 с. <http://physics.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/pohybku.pdf>.
- Населення Чернівецької області за 2014 рік. Статистичний збірник / за ред. Ротаря А. В. Чернівці: Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2015.- 152 с.
- Населення Чернівецької області за 2018 рік. Статистичний збірник / за ред. Петрової Г. І. Чернівці: Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2019.- 156 с.
- Екологічний паспорт Чернівецької області / за ред. проф. Солоджко В. Д. Чернівці: Зелена Буковина, 2010. – 272 с.
- Білоконь М. В., Аврам М. М., Білокучма М. В., Артановський О. Ф. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернівецькій області у 2015 році: монографія. Чернівці: Букрек, 2016. – 208 с.
- Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернівецькій області у 2017 році. https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/2017/Reg_Dop_Chernivetska_2017.pdf.
- Гуцуляк В.М. Медико-екологічна оцінка ландшафтів Чернівецької області: монографія / В.М. Гуцуляк, К.П. Наконечний. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 200 с.

HISTORICAL SCIENCES

THE FORMATION OF ABSOLUTISM IN THE ERA OF LOUIS XIV ON THE EXAMPLE OF THE MILITARY HOUSE OF THE KING OF FRANCE (1643-1715)

Bespalov A.

Academy of State Fire Service EMERCOM of Russia, Professor of the Department of History and Economic Theory, Associate Professor, PhD in History, Moscow, Russia

ФОРМИРОВАНИЕ АБСОЛЮТИЗМА В ЭПОХУ ЛЮДОВИКА XIV НА ПРИМЕРЕ ВОЕННОГО ДОМА КОРОЛЯ ФРАНЦИИ (1643-1715 ГГ.)

Беспалов А.В.

Академия государственной противопожарной службы МЧС России, профессор кафедры истории и экономической теории, доцент, доктор исторических наук, г. Москва, Россия

Abstract

Based on an analysis of French biographical directories and an array of previously published works, the article describes the formation of absolutism in the era of Louis XIV using the example of the King's War House (1643-1715).

This article may be useful to scientists, teachers, adjuncts, students and students of humanitarian educational institutions studying the course of disciplines: "General History", "Military History", "History of International Relations".

Аннотация

В статье на основе анализа французских биографических справочников и массива, ранее опубликованных работ, рассказывается о формировании абсолютизма в эпоху Людовика XIV на примере Военного Дома короля Франции (1643-1715 гг.)

Данная статья может быть полезна научным работникам, преподавателям, адъюнктам, слушателям и студентам гуманитарных образовательных учреждений, изучающих курс дисциплин: «Всеобщая история», «Военная история», «История международных отношений».

Keywords: king, analysis, absolutism, France, guard.

Ключевые слова: король, анализ, абсолютизм, Франция, гвардия.

Семнадцатый век заложил основы классического абсолютизма во Франции. Он стал поистине "золотым веком" этой европейской державы. У короны государства в это время стояли такие выдающиеся государственные деятели как кардиналы Арман-Жан дю Плесси, герцог де Ришелье и Джулио Мазарини, Жан-Батист Кольбер и Франсуа-Мишель Летелье маркиз де Лувуа. Именно эти люди стали творцами великой Франции короля Людовика XIV (1643-1715). В этот период королевская армия пережила ряд существенных реформ, ставших примером для всей Европы. На протяжении двадцати семи лет их неустанно проводил в жизнь государственный секретарь по военным делам Франсуа-Мишель Летелье маркиз де Лувуа [1. С.7; 7. Р.24].

Ему подчинялись военные комиссары, которым было поручено наблюдение за складами съестных припасов, арсеналами, литейными заводами, транспортом, конскими заводами и ремонтом, походными госпиталями и военными больницами. Комиссары были независимы от маршалов и генералов, напрямую подчиняясь только государственному секретарю по военным делам. Лувуа ввел с согласия короля должности инспекторов родов войск, подотчетных только ему и королю.

Для прекращения тяжб, склок и нарушений дисциплины среди офицерского состава маркиз ввел ограничение продажи офицерских чинов (так как обычай покупать роты за крупные суммы денег отрезал младшим офицерам без средств, произведенным за отличие из солдат, возможность дальнейшей карьеры). Кроме того, он обязал офицеров знатного происхождения всегда находиться при армии. В высшем командном составе Лувуа уничтожил правило, что служившие в одной армии генералы командовали ею поочередно по одному дню и заменил его назначением командующих, имеющих старшинство, чем обеспечивалась последовательность в проведении плана кампании. Именно во Франции, стараниями маркиза были введены так называемые послужные списки в которые заносились все сведения о офицере, его успехах и промахах. Это позволило, производить в следующий чин по выслуге лет или за особые военные заслуги. Для награждения отличившихся офицеров в 1693 году был учрежден орден Святого Людовика. В мирное время его можно было получить только отслужив 28 лет [1. С.8]. Были введены звания подполковника, бригадира и полевого маршала (бригадного генерала). Чины майора и подполковника стали присваивать только за боевые заслуги.

"При Лувуа во Франции насчитывалось 200 тысяч дворян. Из них 20 тысяч находились на военной службе. Офицерский корпус более чем на три четверти состоял из дворян. Они имели право носить шпагу везде, даже в кабинете короля, владеть любым количеством оружия. Иногда это были настоящие арсеналы.

Изменился и порядок прохождения военной службы дворянами. Каждый из них, кроме принцев крови, начинал со скромной должности курсанта (кадета), а затем командовал ротой кавалеристов или становился лейтенантом. Государственный секретарь лично устанавливал «цены» на командные должности. Кавалерийский полк стоил 22 500 ливров, рота — 12 тысяч ливров. В «престижных» войсках выплачивали суммы более крупные. Гвардейская рота обходилась в 80 тысяч ливров. Правда, в этом случае у командира открывалась перспектива быстрого получения звания полковника. Принимал такие решения Людовик XIV, хотя Лувуа был противником ускоренного продвижения королевских фаворитов по служебной лестнице.

Происхождение перестало быть решающим критерием при получении воинских постов и званий. В табели о рангах, принятой по инициативе Лувуа в 1675 году, предусматривалось, что среди равных по званию офицеров старшим являлся тот, у кого за плечами более длительный срок службы. Старшинство стало для высших должностей в армии основой продвижения по служебной лестнице. Это одна из наиболее революционных мер, осуществленных Лувуа. По рыцарским законам средневековья был нанесен сокрушительный удар"[2.С.130-131].

Теперь полки комплектовались только от имени короля и по поручению короля. Офицерские патенты подписывались только королем. Таким образом, был положен конец всевластию богатых аристократов, содержавших за свой счет полки и считавшие их до определенного времени своими частными армиями. Теперь приобрести полк можно было исключительно с соизволения монарха, что очень сильно ударило по произволу и расхлябанности аристократии. Однако ей пришлось подчиниться и склонить голову. Это не прибавило популярности хамоватому и взбалмошному маркизу, зато сделало армию послушным инструментом в руках короля[5.С.111].

"Армия превратилась в единое целое, подчиненное центральной власти. Была введена новая должность — бригадный генерал (полевой маршал-Прим. Авт.) — в пехоте и кавалерии. Это дисциплинировало полковников, ограничило их свободу управления войсками в военное время, нередко граничащую с произволом. Возникла служба инспекторов, следивших за состоянием и дисциплиной в воинских частях. Их доклады представлялись вначале Лувуа, а затем королю"[2.С.128].

Благодаря этим нововведениям у представителей "дворянства мантии" и буржуа появилась возможность не только служить в армии на офицерских должностях, но и делать хорошую карьеру за счет своего таланта.

Элитой французской армии, собравшей под свои стяги цвет дворянства являлся **Maison Militaire du Roi**, (Королевский Военный Дом). Именно он был реальной опорой трона династии Бурбонов. поэтому король Людовик XIV(1643-1715 гг.) уделял самое пристальное внимание его комплектованию, финансированию и снабжению[6.С.21]. Ни один гвардеец не мог получить офицерский чин без личного собеседования с королем. Его влияние на гвардию было абсолютным и именно в его царствование завершилось формирование Королевского Военного Дома, начатое еще его предшественниками в XV веке. Как это происходило мы и рассмотрим в нашей статье.

Итак, "Военным Домом Короля" официально именовался весь штат конных и пеших военнослужащих, состоявших при особе французского монарха. Военный Дом Короля, достаточно многочисленный, являлся, по сути, небольшой личной королевской армией, кузницей военных кадров, лично преданных королю, а также силой, обеспечивающей полную лояльность монарху могущественных аристократических родов, от вооружённой фронды которых в прежние времена так сильно пострадала Франция. Военный Дом Короля объединял в отдельный корпус элиту французской армии. Попастъ туда на службу даже в качестве рядовых солдат или не получающих жалования и не внесённых в списки личного состава частей волонтеров, ожидающих служебной вакансии в престижных ротах или полках, стремились представители лучших дворянских родов Франции - ведь служба в этих частях не только открывала путь к блестящей военной карьере, но и давала доступ к королевскому двору. Продажа любых должностей, относящихся к Военному Дому, была полностью запрещена с 1664 г. Ордонансом 1671 г. Людовик XIV урегулировал порядок старшинства частей, которые существовали уже более ста лет[6.С.22].

"Король Людовик XIV посвятил все заботы своему Военному дому. С самого начала своего личного правления в 1661 году он принял действительное командование ротами, отменив продажу должностей, и стал капитаном нескольких из них, именно этот чин соответствовал должности командира роты. Он назначает особенно доблестных из всех своих офицеров; проверяет безупречность маневрирования частей, устраивая частые учения. Он не считается с расходами, когда дело касается того, чтобы одеть их в самую великолепную униформу, предоставить им лучшее оружие и самых красивых и крупных лошадей"[8.Р.123;9.Р.76].

Начиная с эпохи Людовика XIV, Военный Дом Короля состоял из Внутренней гвардии Лувра (Garde du dedans du Louvre) и Внешней гвардии Лувра (Garde du dehors du Louvre). На "Синий Дом" (Maison bleue) и "Красный Дом" (Maison rouge) Дом Короля разделялся по цветам мундиров ("жюстикеров", т. е. кафтанов французского покроя).

Гвардейская кавалерия "Королевского Дома" (без учёта Жандармерии Франции) включала в себя 9 конных рот, которые в походе образовывали 17 эскадронов. В 1690 г. в ней числилось по штату

3191 человека (из них 323 офицера). В состав "Синего Дома" входили четыре роты Телохранителей (8 эскадронов, т. к. каждая рота представляла собой 2 эскадрона); "Красный Дом" составляли две роты королевских мушкетёров (4 эскадрона), рота гвардейских жандармов (1 эскадрон) и рота гвардейских шеволежеров (1 эскадрон). Конные гренадеры выполняли функции пионеров и драгун Дома короля.

Полки Французской и Швейцарской гвардии образовывали то, что называлось гвардейской бригадой[12.Р.84].

Таким образом, к 1697 году Военный Дом Короля состоял из следующих частей[1.С.12-14;12.Рр.84-121]:

Гвардия в Лувре (*Garde du dedans du Louvre (Maison bleue)*)

- Телохранители
- Стража рукава
- Сто швейцарцев
- Стража дверей
- Стража прево

Гвардия вне Лувра (*Garde du dehors du Louvre (Maison rouge)*)

- Шеволежеры гвардии
- Жандармы гвардии
- Мушкетёры гвардии
- Конные гренадеры
- Французская гвардия
- Швейцарская гвардия

История создания старейшей и самой престижной части Королевского Дома- телохранителей, неразрывно связана с именем короля Людовика XI (1461-1483), носившего среди современников прозвище "Турский затворник". Он приложил много усилий для создания централизованного государства и имел очень много врагов. Основой для формирования корпуса телохранителей послужила ордонансовая рота конных шотландских жандармов, включённая с 1440 г. в состав личной охраны Карла VII. Её капитан-лейтенантом, то есть фактически командиром, был Роберт Паттилох (до 1449 г.). Начиная с 1651 г. все капитан-лейтенанты этой роты принадлежали к знатному роду де Ноай. Впрочем, французский историк Л. де Форж де Парни доказывает, что 1-я рота из 125 шотландцев (вместе с гвардией Рукава) была создана Карлом VII 26 мая 1445 г. по эдикту, подписанному в замке Луппи[13.С.61].

10 июля 1473 г. Людовик XI создал 2-ю, в 1475 г. - 3-ю роту телохранителей, составленных исключительно из французов. В 1515 г. Франциск I дополняет гвардейское подразделение 4-й ротой (также французской). Численность телохранителей достигает 400 чел. Различались они друг от друга по цвету деталей обмундирования: в 1-й роте господствовал белый (серебряный), во 2-й - синий, в 3-й - зеленый, в 4-й - желтый цвета. С XVII в. капитанами (командирами) рот являлись, как правило, маршалы Франции.

При короле телохранители несли службу по-сменно: "в карауле во дворе королевском, в великой палате перед переднею, и смотреть, кто войдет и

выйдет из хором королевских, о чем о всем ответ давать их есть должности". Во время сна его величества телохранители стерегли его покой у дверей королевской опочивальни; охраняли короля в церкви во время мессы и т.д. "Они же во все походы перед королевскою каретою и сына его ездят позади по 30 человек для обережения".

В телохранители принимали военнотружущих, отвечавших следующим качествам: требовалось иметь отличную выправку, знатное происхождение (по крайней мере, не происходить из третьего сословия), исповедовать католичество, находиться в зрелом возрасте и иметь рост 173 см. Телохранители имели большие привилегии, считались самым элитным подразделением; после 10 лет службы в данном соединении рядовой мог получить чин офицера.

В царствование Людовика XIV телохранители активно участвуют в военных мероприятиях короля. Во время сражения при Лёзе (20 сентября 1691 г.), телохранители понесли значительные потери: 100 убитых и 262 раненых из 1.450 чел[16. Рр. 12,26,56-64].

Вторым по старшинству подразделением Военного Дома Короля являлась "Гвардия рукава". Это подразделение возникло во времена правления Карла VII и входило в состав 1-й (шотландской) роты телохранителей. Гвардия Рукава имело столь необычное название из-за того, что гвардейцам вменялось в обязанность неотлучно находиться при персоне короля как можно ближе к нему, и поэтому могли задевать его рукавом своих мундиров (при королеве также находились всегда два гвардейца из отряда Рукава).

В гвардию Рукава входило 24 чел. (только шотландцы), имевшие привилегированное положение по сравнению с другими подразделениями Королевской гвардии. Позже Карл VII добавил к ним 25-го гвардейца - т.н. Первого вооруженного дворянина Франции, ставшего командиром подразделения. Гвардия Рукава имела выдающуюся привилегию среди других гвардейских подразделений - охранять после смерти монарха его останки без траурных знаков на своей форме, класть тело покойного в гроб и помещать саркофаг в могилу[13.С.79-88].

Помимо шотландцев в состав Гвардии внутри Лувра входило и швейцарское подразделение- рота "Ста швейцарцев". Это подразделение было сформировано в 1496 году в соответствии с ордонансом короля Карла VIII (1483-1498). На его знамени красовался гордый девиз: "Она пользуется доверием народа". Во главе роты стоял французский капитан-суперинтендант (со времен Генриха IV - полковник, позже - капитан-полковник). Рота делилась на 6 отделений приблизительно по 16 чел., из которых два отделения посменно, каждый день, были дежурными и несли караульную службу по охране монарха не только во дворце (вместе с телохранителями), но и везде, где бы он ни находился, в т.ч. и около палатки в военное время. При приеме королем посла или другого важного лица, швейцарцы

размещались друг напротив друга перед дверьми зала, в котором заседал суверен.

За административные и уголовные проступки швейцарцы несли ответственность только перед собственными судьями, судившими провинившихся по швейцарским законам и обычаям, находясь вне французской юрисдикции. В качестве судей выступали офицеры-швейцарцы, составлявшие трибунал по личному указанию капитан-полковника.

Рота швейцарцев принимала активное участие в кампаниях французских королей - во время Итальянских войн (1494-1559 г.) под знаменами Людовика XII, Франциска I. В знаменитом сражении французской армии против войск Священной Римской империи при Павии (24 февраля 1525 г.), когда король Франциск I попал в плен, рота швейцарцев была почти полностью уничтожена, сражаясь за монарха.

Дворцовая рота швейцарцев комплектовалась, как правило, из числа самых достойных солдат полка швейцарской гвардии. Поскольку и в полк отбирались далеко не худшие представители кантонов, Рота являлась элитным подразделением, как того и требовал ее статус в "Табели о рангах" Королевской гвардии [10.S.11-16].

К старейшим подразделениям Гвардии в Лувре (внутренней охраны) относились охрана дверей и гвардия прево. История первого из них начинается еще в царствование Филиппа IV Красивого (1285-1314). При Филиппе IV Красивом оно называлось «Офицеры охраны короля» (*Officiers pour la garde du Roi*), при Людовике XI – «Охраной дверей короля» (*Portiers de la garde du Roi*). В 1659 и 1675 гг. Людовик XIV включил подразделение в состав Королевской внутренней гвардии (под названием Роты охраны дверей).

В 1664 г. в составе охраны дверей числились: 1 капитан, 1 лейтенант и 50 гвардейцев. Все должности в роте покупались.

Гвардейцы служили "поквартально", т.е. четверть отрядами; каждый гвардеец служил 3 месяца в году. Охрана дверей, вооруженная мушкетом, который держали на плече, стояла на часах перед дверьми королевской опочивальни (и перед дверьми наследника) с 6 ч. утра до 12 ч. вечера. В 12 ч. вечера их сменяла 1-я (шотландская) рота телохранителей, и охрана дверей шла на отдых до 6 ч. утра в свои казармы.

Численность охраны дверей никогда не была постоянной и составляла, как правило, 50-60 чел. (все они являлись дворянами) [7.Pp.137-139].

Что касается гвардии прево, то её создание относится к царствованию Филиппа III (1270-1285). В 1271 г. король Филипп III Смелый создал особое подразделение для внутренней охраны собственных резиденций. С 1422 г. оно стало именоваться гвардией превоства. Со времен Филиппа IV Красивого до Карла VI капитан превоства носил титул королевского судьи и чинил суд в королевских резиденциях. В 1578 г. Генрих III объединил должности прево королевских резиденций с великим прево

Франции в пользу Франсуа дю Плесси, сеньора Ришелье, отца великого кардинала.

Гвардейцы превоства, вооруженные мушкетом и шпагой, проверяли посетителей, прибывших на аудиенцию к Еге Величеству.

Они имели право задержать человека, показавшегося подозрительным, либо лиц, нарушавших общественный порядок, виновных в краже, ссоре, оскорблении, богохульстве в пределах королевских резиденций - внутри зданий, во дворах и на подступах к оным; они же арестовывали государственных преступников. Поэтому гвардейцы превоства редко сопровождали монарха при его выездах вне пределов дворца.

Великий прево (генерал-аудитор) занимался судебным расследованием всех проступков, совершавшихся в Королевской гвардии.

Для судебных заседаний Великий прево собирал суд в следующем составе: 2 лейтенанта "длинной мантии", 1 прокурор короля с заместителем, 1 главный секретарь суда с 4 помощниками, 12 прокуроров, 1 Первый судебный исполнитель, 13 судебных исполнителей и 2 нотариуса.

В качестве отличительной черты на стеганом камзоле гвардейцы превоства носили вышитое изображение палицы Геракла с девизом: "Сила этой булавы известна даже чудовищам" [7.Pp.140-142].

В подразделение отбирали лучших офицеров армии, способных доказать наличие земельного владения в личной собственности и принадлежность к "голубой крови".

Старейшим подразделением Гвардии вне Лувра (красного Дома) являлись шеволежеры. Их история началась во время знаменитых Религиозных войн XVI века. Тогда еще совсем молодой Генрих де Бурбон, король Наварры создал из числа своих подданных дворян-бearnцев отборную кавалерийскую роту в качестве своей личной охраны. Данное подразделение было расформировано после коронации Генриха Наваррского в качестве короля Франции в 1593 году. Однако уже в декабре 1602 г. король Генрих IV восстановил роту шеволежеров (одновременно с ротой жандармов дофина), по случаю рождения наследного принца, тогда же назначенного их капитаном. Но когда Людовик XIII переехал в свою гвардию роту жандармов, которые и раньше состояли у него на службе в качестве охраны дофина, жандармы отобрали право старшинства у шеволежеров. С 1611 г. гвардейская шеволежерская рота, насчитывавшая 200 всадников, являлась частью личной охраны короля Людовика XIII. Вместе с ней туда же вошла шеволежерская рота короля (*compagnie des Chevaulegers du Roi*), которая имела по штату 60 кавалеристов и просуществовала до 1623 г. С 1624 года в составе Военного Дома Короля оставалась только одна рота шеволежеров [15.P.13].

Как мы уже указывали выше, Жандармы гвардии (*Gendarmes de la Garde*) происходят от роты, которую король Франции и Наварры Генрих IV образовал 14 декабря 1602 г. для своего только что родившегося сына-дофина (будущего короля Людо-

вика XIII). Первым её командиром (капитан-лейтенантом) был назначен губернёр Наследника - Жиль де Суврэ, маркиз де Куртанво (маршал Франции с 1615 г.). Когда дофин Людовик стал королём, он включил эту жандармскую роту, в которой он числился капитаном, в состав кавалерии Королевского Дома (указом от 29 апреля 1611 г.).

При Людовике XIV незнатный офицер-жандарм по истечении 20 лет службы мог быть аноблирован, т.е. стать дворянином. Гвардейские жандармы сопровождали короля на торжественных церемониях, выездах и всегда находились позади кареты Его Величества. Командир роты (с 1673 г. эту должность занимали представители рода князей де Роан де Субиз) подчинялся королю лично и имел свободный доступ в его покои [15.Рр.39-42].

Благодаря гениальному перу французского писателя-романиста Александра Дюма-Старшего наиболее популярным в мире и по сей день являются мушкетёры Военного Дома Короля. Хотя по старшинству они и относились к младшим гвардейским подразделениям. История этого формирования начинается в 1600 году, когда король Генрих IV создал для своей личной охраны элитную роту "королевских карабинеров" (Carabins du Roi), в которую вошли дворяне, вооружённые лёгкими карабинами. В 1615-21 гг. эта рота, в составе 50 человек, была придана роте гвардейских шеволежеров. На её основе и была создана первая рота королевских мушкетёров Людовиком XIII в 1622 г. на дороге из Монпелье в Авиньон. Монарх повелел заменить карабины длинноствольными мушкетами (со шпагой и парой пистолетов) и увеличить численность отряда, способного, как предполагал король, вести бой в конном и пешем строю. Мушкетёры сразу становятся гвардейской частью. Их стали именовать «мушкетёрами военного дома короля» (les mousquetaires de la maison militaire du roi). Рота при своём формировании насчитывала 100 рядовых мушкетёров, 1 капитана, 1 лейтенанта и 1 корнета. Первым её командиром стал капитан Жан де Берар де Монтале. 3 октября 1634 г. Людовик XIII лично пожелал стать капитаном мушкетёров, а непосредственному командиру подразделения присвоил звание капитан-лейтенанта; эту должность занял г-н де Тревиль (Жан-Арман де Пейре, граф де Труавиль, иначе де Тревиль).

Де Тревиль был гасконцем, в результате чего значительная часть роты вскоре состояла из земляков командира. Отличительным знаком мушкетёров был короткий лазоревый плащ «а-ля казак» с серебряными галунами и нашитыми на него спереди, сзади и на боковых лопастях белыми крестами; крест, изготовлявшийся из бархата, имел золотые королевские лилии на концах и алые трилистники на перекрестьях. Мушкетёрам полагался конь серой масти (точнее, белый либо серый в яблоках), отчего они и получили прозвание «серых мушкетёров».

Снаряжение мушкетёра, кроме коня и мушкета с сошкой, составляли шпага, палаш (для конного боя), пара пистолетов, дага (кинжал для левой руки) и перевязь буйволовой кожи с крепившимися к ней

патронами (натрусками), пороховницей, мешочком для пуль и фитилями; с появлением багинета, в набор вошёл и последний. При этом мушкет выдавался от казны, прочее же вооружение и снаряжение, коня и (также обязательного для военных нужд) слугу мушкетёр должен был приобретать сам.

«Мушкетёры Мэзон дю Руа» причислялись к «Garde du dehors du Louvre», то есть к внешней охране короля; они должны были сопровождать короля в его выходах и прогулках, передвигаясь верхом по двое впереди прочей охраны; также они сопровождали короля в кампаниях, в которых он принимал участие. Расформированная кардиналом Мазарини 30 января 1646 г. под предлогом экономии средств казны, мушкетёрская рота короля была восстановлена 10 января 1657 г. Людовиком XIV. Её первым капитан-лейтенантом стал Филипп Мазарини Манчини, герцог де Невер (племянник кардинала), однако фактическим командиром роты (в чине лейтенанта, а с 1665 года и капитан-лейтенанта вместо подавшего в отставку Филиппа Неверского) становится всецело преданный королю д'Артаньян (Шарль де Бац де Кастельмор, граф д'Артаньян), погибший в 1673 г. при осаде Маастрихта [3.].

По совету матери, Марии Медичи, 21 сентября 1626 г. Людовик XIII подписывает ордонанс о создании особой роты в 50 чел. - во многом похожей на роту мушкетёров короля - для охраны кардинала Армана Жана де Ришелье. В отличие от королевских мушкетёров, одетых в голубые плащи с серебряными крестами, украшенные лилиями серебряного и красного цветов, мушкетёры кардинала носили красные плащи (цвета кардинальской мантии) с серебряными крестами без королевских лилий. Охрана круглосуточно несла службу и воздавала кардиналу поистине королевские почести. Рота имела 1 капитана, 1 лейтенанта, 1 прапорщика и 100 мушкетёров.

В 1651 г. для личной охраны кардинала Джулио Мазарини была создана рота пеших гвардейцев кардинала. За год до своей кончины в июне 1660 г. Его Преосвященство передал гвардейцев королю по случаю его женитьбы на испанской инфанте Марии Терезии. В 1663 г. Людовик XIV посадил её на лошадей. Своим указом от 9 января 1665 г. он организовал из неё вторую роту королевских мушкетёров. Из-за вороных коней, полагавшихся этому формированию, его всадники назывались "чёрными мушкетёрами" - в отличие от "серых мушкетёров" первой роты, сидевших на лошадях серой масти.

После осады Маастрихта в 1673 году мушкетёрам были присвоены золотые (для первой роты) или серебряные (для второй роты) галуны; в 1677 г. присвоен красный мундир соответственно с золотыми или серебряными галунами. Ботфорты полагались чёрной кожи, шляпа — чёрная с белыми перьями. Голубые плащи-казакины были заменены в 1688 г. на голубые же супревесты (безрукавная одежда). Все пуговицы, окантовка, петлицы и галуны жюстикора, камзола, шляпы и снаряжения во

2-й роте были серебряные, в 1-й - золотые. Лепестки пламени в углах креста на супервесте синего королевского цвета с красной подкладкой во 2-й роте расположены по 5 штук и имеют жёлтый цвет (либо цвет т.н. мёртвого листа). Обе роты квартировали в Париже ("серая" рота - на улице Бак в Сен-Жерменском предместье, а "чёрная" рота - на улице Шарантон в предместье Сент-Антуан).

Мушкетёры несли службу в пешем строю или верхом, сопровождая короля в его выходах, но в личные апартаменты никогда не допускались. Поэтому они всегда были обуты в огромные ботфорты, в то время как телохранители в своей повседневной службе носили лёгкие башмаки на каблуке. Если первая рота мушкетёров служила неизменно при дворе, то вторая, начиная с 1664, являлась своеобразной учебной школой для будущих офицеров королевской армии. Так, между 1674 и 1705 гг., 238 мушкетёров, числившихся по спискам во второй роте, разошлись "по городам и весям" следующим образом: 70 стали капитанами кавалерии, 32 – заняли пост знаменосец (*enseigne*) в полку французских гвардейцев, 28 – лейтенанты в полку Короля; 19 – драгунские капитаны; 14 – лейтенанты кавалерии; 13 – лейтенанты в различных линейных полках; 7 – "корнеты" в кавалерии; 5 – знаменосцы (*guidons*) в Жандармерии; 4 – поступили на унтер-офицерские должности в полк французских гвардейцев; другие 4 – унтер-офицерами в полк Короля; 1 бывший мушкетёр отправился служить знаменосцем (*enseigne*) на галеры; другой поступил метрдотелем в королевские покои и ещё один – конюшим к герцогине Лоранской. Двое были переведены младшими офицерами в полк конных гренадер и один – в полк шевалежеров гвардии.

На штандарте 1-й роты изображалась бомба и девиз: "Куда упадёт, тому горе"; на штандарте 2-й роты - пучок стрел и девиз: "Другой Юпитер, другие стрелы". В январе 1665 г. Людовик XIV стал её капитаном. В 1690 г. обе роты насчитывали по штату 604 человека (в т. ч. 34 офицера). Гордятся своим благородным происхождением, великолепной формой и железной дисциплиной, прославленные королевские мушкетёры сочетали непомерную тягу к роскоши с непомерной же храбростью. За всё время существования мушкетёры являлись необычайно престижной и популярной гвардейской частью[5.С.34-36].

Самым младшим по старшинству кавалерийским подразделением Военного Дома Короля являлись Конные гренадеры гвардии. Это элитное подразделение было создано Людовиком XIV в декабре 1676 года из числа лучших конных гренадеров армейских полков. Конные гренадеры были вооружены ружьями, пистолетами и шпагами. Они имели при себе так же инструменты для земляных работ, служивших им во время военных походов для расчистки дороги всем остальным войскам королевской свиты, которую они возглавляли.

На момент создания роты в её состав входили: 1 капитан-лейтенант, 2 лейтенанта, 2 суб-лейтенанта, 2 сержанта (*magedaux de logis*), 4 сержанта

(*sergents*), 2 бригадира, 4 подбригадира и 74 гренадера. Капитаном роты был сам король. Все офицеры принадлежали к высшим слоям общества, однако старшина (*maitre*) обычно выбирался из гренадер - высокий и обязательно с усами.

В 1678 году рота состояла из 120 человек, а годом позже, после мира, заключенного в Нимвегене, это число сократилось до ста. Эта элитная часть, чьи манёвры и обращение с оружием часто приводились в пример, была годна не только к парадом. Она снискала заслуженную славу уже в первых после своего основания битвах - Валансьене, Камбре и Шарлеруа. Конные гренадеры королевской свиты принимали участие в тяжёлых и кровопролитных компаниях 1702-1706 годов, из которых стоит отметить битву при Рамийе. Они сражались при Уденарде в 1708 году, и при Мальплаке в 1709 году. На штандарте роты был вышит девиз «Повсюду ужас, повсюду кровь»[4.С.59].

Особое место среди подразделений Военного Дома Короля занимали два полка пешей гвардии-французской и швейцарской.

По свидетельству мемуариста Пьера де Бурделя сеньора де Брантом(1540-1614), полк французской гвардии (*Les Gardes-Francaises*) был учреждён в 1563 году. Он пишет: "Взяв Гавр и снова изгнав англичан из Франции, король и королева-мать, которая стояла у власти по причине малолетства сына, создали французский пехотный караульный полк для охраны Его Величества, и тогда это был первый военный институт, сформированный из десяти отрядов королевской гвардии." По настоянию гугенотов Екатерина Медичи убедила своего сына Карла IX распределить новый полк по разным гарнизонам. Однако несколькими месяцами позже, когда гугеноты предприняли попытку похищения короля по дороге из Мо в Париж, об этом опрометчивом поступке пришлось горько пожалеть. Поднятые по тревоге гвардейцы были спешно собраны вновь, и им была поручена неусыпная охрана монарха.

При Генрихе III с 1574 года полк французской гвардии непрерывно разрастался и усиливался. В 1591 году в него входило 14 рот, в 1596 году 20 рот, а в 1635 уже 30 рот. В 1689 году Людовик XIV дополнил свой великолепный полк ещё двумя ротами гренадер.

В момент создания полка в каждой роте насчитывалось по 50 человек, в 1600 году их было уже по 80, в 1615 году 200, а в 1629 году их было уже 300 человек. Во время правления "Короля-Солнца" личный состав после некоторых колебаний численности был восстановлен в прежнем количестве 3000 человек. После включения в полк двух новых гренадерских рот общая его численность составляла 9600 человек.

Мушкетерская рота: капитан, два лейтенанта, два су-лейтенанта, прапорщик, сержант-майор, старший сержанта, капрал-фурьер-писарь, капрал-знаменосец, капрал-канонир, девять капралов, три канонира, хирург, четыре барабанщика, 144 рядовых. Всего 176 человек.

Гренадерская рота : капитан, второй капитан, два лейтенанта, два су-лейтенанта, сержант-майор, старший сержант, четыре сержанта, капрал-фурьер-писарь, хирург, восемь капралов, три барабанщика, 84 гренадера. Всего 109 человек. Кроме того, при каждой роте сверх штата состояло два кадеты.

При любых обстоятельствах полк французской гвардии имел преимущество перед остальными гвардейскими частями, даже перед швейцарскими. В полевых условиях полк пользовался правом самостоятельно выбирать себе позицию: обычно он размещался в центре первой линии пехоты. Во время осад гвардейцы всегда возглавляли атакующую команду, находясь в первых рядах войск, готовых прорваться сквозь брешь, проделанную в стенах осажденной крепости сапёрами инженерных войск. Солдаты французской гвардии имели также приоритет при выборе жилья в гарнизонах. Все офицеры полка были сотрапезниками короля и пользовались правом *committimus*, по которому за свои действия они были обязаны ответствовать только перед дворцовым судом, перед Парламентом или каким-либо ещё особым трибуналом. Унтер-офицеров могли судить только равные им по званию. Сержанты, будучи отобраны командиром полка, должны были кроме этого пройти через "палату допуска" (*chambre d'admission*): дюжину самых заслуженных сержантов полка, проверяющих кандидата на пригодность к желаемой должности. Эти двенадцать сержантов были последней инстанцией, определявшей, принять или исключить претендента. Наконец французская гвардия имела особую привилегию первыми входить в любое укрепление, сдавшееся после осады. Ни один иностранец не допускался во французскую гвардию, а часть её личного состава набиралась из парижан, с которыми у полка установились довольно тесные и дружельные отношения. В мирное время гвардейцы должны были заботиться об охране внешней части дворцовых комплексов королевских резиденций. Гвардейцы могли исполнять и полицейские функции - вручать высокопоставленным лицам королевские указы о заключении без суда и следствия и препровождать их в тюрьму. В военное время более чем трем четвертям подразделения надлежало участвовать в кампании.

Рядовые и унтер-офицеры носили "полковое платье темнолазореваго цвету, суконное, с галуны серебряными, на обеих плечах кисти великия из лент алого цвету, все края тех лент обшиты галуном серебряным же. На шляпах стрелки, или узлы, такой же ленты с серебром, обшиты те шляпы широким пасаментом серебряным. У всех чулки алого цвету". В Версале гвардейцы должны были охранять королевскую семью. Выполняя функцию "внешней охраны", они выставляли свой караул справа от ворот, рядом с караулом швейцарской гвардии, стоявшим слева[14.].

Полк швейцарской гвардии был создан 12 марта 1616 года. Полк состоял из четырех батальонов. В 1707 году количество батальонов было со-

кращено до трех. В состав полка входило тринадцать мушкетерских рот - 12 линейных и одна Генеральная.

Штаб полка: полковник, подполковник, майор, полковой адъютант, полковой квартирмейстер, судья, священник, секретарь-переводчик, врач, главный хирург, сержант-майор, полковой барабанщик, маршал де ложи, полковой фурьер, прево, 16 музыкантов, прапорщик-су-лейтенант(знаменосец). Штат роты: капитан, два лейтенанта, два сержанта, фурьер, четыре капрала, 12 ефрейторов, 132 рядовых. Полк нес охрану королевских резиденций.

По старшинству полков полк идёт за *Gardes Francaises* (Французская гвардия). Во время походов эти два гвардейских полка сформировали гвардейскую бригаду. Если французская гвардия не участвовала в походе, королевская швейцарская гвардия становилась первой по старшинству среди пехотных полков. У гвардейской бригады было много привилегий. Часто, французская гвардия занимала центр первой линии, а швейцарская гвардия центр второй линии.

Набор в Швейцарскую гвардию происходил следующим путем: каждый кантон посылал некое количество людей в определенную роту за исключением 13-й, рекрутировавшейся из представителей всех кантонов. Они получали высокое жалование и в силу соглашения с королем (как и швейцарская рота) не могли использоваться вне границ Франции, особенно против Германии, Италии и Испании. "Офицеры их (швейцарцев) караульным всегда бывают при короле безотступно и при выходах с солдаты от самых палат до кареты или до лошади, коли король сядет, и опять, если повернется"[10.Рр.29-67].

Но помимо частей Военного Дома Короля официально входивших в его состав существовали подразделения, причисленные к гвардии. К числу этих подразделений относится *Корпус Жандармов Франции*. Он состоял из шестнадцати рот: 1-й Шотландской Короля (сф.1422), 2-й Английской Короля (сф.1667), 3-й Бургундской Короля (сф.1668), 4-й Фландрской Короля (сф.1673), 5-й Жандармов Королевы (сф.1661), 7-й Жандармов Дофина (сф.1665), 9-й Жандармов Герцога Бургундского (сф.1690), 11-й Жандармов Герцога Аквитанского (сф.1669), 13-й Жандармов Герцога Беррийского (сф.1690) и 15-й Жандармов Герцога Орлеанского (сф.1647), 6-й Шеволежеров Королевы (сф.1661), 8-й Шеволежеров Дофина (сф.1663), 10-й Шеволежеров Герцога Бургундского (сф.1690), 12-й Шеволежеров Герцога Аквитанского (сф.1690), 14-й Шеволежеров Герцога Беррийского (сф.1690) и 16-й Шеволежеров Герцога Орлеанского (сф.1655)[4.С.59-62].

Таким образом, в период 1661-1678 гг. Людовиком XIV и его военным министром маркизом де Лавуа был создан элитный гвардейский корпус, подчинявшийся только воле короля и безоговорочно исполнявший его приказы. Реформа Военного Дома Короля способствовала укреплению абсолютизма во Франции. Династия Бурбонов получила в руки надежный инструмент борьбы с

дворянской оппозицией и иными инакомыслящими.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Беспалов А.В., Ивонина Л.И., Ивонин Ю.Е. Армии и сражения войны за испанское наследство (1701-1714). / А.В. Беспалов, Л.И. Ивонина, Ю.Е. Ивонин. М., Транс Лит, 2014. - 402с.
2. Борисов Ю.В. Дипломатия Людовика XIV. / Ю.В. Борисов. М., 2002, С.272
3. Гольженков И. А. Роты мушкетеров "Мэзон дю Руа" 1622-1721. / И.А. Гольженков. - Библиотека ВИК №30. - Москва, 1989.
4. Гордиенко Д.О. "Меч исполина": кавалерия Военного Дома Короля и элитные части армейской кавалерии в эпоху войн Людовика XIV. / Д.О. Гордиенко // Самарский научный вестник. 2013. №4(5). С.59-62.
5. Нечаев С.Ю. Три д'Артаньяна. / С.Ю. Нечаев. М., «Корпус», 2009.
6. Чиняков М.К. Королевская гвардия Франции. / М.К. Чиняков // «Воин». № 9. 2001.
7. Ambert, Joachim. Esquisses historiques, psychologiques et critiques de l'armée française. 2 vols. Saumur, 1837.
8. Aumale, Henri Eugene Philippe Louis d'Orleans, duc d'. Histoire des princes de Conde. 7 vols. and atlas. Paris, 1863-1896.
9. Camon, Hubert. Deux grands chefs de guerre du XVIIe siècle: Conde et Turenne. Paris: Berger-Levrault, 1933.
10. Castella de Delley, Rodolphe de. Le Regiment des Gardes-Suisses au service de France. Fribourg, Switzerland, 1964.
11. Choppin, Henri. Les origines de la cavalerie française. Paris, 1905.
12. Chauviré Frédéric. La Maison du Roi sous Louis XIV, une troupe d'élite., Paris., 2007
13. Forbes-Leith, William. The Scots Men-at-Arms and Life-Guards in France. Vol. 2. Edinburgh: William Patterson, 1882.
14. Lacolle, Capt. Noel Aldegonde Jules. Les gardes-françaises: leur histoire, 1563-1789. Paris, 1901.
15. La Troliere, J. de. Les Cheval-Legers de la Garde du Roy, 1592-1787. Paris: Ed. SGAF, 1953. Rare.
16. Parny, Leon de Forges de. Les gardes du corps du roi. Cannes: Devaye, 1972.
17. Susane, Louis Auguste Victor Vincent. Histoire de la cavalerie française. 3 vols. Paris, 1874.

PEDAGOGICAL SCIENCES

METHODICAL ASPECTS OF CONTINUITY IN TEACHING MATHEMATICS

Turgunbaev R.

Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, professor of the Department of Algebra, Geometry, Mathematical Analysis, Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ

Тургунбаев Р.М.

Кандидат физ.-мат.наук, доцент, профессор кафедры «Алгебра, геометрия, математический анализ» Ташкентского государственного педагогического университета имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Abstract

The methodological aspect of continuity is considered mainly at the level of school mathematics. Continuity in teaching mathematics is understood as the transformation of their own experience, knowledge and skills into a new skill by the students themselves. However, the objects between which continuity should be established (links reflecting continuity) are not explicitly disclosed. In this article, using the concepts of the educational thesaurus and the student's vocabulary, a model of the process of teaching mathematics is built. On the basis of this model, problems are described, the solutions of which ensure the continuity of teaching mathematics.

Аннотация

Методический аспект преемственности рассматривается в основном на уровне школьной математики. Преемственность в обучении математике понимается как преобразование собственного опыта, знаний и навыков в новый навык самим учащимся. Однако явно не раскрываются объекты, между которыми должна быть установлена преемственность (связи, отражающие преемственность). В данной статье с помощью понятий учебного тезауруса и лексикона студента строится модель процесса обучения математике. На основе этой модели описаны задачи, решения которых обеспечить преемственность обучения математике.

Keywords: teaching mathematics, continuity, thesaurus, educational thesaurus, student lexicon, model.

Ключевые слова: обучение математике, преемственность, тезаурус, учебный тезаурус, лексикон студента, модель.

Преемственность в обучении - это многогранное понятие, которое по-разному трактовалось в разные периоды развития педагогики, психологии, методических наук. Педагогические и дидактические аспекты преемственности в обучении, вообще, изучались разными учеными. С точки зрения преподавания математики важным вопросом является изучение методических аспектов преемственности.

Методическим аспектам преемственности посвящены работы А.М. Пышкала, К.И. Нешкова, В.М. Туркиной и др.

Результаты исследований вышеуказанных авторов имеют большое значение для понимания и оформления сложности решения проблемы преемственности в обучении. Однако в предлагаемых подходах проявление преемственности не затрагивает всего существа процесса обучения, а рассматривается либо в его содержательном, либо в организационном аспектах. Одни авторы обращаются к исследованию преемственности в преобразовании знаний учащихся, другие - к особенностям проявления преемственности в методах, формах, средствах обучения.

Наиболее интересные результаты были получены в работах В.М. Туркиной [5], она исследует этот вопрос в обучении математике школьников в

рамках развивающего обучения, различает два аспекта этого явления: преемственность как процесс (установление преемственных связей) и преемственность как результат (сама преемственная связь). Преемственность в обучении математике понимается как преобразование собственного опыта, знаний и навыков в совершенно новый навык самим учащимся. Однако автор явно не раскрывает объекты, между которыми должна быть установлена преемственность (преемственные связи).

Таким образом, анализ проблемы преемственности в обучении показал, что на данный момент нет единого подхода к ее определению. Различия в трактовке данного понятия сводятся к подчеркиванию отдельных сторон, к усилению того или иного признака данного явления, в зависимости от того, какие аспекты преемственности интересуют исследователей. Все это подчеркивает наличие различных точек зрения и подходов при решении проблемы преемственности в обучении, указывает на ее многоплановость и многоаспектность.

Целью данной работы является построение модели процесса обучения на основе преемственности и описать задачи обеспечения преемственности

в обучении математическому анализу первокурсников.

В статье [2] с точки зрения средовой педагогики и информационного подхода дано следующее определение преемственности:

Преемственность – инъективное соответствие, устанавливаемое специальным образом между личностной средой индивидуума, выражаемой лексиконом, и образовательной средой (внешней) посредством передачи сообщений (массивов данных) результатом, которого является активизация процессов интериоризации и экстериоризации индивидуума в динамически изменяющейся информационной среде.

Под лексиконом мы понимаем:

«Лексикон – Происходит от др. –греч. λεξικόν (βιβλίον), букв. «словарная (книга)»; из λέξις «слово». В русском языке слово "лексикон" – впервые употреблено у П. Беринды (1627 г.); заимствовано через нем. Lexikon (XVII в.) или, подобно последнему, – книжным путем из лат. lexicon. Набор слов которыми владеет человек. Словарный запас. Различают два вида словарного запаса: активный и пассивный.

Активный словарный запас включает слова, которые человек использует в устной речи и письме. Пассивный словарный запас включает в себя слова, которые человек знает при чтении или на слух, но не использует их сам в устной речи и письме. Пассивный словарный запас обычно больше активного в несколько раз» [6, с.37]. Формирование активного профессионального словаря результат профессиональной деятельности, тезаурус предмета.

Тезаурус – (от греч. thesauros – сокровище, [От греч. θησαυρός – сокровище) -1) Словарь, в котором максимально полно представлены слова языка с примерами их употребления в тексте (в полном объеме осуществим лишь для мертвых языков). 2) Словарь, в котором слова, относящиеся к какому-либо области знания, расположены по тематическому принципу и показаны семантические отношения (родовидовые, синонимические и др.) между лексическими единицами. В информационно-поисковых тезаурусах лексические единицы текста заменяются дескрипторами.

С точки зрения средовой педагогики тезаурус является частью образовательной среды и взаимодействует с личностной средой человека. Одной из задач обучения индивида является формирование его личностного лексикона, в котором педагоги могут управлять процессом обучения, получения информации и строить профессионально ориентированный лексикон, придавая лексикону определенные свойства. Следует отметить, что тезаурус относительно статичен, а лексикон динамичен, поэтому лексикон отличается от тезауруса.

А.А. Мирошниченко [2] утверждает, что тезаурус в обучении следует различать как учебный тезаурус и личностный тезаурус. Мы используем концепцию лексикона вместо концепции личностного тезауруса, учитывая разницу между тезаурусом и лексиконом.

Примечание. В приведенном выше определении соответствие не обязан быть однозначным. Например, в студенческом лексиконе имеются понятия «последовательность», «ограниченное множество». В учебном тезаурусе есть понятие «ограниченная последовательность». Преподаватель может представить это понятие следующим образом. Последовательность называется ограниченной, если множество, состоящее из членов последовательности, ограничено. В этом случае преподаватель ставит в соответствие понятие «ограниченная последовательность» с понятиями «последовательность», «ограниченное множество» в лексиконе студентов.

Чтобы визуализировать процесс преемственности, мы построим модель процесса преподавания-учения. Для этого мы используем понятия учебного тезауруса, студенческого лексикона. В статье автора [3] описана структура учебного тезауруса в области математического анализа. Тезаурус предмета (Т) состоит из понятий, приёмы учебной деятельности по данной теме, основных теорем и задач и приёмов математической деятельности для решения этих задач. Идеальный лексикон студента (L_0) соответствующий к изучению данной темы представляет собой комбинацию его общего лексикона (L_u) и некоторых фраз, слов (терминов) в учебном тезаурусе темы (Т) и усвоенные ранее приёмы учебной деятельности (основные понятия и приёмы учебной, математической деятельности необходимых для изучения новой темы). Однако реальный лексикон студента не всегда совпадает с идеальным лексиконом. Реальный лексикон обозначим через L_r .

Теперь мы опишем лексикон преподавателя (L_o), который необходим учителю для преподавания этой темы. Этот лексикон также состоит из интеграции учебного тезауруса (T_{ma}) предмета (математический анализ), предметного тезауруса (T_{mpm}) методики преподавания математики. Следует отметить, что T_{ma} логически упорядочен, имеет дедуктивный характер, а студент должен индуктивно построить этот тезаурус. То есть преподаватель и студент (или сам студент) должны разрешить противоречие между дедуктивной передачей информации и ее индуктивным усвоением. Также лексикон преподавателя по теме носит интегративный характер, студент должен придать своему лексикону интегративный характер, то есть расширенный лексикон (L'_0) должен иметь новое интегративное свойство.

Изучение темы заключается в расширении словарного запаса, введении основных понятий учебного тезауруса и семантических связей между ними в существующую систему понятий в лексиконе студента. Известно, что для усвоения темы у студента должен быть сформирован идеальный лексикон, соответствующий для новой (изучаемой) темы. Однако это условие не всегда выполняется. В результате студент не понимает даже самого опытного преподавателя.

В традиционном образовании предполагается, что у студентов сформирован идеальный лексикон

для усвоения предмета. Если у студента идеальный лексикон, то усвоение новой темы будет зависеть от лексикона преподавателя и компетенции студента применять приёмы учебной и математической деятельности в новой ситуации. В результате

в лексикон учащегося включаются новые понятия и их свойства, устанавливаются преемственные связи между старыми и новыми понятиями, фактами, приёмами деятельности. Вышесказанное можно выразить в виде следующего рисунка (рисунок 1).

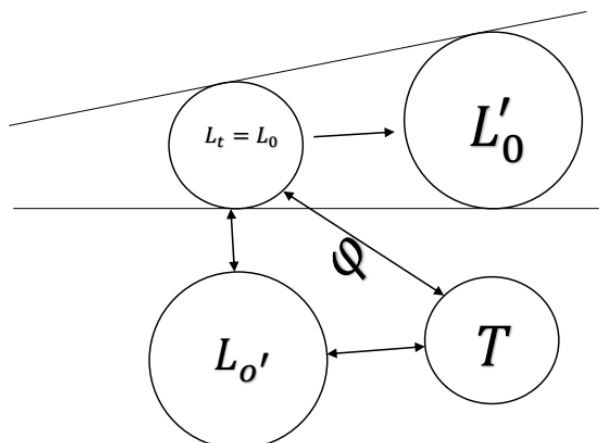

Рис. 1. Традиционная модель процесса обучения (преподавания-учения)

Если у студента не сформулирован идеальный лексикон, то необходимо развивать существующий лексикон студента до идеального лексикона, то

есть установить преемственную связь между реальным лексиконом студента и идеальным лексиконом. В этом случае приведенная выше модель может быть представлена следующим образом:

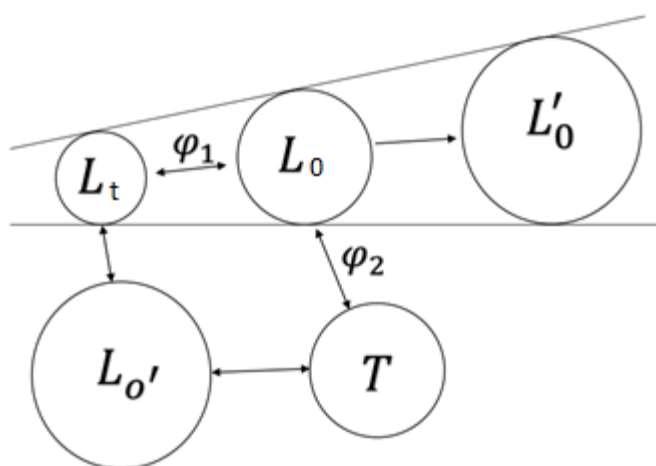

Рис. 2. Модель процесса обучения, основанная на преемственности

Таким образом, мы можем рассматривать иньективное соответствие (φ) в определении преемственности как суперпозицию двух соответствий (φ_1, φ_2): $\varphi_1: L_0 \rightarrow L_t$; $\varphi_2: L_1 \rightarrow T$; $\varphi = \varphi_2 \circ \varphi_1$. Мы можем записать вышесказанное в следующей символической форме:

$$L_0 \xrightarrow{\varphi_1} L_t \xrightarrow{\varphi_2} T.$$

В этом случае, очевидно, имеет место отношение $L_t \subseteq L_0$, первое соответствие служит для реорганизации и пополнения лексикона студента до необходимого уровня (активация необходимого пассивного лексикона, пополнение пробелов).

Во втором соответствии лексикон студента развивается путем введения новых понятий в идеальный лексикон студента, студент усваивает учебный тезаурус темы, новые знания, приёмы деятельности, расширяет свой лексикон.

На практике преподаватель в начале занятия задают студентам активирующие вопросы, но эти вопросы эффективны, когда необходимая информация доступна в активном или неактивном лексиконе студентов. Иначе не дает эффекта. Следовательно, в этом случае возникает необходимость в разработке другой методики (расширить реальный лексикон до идеального лексикона, т.е. провести корректирующие работы).

Анализ вышеуказанной модели (рис.2) показывает, что для методического обеспечения преемственности необходимо выполнения следующих задач:

- 1) определить учебный тезаурус по теме;
- 2) определить идеальный лексикон, необходимый для усвоения этого учебного тезауруса;

- 3) определить реальный лексикон студента, пробелы в лексиконе студента;
- 4) определение порогового уровня результата изучения темы;
- 5) определить средства, методы и формы пополнения пробелов в студенческом лексиконе;
- 6) определить средства, методы и формы активизации студенческого лексикона;
- 7) определения методов, инструментов и форм.
- 8) определения методов, средств и форм установления преемственных связей между лексиконом студента и учебным тезаурусом («перевод» студента с начального уровня на следующий уровень) для определения методов, инструментов и форм.
- 9) определение методов, средств и форм использования при решении задач, внедрение нового лексикона в действие, открытие новых понятий, закономерностей между понятиями.

Многолетняя практика и наблюдения показывают, что в лексиконе первокурсников есть пробелы, в основном в чтении математических текстов, анализе определений, теорем, интерпретации решения задач, анализе доказательства теорем.

В качестве средства пополнения лексикона студента целесообразно воспользоваться вспомогательными задачами, тестовыми заданиями, давать инструкции (учебные карты) по работе с математическим текстом, по анализу определений, теорем и их доказательств, по интерпретации решения задач.

Также следует отметить, что решение вышеперечисленных задач помогает в разработке электронных дидактических приложений для учебной

литературы [4], выявлении средств для современных образовательных технологий (таких как смешанное обучение, перевернутое обучение).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Жаров В.К., Тургунбаев Р.М. Проблема преемственности в методике преподавания математики и её интерпретации в современных образовательных школах// Вестник РГГУ. Серия Информатика. Информационная безопасность. Математика. 2019.№2. с. 52-74.
2. Мирошниченко А.А., Мирошниченко И.Л. Тезаурус как модель задаваемой учебной информации// Международный научно-исследовательский журнал. 2016. № 12 (54). Часть 4 . стр.56-58. DOI: 10.18454/IRJ.2016.54.236
3. Тургунбаев Р.М. Математик анализ фанининг ўқув тезаурусини шакллантириш ва унинг ахамияти// Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў. 2021 №1. 127-132б.
4. Тургунбаев Р.М. Ўқув адабиётларига электрон иловаларни ишлаб чиқишнинг методик жиҳатлари/«Замонавий информатиканинг долзарб муаммолари: ўтмиш тажрибаси, истиқболлари» мавзусидаги Республика миқёсида илмий-амалий анжуман (24 май 2021 йил) – Т.: ТДПУ, 2021. 301б. 215-217б.
5. Туркина В.М. Методический аспект проблемы преемственности в развивающем обучении школьников математике.//Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2003. Т.3. №6. С. 249-259.

PARTNERSHIP OF THE UNIVERSITY AND CHARITY FUND IN THE DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL TOLERANCE OF THE FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF PEDAGOGY

Kozubovska I.,

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Head of the Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher School,

Popadich O.,

Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Uzhorod National University, Uzhorod, Ukraine,

Kulchar E.

Head of charity fund «Blaho», Uzhorod, Ukraine

ВЗАЄМОДІЯ УНІВЕРСИТЕТУ І БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ У ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ

Козубовська І.

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,

Попадич О.

доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Ужгородський національний університет, Ужгород, Україна

Кулчар Е.

директор благодійного фонду «Благо», м.Ужгород, Україна

Abstract

This article deals with the problem of tolerant relations in multicultural society and formation of the intercultural tolerance of pedagogical workers. It is underlined that the most modern response to the cultural diversity at the beginning of the XXI century became the policy of multiculturalism. Multicultural education is usually interpreted as that one, which facilitates the formation in a person of the readiness for activities in a modern socio-cultural environment, preservation of personal identity, aspiration for respect and understanding of other cultural communities, the ability to live in peace and harmony with representatives of various racial, ethnic, cultural, religious groups. Multicultural education provides the formation of intercultural tolerance. Partnership of Uzhorod National University and Charity Fund in the development of intercultural tolerance of pedagogical workers is discussed.

Анотація

У статті розглядаються питання толерантних відносин у полікультурному суспільстві і формування міжкультурної толерантності фахівців педагогічної сфери. Підкреслюється, що в XXI столітті найбільш оптимальним відгуком на культурну різноманітність стає політика полікультурності і полікультурної освіти. Полікультурну освіту зазвичай розуміють як таку, яка дає можливість сформувати готовність індивіда до діяльності в сучасному полікультурному середовищі, зберігаючи власну етнічну ідентичність, розуміючи і поважаючи інші культури, виховати здатність жити в мирі і гармонії з представниками різних расових, культурних, релігійних груп. У процесі полікультурної освіти формується міжкультурна толерантність. Розглядаються особливості партнерської взаємодії Ужгородського національного університету і благодійного фонду у формуванні міжкультурної толерантності майбутніх педагогів.

Keywords: multicultural society, intercultural tolerance, multicultural education, formation, pedagogical workers.

Ключові слова: полікультурне суспільство, міжкультурна толерантність, полікультурна освіта, формування, педагогічні працівники.

Україна належить до багатонаціональних держав, де проживає понад 100 національностей, і питання міжетнічної взаємодії завжди були в центрі уваги. У зв'язку з поліетнічною природою держави Україна серед найважливіших пріоритетів своєї національної політики визначає необхідність збереження в усій повноті духовного життя етнічних спільнот, толерантного ставлення до представників будь-якої національності.

Ці засадничі ідеї відображені в низці визнаних в Україні міжнародних документів (Конвенція про права людини, Декларація принципів толерантності, Декларація про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних або мовних меншин та ін.), а також державних законодавчих актів, зокрема: Конституції України, Законі України «Про національні меншини в Україні» та ін., документах системи освіти України: Законах України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти, концепціях національного виховання, громадянського виховання та ін.

На початку XXI століття проблема толерантності набуває особливої актуальності у зв'язку з процесом глобалізації, що зіштовхує релігійні, національні та етнічні ідентичності різних культур і народів. Формування громадянського суспільства неможливе без відповідного усвідомлення фундаментальних цінностей демократії. Однією з основних таких цінностей є цінність толерантності. Проблема толерантності сьогодні – одна з центральних проблем як глобального, так і національного порядку. В умовах інтенсивного інтеграційного світового процесу взаємопроникнення різних культур толерантність набуває ознак загальновизнаного державного принципу, яким необхідно керуватися, щоб успішно розвивати конструктивні взаємини

між державними, політичними і військовими блоками, організаціями на правових, цивілізованих принципах. Призначення толерантності як правового і державного принципу полягає в юридичній повазі прав людини, їх визначенні як основних прав (особисті права, свободи, політичні, соціальні, культурні) або як фундамент, що визначає державні цілі (свобода, демократія і т.д.).

Відзначимо, що термін «толерантність» походить від латинського «tolere» і дослівно перекладається як «переносити», «витримувати». «Філософський енциклопедичний словник» дає таке визначення толерантності: «Толерантність – від лат. tolerantia – терпимість – термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [1, с.642].

У науковій літературі можна знайти різні тлумачення цього поняття: толерантність як байдужість; толерантність як поблажливість до недоліків інших, що поєднується з елементами презирства до них; толерантність як розширення власного досвіду і критичний діалог та ін.

Вітчизняні науковці (О. Гуренко, Н. Паніна, Е. Соколова) розглядають толерантність, насамперед, як повагу і визнання рівності, відмову від домінування і насильства, розуміння багатомірності і різноманіття людської культури, норм поведінки, відмову від зведення цього різноманіття до однаковості чи переваги якої-небудь однієї точки зору. У такій інтерпретації толерантність означає визнання прав іншого, сприйняття іншого як собі рівного, що претендує на розуміння і співчуття, готовність прийняти представників інших народів і культур такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди і поваги. Своє практичне вираження вона

знаходить у витримці, самовладанні, здатності тривалий час терпіти несприятливі впливи.

Слід підкреслити, що, незважаючи на те, що толерантність часто ототожнюється з терпимістю, в її основі – не пасивне терпіння, а активна моральна позиція. Толерантність – це повага до представників інших спільнот, культур, етносів, їх способу життя, традицій, світогляду. Це розширення власного соціального досвіду шляхом збагачення новими культурними надбаннями.

У 1995 державами-членами ЮНЕСКО була прийнята Декларація принципів толерантності, що містить такі визначення цього поняття: повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності; політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини.

Зокрема, в Декларації принципів толерантності [2] зазначено, що толерантність «означає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості» (стаття 1, 1.1); «це те, що уможливорює досягнення миру, сприяє переходу до культури миру» (стаття 1, 1.2); «поняття, що означає відмову від догматизму й абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини» (стаття 1, 1.3).

Отже, толерантність є базовою цінністю відкритого суспільства. Відкритість суспільства своїм власним змінам та інноваціям означає одночасно і відкритість його назовні, іншим культурним нормам і принципам. Тому толерантність, критичне мислення, свобода і відповідальність особистості у відкритому суспільстві пов'язані один з одним, становлять фундамент демократії і створюють умови розвитку, руху.

Розрізняють багато видів толерантності: гендерна толерантність – неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі, відсутність ідей про перевагу однієї статі над іншою; вікова толерантність – неупередженість до апріорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком (вікова толерантність цілком може поєднуватися із прийнятою у багатьох культурах повагою до осіб похилого віку); освітня толерантність передбачає позитивне ставлення до людей з різним рівнем освіти, правда, це не стосується тих випадків, де рівень освіти суб'єктів є вирішальним чинником і повинен відповідати вимогам професії; міжнаціональна толерантність – терпиме ставлення до представників різних націй, здатність не переносити недоліки і негативні дії окремих представників національності на інших людей, ставитися до будь-якої людини з позиції «презумпції національної невинності»; расова (етнічна) толерантність – відсутність упереджень до представників іншої раси, етносу; релігійна толерантність – терпиме ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку ві-

руючих і невіруючих, представників різних конфесійних груп; географічна толерантність – неупередженість до жителів невеликих або провінційних міст, сіл і інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки, або ж до жителів інших країн; класова толерантність – терпиме ставлення до представників різних прошарків населення – багатих до бідних, бідних до багатих; фізична і фізіологічна толерантність – терпиме ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних, осіб із зовнішніми вадами і т.д.; політична толерантність – терпиме ставлення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів і т.д.; сексуально орієнтована толерантність – неупередженість стосовно осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією; маргінальна толерантність (толорантність стосовно маргіналів) – ставлення до бездомних, жебраків, наркоманів, алкоголиків, ув'язнених і т.д.

Безперечно всі ці види толерантності проявляються у професійній діяльності педагогічних працівників. Проте в полікультурних регіонах особливого значення набуває міжкультурна (міжетнічна) толерантність.

Слід відзначити, що термін «міжкультурна толерантність» часто вживається у науковій літературі як синонім до таких термінів, як «міжетнічна толерантність», «етнокультурна толерантність», «соціокультурна толерантність», «міжнародна толерантність» та ін. Всі ці терміни мають певну специфіку. Наприклад, соціокультурною толерантністю у вузькому сенсі вважається прояв терпимого ставлення до представників певної соціальної категорії та носіїв певної субкультури. У широкому розумінні поняття соціокультурної толерантності певним чином порівнюють з терміном міжкультурної толерантності, оскільки він розглядається багатьма вченими як моральна якість особистості, що характеризує її терпиме ставлення до інших людей, незалежно від їх етнічної, національної та культурної приналежності, терпиме ставлення до інших поглядів, звичаїв, звичок. В даному випадку термін «соціокультурний» практично ідентичний значенню понять «етнічний» та «етнокультурний», які є базовими у визначенні поняття міжкультурної (етнокультурної) толерантності.

Таким чином, поняття «міжкультурна толерантність» є наслідком конкретизації поняття «толорантність». Зберігаючи весь спектр семантико-модальних характеристик останнього, міжкультурна толерантність реалізує їх відносно суб'єктів, які відносяться до різних культурних традицій.

Незважаючи на певні відмінності у підходах до визначення феномена міжкультурної толерантності, вважаємо, що загалом під міжкультурною толорантністю слід розуміти комплекс якостей особистості, які дозволяють їй виявляти терпимість, повагу і доброзичливе ставлення до представників інших етнокультурних спільнот і феноменів інших культур. Даний комплекс виражається в розумінні значущості культурного «іншого», сприйнятті його як рівноправного суб'єкта взаємодії, у визнанні його права на несхожість і своєрідність.

Міжкультурна толерантність вимагає від педагогічного працівника саморозвитку і руху від базових соціокультурних знань до розвитку міжкультурної сензитивності у взаємодії з представниками інших етносів. Самоусвідомлення і ціннісна рефлексія є основою для професійного розвитку.

Педагогічні працівники повинні володіти професійними знаннями, розуміти історію, традиції, цінності людей, з якими вони працюють. Для цього слід використовувати будь-яку можливість розширити свої культурні знання і досвід шляхом поглиблення розуміння в таких галузях знань: вплив культури на поведінку людини; установки і цінності; особливості організації підтримки в різних соціокультурних групах; роль мови, мовних шаблонів, стилів і способів комунікації; вплив соціальної політики на систему надання послуг; ресурси, які можуть бути використані для роботи з певними категоріями осіб; можливі протиріччя між професійними цінностями і потребами клієнтів з різних соціокультурних груп; відношення до влади в суспільстві, соціальних інститутів або установ і вплив на представників різних етнокультурних груп.

Ці знання здобуваються в процесі полікультурної освіти і сприяють формуванню міжкультурної толерантності [3-5].

Отже, мета полікультурної освіти у вищій школі – підготовка полікультурного фахівця, формування готовності до ефективної професійної і особистісної взаємодії у багатокультурному суспільстві.

Поняття «готовність» по-різному розглядається у науковій літературі (як якість особистості; особливий стан; наявність певних здатностей). Очевидно, логічно поняття «готовність» розглядати як цілісне інтегральне утворення, що проявляється як властивість особистості і передбачає взаємозв'язок таких компонентів, як теоретичні знання, практичні вміння і позитивне ставлення до конкретного виду діяльності.

Готовність до міжкультурної взаємодії містить такі компоненти:

- інтелектуальний (знання про різні культури і особливості спілкування в полікультурному середовищі);
- ціннісний (ціннісне ставлення до особливостей різних культур);
- діяльнісний (уміння й навички взаємодії із представниками різних культур).

Так, інтелектуальний компонент передбачає знання елементів різних культур і їх особливостей (історії, мови, звичаїв, традицій, релігії, психології та ін.), систематизовані відомості по окремих складових феномена спілкування в полікультурному середовищі, цілісну уяву про полікультурну картину світу. Ціннісний компонент характеризується ідентифікацією себе як представника даної культури, сприйняттям інших культур і їх представників, стійкістю до ситуацій суперечливого характеру за участі представників різних культур і передбаченням адекватного виходу з них. Діяльнісний компонент полягає у дотриманні соціальних норм і вимог взаємодії в полікультурному середовищі, контактах

із представниками різних культур, соціалізованість суб'єкта спілкування в полікультурному середовищі.

Таким чином, готовність студентів до міжкультурної взаємодії в полікультурному середовищі є інтегративною властивістю особистості, що характеризується високим рівнем знань про цю сферу соціальної дійсності, позитивним емоційно-ціннісним ставленням до особливостей різних культур, умінням взаємодіяти з їх представниками.

Успішне формування готовності до міжкультурної взаємодії майбутніх фахівців можливе при розв'язку наступних конкретних завдань: забезпечити студентів необхідними знаннями про різні культури; сформуванню ціннісного ставлення до особливостей різних культур та їх представників; розвинути вміння й навички взаємодії в полікультурному середовищі [5, с.227-229].

Закарпатська область належить до полікультурних регіонів, де проживають українці, росіяни, угорці, словаки, румуни, поляки, роми, представники інших етнічних меншин. Найбільшою етнічною спільнотою на території області є угорці. Водночас, в Закарпатській області проживає найбільша кількість ромів в Україні, і ставлення до них населення є далеко неоднозначним. Так, опитування студентів (майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери) засвідчило, що певна частина з них з упевненістю ставиться до деяких представників етнічних спільнот регіону, зокрема, ромів.

Зважаючи на це, в Ужгородському національному університеті (кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи) в процесі підготовки педагогічних кадрів значна увага звертається на формування у них міжкультурної толерантності, зокрема, толерантного ставлення до ромів. Особливістю освітньо-професійних програм підготовки майбутніх вчителів початкової школи і вихователів закладів дошкільної освіти є те, що вони передбачають підготовку здобувачів вищої освіти до впровадження нових освітніх, педагогічних та інформаційних технологій у професійній діяльності в умовах полікультурного середовища. Саме таким є освітнє середовище в більшості шкіл і дошкільних закладів Закарпатської багатонаціональної області. Студенти не тільки вивчають спеціальні дисципліни, які допоможуть їм усвідомити необхідність толерантного ставлення до представників інших національностей і налагодження продуктивної взаємодії з ними, проходять педагогічну практику в полікультурних освітніх закладах, але й залучаються до різних благодійних акцій, участі в проєктах, спрямованих на вирішення актуальних проблем національних меншин.

Зокрема, започаткована співпраця кафедри із Закарпатським обласним благодійним фондом «Благо», який опікується дітьми ромської національності дошкільного і молодшого шкільного віку, та громадською організацією «Карпатська фундація». У межах співпраці викладачі кафедри та студенти ознайомилися з презентацією соціального проєкту «Підтримка раннього розвитку та соціалізації дітей ромської громади Закарпаття, 2020-2021

р.), яка була підготована «Карпатською фундацією», взяли участь у конференції за підсумками реалізації проекту, а також вивчали досвід практичної діяльності організацій – учасників проекту «Пітримка раннього розвитку та соціалізації дітей ромської громади Закарпаття», а саме: про надання освітньої та соціальної допомоги дітям Закарпатським обласним благодійним фондом «Благо», про допомогу ромським дітям у здобутті освіти громадською організацією «Рука допомоги», про сприяння інтеграції ромських дітей у освітнє середовище громадської організації «Інтелект-Уж» та благодійного фонду «Центр громадських ініціатив».

В кінці грудня викладачі і студенти кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи відвідали Закарпатський обласний благодійний фонд «Благо» з подарунками, щоб привітати маленьких вихованців з новорічними святами. Під керівництвом Елеонори Кулчар та вчителів-вихователів фонду «Благо» малята дуже серйозно готувалися до свята і тепер із задоволенням танцювали, співали, розповідали новорічні вірші. Було дуже цікаво і весело не лише вихованцям, але і їхнім батькам та всім присутнім. На завершення свята діти отримали смачні подарунки від гостей із університету.

Під час останньої зустрічі з директором фонду і координатором мережі REYN-Україна Елеонорою Кулчар говорили про залучення кращих практик для розробки нових та вдосконалення існуючих підходів у сферах дошкільної та шкільної освіти, про соціальну інтеграцію ромів шляхом розробки, апробації та впровадження нових підходів раннього розвитку дітей на Закарпатті. Також на зустрічі обговорили можливість волонтерської діяльності студентів у «Благо» та про доцільність підготовки вчителів, зокрема початкових класів, з представників ромського населення.

Викладачі і студенти кафедри взяли участь у щорічній онлайн-конференції REYN-Україна у грудні 2021 р. Мережа REYN - Україна (повна назва – ROMANI EARLY YEARS NETWORK) в перекладі означає «ранній розвиток ромських дітей». Вона об'єднує освітян, соціальних працівників, медиків,

батьків, представників влади, організацій та волонтерів, що працюють з ромськими дітьми і прагнуть підвищувати власний професіоналізм та удосконалювати підходи до роботи, щоб кожна ромська дитина почувала себе у безпеці, відчувала турботу і мала перспективи зайняти гідне місце у суспільстві, залишаючись собою. REYN – Україна – це експертна спільнота, яка не лише надає можливості для навчання дітей, але й формує тренди у сфері раннього розвитку та освіти ромських дітей через створення майданчиків для дискусій, професійного розвитку, обміну досвідом та співтворчості. Елеонора Кулчар слушно зауважила: «Мрію, щоб суспільство сприймало їх не як ромів, а просто як дітей». І важлива роль в цьому належить вчителю.

Цьогорічна зустріч мережі REYN-Україна має на меті не тільки створити умови для зміцнення командного духу, протидії професійному вигоранню, напрацювання нових ідей та обміну досвідом, але й прагне звернути увагу суспільства до невід'ємності ромського компоненту у питаннях національного розвитку освітніх послуг та послуг з раннього розвитку дітей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Філософський енциклопедичний словник. [редкол. : В.І. Шинкарук (голова) та ін.]. К. : Абрис, 2002. 742 с.
2. Декларація принципів толерантності. Утверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503
3. Banks J.A. Multicultural Education: Characteristics and Goals. Multicultural Education. Issues and Perspectives. Wileys & Sons, 2003. P. 3-31.
4. Болгаріна В., Лошенова І. Культура і полікультурна освіта. Шлях освіти, 2002. №1. С.2–6.
5. Козубовська І.В., Сідун Л.Ю. Полікультурна підготовка фахівців для шкіл і дошкільних закладів в США. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. Вип.1(11). 2020. С. 227-229.

PRIMARY SCHOOLS IN THE BRITISH SYSTEM OF EDUCATION

Mylian Z.
*Senior Specialist,
Uzhorod National University,
Uzhorod, Ukraine*

ПОЧАТКОВА ШКОЛА В СИСТЕМІ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Милян Ж.
*провідний спеціаліст,
Ужгородський національний університет,
Ужгород, Україна*

Abstract

This article deals with the questions of educational work with children in the primary schools. British experience is discussed. Based on the analysis of the scientific literature, it is established that there are 5 stages in the educational system of Great Britain: preschool / pre-primary education, primary education, secondary education, further education, higher education. In Great Britain state and private schools exist, as well as alternative and boarding schools. Primary schools are considered as very important part of the educational system of Great Britain. The main peculiarities of the educational work with the children of primary schools are analyzed.

Анотація

В статті розглядаються питання навчально-виховної роботи з дітьми у початковій школі на основі британського досвіду. В результаті аналізу наукової літератури виявлено 5 ступенів в системі освіти Великої Британії (дошкільна, початкова, середня, професійна, вища). У Великій Британії існують державні і приватні школи, школи-пансіонати, альтернативні школи. Початкова ланка розглядається як одна з важливих складових британської системи освіти. Аналізуються основні особливості організації навчально-виховного процесу в початковій школі Великої Британії.

Keywords: primary school, education, British system of education, state schools, private schools, alternative schools, boarding schools, values-based education.

Ключові слова: початкова школа, освіта, британська система освіти, державні школи, приватні школи, школи-пансіонати, альтернативні школи, ціннісне виховання.

В умовах глобалізації в українській загально-освітній школі на початку XXI століття відбуваються інтенсивні зміни, зумовлені світовими тенденціями інтернаціональної уніфікації національних освітніх стандартів, удосконалення технологій й диверсифікації освітніх моделей.

Початкова загальна освіта є основою шкільного навчання, вона забезпечує інтелектуальний, духовно-моральний і особистісний розвиток молодших школярів, формування позитивної навчальної мотивації, умінь і навичок навчальної діяльності.

Питання реформування української початкової освіти перебувають в центрі уваги вітчизняних учених (Т. Завгородня, Н. Лисенко, О. Савченко, О. Янкович та ін.), які у своїх працях розглядають різні аспекти навчально-виховного процесу в сучасній початковій школі.

Вважаємо доцільним вивчення зарубіжного досвіду організації початкової освіти з метою творчого переосмислення і використання окремих прогресивних ідей у новій українській початковій школі.

Цікавим в цьому плані є досвід Великої Британії, освітня політика якої спрямована сьогодні на розвиток і модернізацію змісту початкової освіти зі збереженням базових принципів, характерних для

культури й історії Об'єднаного Королівства, про що свідчать праці британських учених (Р.Дж. Александер (R.J. Alexander), Р. Лонг (R. Long) . Скотт (D. Scott), М. Дж. Тейлор (M.J. Taylor), Дж. М. Хелстед (J. M. Halstead), Дж. Стівенсон (J. Stephenson), Н.Гоукс (N. Hawkes) та ін.

До складу Великої Британії входить Англія, Уельс, Шотландія і Північна Ірландія, що мають свої культурні та історичні особливості, і систему освіти. Однак аналіз нормативно-правової бази Об'єднаного Королівства свідчить, що, незважаючи на наявність власних органів управління освітою, принципи відмінності у виборі цілей і ціннісних орієнтирів в освітній політиці в цих регіонах відсутні. У 2015 році британський Міністр шкільної освіти Нік Гібб (Schools Minister Nick Gibb) на Саміті реформи освіти (Education Reform Summit) визначив головну мету освітньої діяльності в країні, яка полягає у створенні безпечного середовища для навчання і виховання школярів, в розвитку їх індивідуальних здібностей і талантів, а також в інтелектуальній і моральній підготовці молодих людей до дорослого життя незалежно від їх расової і релігійної приналежності, розумових і фізичних можливостей [1]. Таким чином, кожна дитина зі своїми осо-

бливостями проголошується найважливішою цінністю для сучасного суспільства Великої Британії. Здійсненню зазначеної мети сприяють такі ціннісні орієнтири: особистісний розвиток дитини; аксіологічна спрямованість змісту освіти; релігійність, громадянськість; міжкультурна комунікація; повага і толерантність; свобода вибору. Реалізація названих ціннісних орієнтирів проходить через п'ять ступенів навчання: дошкільна освіта (preschool / pre-primary education), початкова школа (primary education), середня школа (secondary education), подальша (професійна) освіта (further education) і вища освіта (higher education).

Освіта має велику цінність у британському суспільстві, є обов'язковою для всіх дітей у віці від 5 до 16 років (в Північній Ірландії – з 4 років).

Початкова освіта у Великій Британії охоплює три вікових діапазони: дошкільне навчання (nursery school) – до 5 років, перший ступінь початкової школи (infant school – Key Stage 1) – з 5 до 7/8 років і другий ступінь початкової школи (junior school - Key Stage 2) – до 11/12 років. Однак в Шотландії і Північній Ірландії немає поділу на перший і другий ступінь початкової освіти. У той же час, в Уельсі із введенням Базового ступеня освіти (The Foundation Phase) перестало діяти розмежування на дошкільне навчання і перший ступінь початкової школи. Тепер діти в цьому регіоні здобувають освіту з 3 до 7 років без виражених меж переходу з дитячого саду в початкову ланку. В Англії початкові школи, як правило, навчають дітей у віці з 4 до 11 років. Деякі початкові школи можуть мати дитячий садок або дитячий центр для дітей молодшого віку. Переважна більшість державних початкових шкіл навчає хлопчиків і дівчаток разом. Звичайною практикою є переведення дітей в середню школу у віці 11 років (в Англії, Уельсі та Північній Ірландії) або 12 років (найчастіше це відбувається в Шотландії) [2].

До переліку головних завдань початкової освіти в Великобританії входять освоєння базової грамотності та рахунку усіма учнями, а також оволодіння знаннями в галузі природознавства, математики та інших предметів. В Англії та Північній Ірландії діти пишуть тести з цих предметів наприкінці першого (Key Stage 1) і другого ступеня початкової освіти (Key Stage 2), а в Уельсі після проходження Базового ступеня (Foundation Stage) і другого ступеня початкової освіти (Key Stage 2) відповідно. В Англії, Уельсі та Північній Ірландії 3-й Ключовий ступінь (Key Stage 3) є першим етапом середньої освіти, яку отримують діти у віці від 11 до 14 років. 4-й Ключовий ступінь (Key Stage 4) – останній етап обов'язкової освіти підлітків з 14 до 16 років. Завершуючи його, учні можуть залишитися в школі, щоб пройти більш поглиблену підготовку за обраною спеціалізацією і підготуватися до іспитів в університет, або віддати перевагу подальшій професійній освіті, після якої, при бажанні учня можна вступати до вищого навчального закладу. В Англії та Уельсі надання державою можливості отримання середньої освіти в кожному районі залежить від наявності та поєднання різних типів шкіл, від історично сформованої системи освіти

та політики місцевих органів управління. У цих регіонах традиційно існують чотири основні типи шкіл: 1) загальноосвітні - надають повний курс навчання; 2) гімназії (граматичні школи) - школи, які проводять відбір учнів і роблять акцент на університетські предмети; 3) неповні середні школи (для дітей у віці від 11 до 16 років) – також пропонують широкий вибір дисциплін з практичною спрямованістю; 4) міські технічні коледжі, орієнтовані на вивчення предметів, пов'язаних з технікою і бізнесом. Більшість британських дітей відвідують загальноосвітні школи, що надають безкоштовну освіту, проте у Великій Британії досить поширеними є й інші типи навчальних закладів, в тому числі і для дітей молодшого шкільного віку.

Наприклад, значною популярністю користується навчання в школах-пансіонах (Boarding Schools), де діти навчаються і живуть весь рік, повертаючись додому тільки на канікули. У країні співіснують два типи шкіл-пансіонів: незалежні (Independent/Private Boarding Schools) і державні (State Boarding School). Державні і приватні школи-пансіони мають автономію з питань формування й модернізації змісту освіти, при цьому уніфікація даного змісту забезпечує регламентоване дотримання вимог Національної освітньої програми всіма школами країни. У приватних школах передбачається організація індивідуальної освітньої траєкторії для навчання учнів молодшого шкільного віку, виходячи з їхніх здібностей, інтересів і планів на майбутнє. Сукупність індивідуальних маршрутів, які становлять варіативний компонент загального змісту освіти, та інваріантна його частина відображають ідеологію державної політики, що визначається організаційними умовами формування змісту освіти на території Великої Британії.

В системі освіти Великої Британії також визначається окремий сектор, який принципово відрізняється поглядами на організацію початкового навчання і, на думку багатьох вчених, незважаючи на деякі дискусійні моменти, є значним рухом вперед в розвитку освіти. Цей сектор представлений альтернативними школами і, безперечно, становить певний інтерес, тому що організація змісту початкового навчання в таких школах реалізується у форматі авторських методик, інноваційних технологій, новаторських ідей і засобів навчання. У змісті початкового навчання альтернативних шкіл часто визначені окремі додаткові дисципліни для поглибленого вивчення (наприклад, географія, іноземні мови, елементи домашньої економіки). В основі альтернативного навчання лежить розвиток пізнавальної активності учнів і задоволення їхніх потреб в одержанні нових наукових знань, необхідних у повсякденному житті.

Суттєвою рисою альтернативних шкіл є відсутність чітких навчальних планів і предметних програм, проте, більшість учнів успішно засвоюють необхідні наукові знання, опановують цінними вміннями й навичками, які будуть корисні й необхідні їм у їх наступному дорослому житті. У плінні навчання учні концентруються не на одержанні готового наукового знання, а на виконанні конкретної

діяльності і застосуванні отриманих знань і сформованих умінь на практиці. Для розвитку своїх особистих інтересів молодші школярі під керівництвом і з допомогою педагога-інструктора складають індивідуальний навчальний план (Personal Learning Plan) і особистий розклад, що формує навичку автономії й самостійності. Основна мета альтернативних початкових шкіл полягає в наступному: надання учням додаткових можливостей для самореалізації, одержання навичок соціального спілкування, оволодіння знаннями без витрати часу на заучування навчального матеріалу, що не відповідає інтересам учнів і не є адаптованим для подальшого життя або наступного навчання.

В альтернативній початковій школі педагоги приділяють значну увагу розвитку вільної експресії як стимулятору процесу пізнання й міжособистісних відносин учнів, а також системі дитячого самоврядування як особливій формі організації життєдіяльності дітей у школі, яка здатна реалізувати й розвивати їх самостійність у прийнятті суспільно значимих рішень. Реалізація дитячого самоврядування передбачає низку характеристик:

Навчальний рік у Великобританії регламентований і затверджений законодавчо на рівні Міністерства освіти Об'єднаного Королівства. Всі державні установи, які надають освітні послуги з організації навчального процесу, повинні дотримувати певних вимог: академічний рік для початкової школи триває 190 днів (38 тижнів) з 4 канікулярними періодами; академічний день розділений на дві половини: навчання до обіду і після обіду (morning and afternoon sessions), між якими є інтервал (midday break), час, визначене освітніми стандартами, але встановлюється навчальним закладом згідно з навчальним планом школи самостійно; академічний тиждень складається з 20-30 годин, що дозволяє забезпечити обов'язкове вивчення всіх дисциплін в один тиждень, а допускає можливість розподілити вивчення предметів на тижні, модулі протягом навчального року. У педагогічній науці даний принцип тематичного або предметного подання матеріалу носить лінійний характер, тобто, передбачає послідовний виклад нового наукового знання в навчальній програмі, ґрунтуючись на вже наявних знаннях і з урахуванням опори на минулий досвід учнів.

У світовій педагогічній практиці передбачена організація сприятливої психологічної атмосфери, необхідної для молодших школярів у процесі початкового навчання, що є основним принципом і умовою конструювання змісту початкової освіти у Великій Британії. Зокрема, згідно вимог британської освітньої програми, у молодшій школі (infant school) відсутні традиційні уроки і оцінки, протягом навчального часу школярі пізнають навколишній світ через ігрову діяльність, що має контролюючий, навчальний, пізнавальний, розвиваючий, комунікативний, діагностичний і творчий характер і відповідає психологічним віковим особливостям молодших школярів. Загалом британська організація контролю якості навчання молодших школярів здійснюється в літерному позначенні відповідно до

послідовності англійського алфавіту від A+ до F, де A+ вища оцінка; A - відмінно; B - дуже добре; C - добре; D - не зовсім успішно; E - погано; F - дуже погано. Департамент Освіти Великої Британії щорічно публікує на офіційному сайті результати незалежних національних і міжнародних тестувань з основних навчальних дисциплін на всіх етапах навчання.

Розглядаючи зміст початкової освіти в контексті освітніх стандартів Великої Британії, відзначимо, що він визначається відповідно до базової Національної програми або куррикулуму (National Curriculum), орієнтованої на початкову освіту, що є освітнім стандартом країни. У британській педагогіці зміст національної освітньої програми (curriculum content) представляє сукупність навчальних дисциплін і предметних областей, які викладаються в школі, і в рамках яких визначені основні практичні навички (skills), необхідні для освоєння, в процесі пізнання [3]. Змістовий компонент освітньої програми містить низку тематичних модулів у кожній предметній області у відповідності зі стратегічною метою державної політики. У зв'язку з тим, що розробка національної навчальної освітньої програми є політичним і технічним процесом, її формування представляє суспільний інтерес і містить наступні критерії: обґрунтованість (validity), практичність (utility), інтелектуальні здатності (learn ability), системність (consistency with social realities), самостійність (self sufficiency), інтерес (interest), продуктивність (significance). Згідно Р. Дж. Александер (R.J. Alexander), досвід навчання (learning experience) є системоутворюючим компонентом змісту навчальної освітньої програми (змісту освіти), що представляє собою взаємодію між тим, що вивчається й зовнішніми умовами навколишнього середовища, які впливають на нього [4]. Відзначимо, що в умовах сучасних процесів глобалізації, технологізації й інформатизації зміст освіти повинен відображати існуючий стан суспільства й вимоги сучасних тенденцій його розвитку. Сьогодні зміст освіти розглядають як спеціалізоване освітнє середовище, що має відкритий і варіативний характер, включає систему наукових знань і практичних умінь, а також представляє компонент освітнього простору, який піддається поточним соціальним і економічним змінам.

Предметне наповнення змісту початкової освіти базується на законодавчих актах, освітніх стандартах і міжнародних системах освіти.

Навчальний план визначається як один з фундаментальних складових елементів змісту утворення. Таким чином, навчальний план – це стандартизований документ для всіх навчальних закладів, що включає уніфіковані вимоги, обов'язкові для досягнення загальної освітньої мети.

Відповідно до стандартів освіти, рекомендованих Міністерством освіти Об'єднаного Королівства, починаючи з 2014 р., предметний зміст початкової британської освіти визначено в такий спосіб: мовна галузь (мовна грамотність, літературне читання, в тому числі й іноземна мова) – навчальні ди-

дисципліни: англійська мова (письмо, читання, каліграфія, іноземна мова); математична галузь – математика; природнича галузь – географія, природознавство, елементарне громадянознавство; релігійна галузь – релігія народів світу; фізична галузь – фізична культура; галузь мистецтва – музика, малювання, драма; галузь технології і дизайну – інформатика, проектування, дизайн.

У зв'язку з необхідністю реалізації завдання соціально-морального виховання загальнодержавний навчальний план був доповнений дисциплінами «Громадянознавство» і «Громадянська освіта». Слід також відзначити, що стандарти освіти Великої Британії містять вказівки для всіх шкіл, що перебувають у державному підпорядкуванні, включати до складу навчального плану в рамках варіативного компонента факультативний курс з релігії.

Слід також відзначити, що принцип полікультурності є важливим принципом формування змісту освіти в умовах гуманістичної й ліберально-демократичної парадигми британської освіти через значну кількість іміграційного населення, що прагне зберегти власну культурно-історичну й етнічну спадщину. Внаслідок цього зміст освіти в британських школах містить певні елементи різних етнічних культур (навчальні дисципліни, час для молитви, вивчення історії націй і їхніх культур); наприклад, інтегровані тематичні модулі «Моя родина. Моє оточення» (My family, My environment), «Традиції й ритуали» (Customs), «Предки» (Ancestors); має місце збільшення академічного навантаження спеціальних курсів, що вивчаються у дисциплінах з інваріантного компонента («Історія» (Elementary History), «Географія» (Elementary Geography), «Релігія й Культура» (Religion and Culture), доводячи, що світова культура – це продукт історичного процесу взаємного збагачення етнічних культур, які є надбанням всіх націй. Таким чином, взаємодія різних культур є основним чинником формування змісту початкової освіти з метою вирішення проблеми расових, етнічних і соціальних конфліктів.

Освіта Великої Британії є прикладом системи навчання й виховання, в якій успішно реалізуються національні ціннісні орієнтири через ціннісне виховання. Під ціннісними орієнтирами освіти в науково-педагогічній британській літературі розуміють значимі для особистості й суспільства вектори, які визначають напрямок, стратегію й тактику розвитку системи освіти. Ціннісне виховання (values-based education) – це практико-орієнтована діяльність, що проявляється не тільки в трансляції ціннісного загальнолюдського досвіду молодому поколінню й формуванні позитивного освітнього середовища, але й розвитку здатності тих, хто навчається, усвідомлено й самостійно вибирати моральні ідеали й керуватися ними в житті.

Освіта спрямована на виховання духовно багаті особистості, яка поважає моральний і культурний уклад своєї країни, а також соціально адаптованої до змін навколишнього світу. При цьому формування таких цінностей учнів, як *релігійність*,

громадянськість, *міжкультурна комунікація*, *повага й толерантність стосовно навколишніх людей* є невід'ємною частиною освітнього процесу і підставою для відповідних ціннісних орієнтацій.

Вищевказані ціннісні орієнтири закріплені у важливому документі «Впровадження фундаментальних британських цінностей у школах в рамках програми духовно-морального, соціального й культурного розвитку учнів» (Promoting fundamental British values as part of SMSC in schools), який спрямований на усвідомлення учнями значимості демократії й верховенства закону, почуття свободи особи, поваги й толерантності до інших релігій і національностей [5].

Молодий шкільний вік – важливий і сприятливий період для виявлення й розвитку ціннісного потенціалу особистості, тому що в цьому віці закладаються основи творчої й освітньої траєкторії дитини, психологічна база її продуктивної діяльності, формується комплекс цінностей, якостей, здатностей і потреб особистості. Саме цей період життя дитини ідеально підходить для повноцінного розвитку в кожного учня ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, до людей і до себе самого шляхом впровадження якісного ціннісного виховання. Реалізація ціннісних орієнтирів на початковому рівні британської шкільної освіти здійснюється через розвиток емоційного інтелекту, соціалізацію й ціннісне (моральне, релігійне, громадянське, полікультурне) виховання, спрямоване на формування національних британських цінностей: поваги й толерантності, прихильності демократії, визнання верховенства закону, свободи особи й ін.

Отже, ціннісне виховання, розвиваючись протягом багатьох століть, виділилося з релігійного виховання в актуальний напрям сучасної системи освіти Великої Британії, що забезпечує реалізацію ціннісних орієнтирів у навчальній і позаурочній діяльності. Численні програми й розробки в цьому напрямку успішно реалізуються й дають позитивні результати в різних типах шкіл, в тому числі у початковій школі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Gibb N. The Purpose of Education: Speech [Електронний ресурс] 2015. Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-purpose-of-education>
2. Morgan C., Stobbe J., Baron W., Miller J. Keys to the Elementary Classroom. 3d Edition. USA: Corwin press. 2009. 206 p.
3. The National Curriculum in England: Key Stages 1 and 2 framework document. London: Department for Education, 2013. 201p.
4. Alexander R.J. Children, their world, their education. London: Routledge. 2010. 235 p.
5. Promoting fundamental British values as part of SMSC in schools. London: Department for Education, 2014. 19p.

PHILOLOGICAL SCIENCES

STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH ANTHROPONIMIC COMPONENT "BIS"

Dyshleva G.

lecturer of the chair of professional foreign languages National aviation university, Kyiv, Ukraine

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З АНТРОПОНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ "БІС"

Дишлева Г.В.

викладач кафедри іноземних мов за фахом Національного авіаційного університету, Київ, Україна

Abstract

The article is devoted to the study of semantic features phraseological units with an anthroponymic component which create a demonological image of a person, in particular on the example of the demon-name "bis". The peculiarities the origin of these phraseological units which determine the specifics of their functioning are substantiated, their difference from other demon-names is determined, the division into semantic groups is carried out, the most important characteristics of these phraseological units are defined, the polysemy of phraseological units is analyzed.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню семантичних особливостей фразеологізмів з антропонімічним компонентом, які створюють демонологічний образ людини, зокрема на прикладі демономену *bis*. У роботі обґрунтовано особливості походження цих фразеологічних одиниць, якими зумовлена специфіка функціонування, визначено їхню відмінність від інших демономенів, здійснено поділ на семантичні групи, виокремлено найважливіші характеристики зазначених фразеологізмів, проаналізовано полісемію фразеологічних одиниць.

Keywords: demon-name, demonological image of a person, phraseological units with anthroponymic component, semantic characteristics of phraseological units with demon-name "bis", polysemy of phraseological units.

Ключові слова: демономен, демонологічний образ людини, фразеологізми з антропонімічним компонентом, семантичні характеристики фразеологізмів з демономеном "біс", полісемія фразеологічних одиниць.

Найбільшим і неоцінним скарбом будь-якого народу є його прадавня духовна культура, спадщина пращурів, що, вочевидь, втілює етнічні нюанси усіх моментів минувшини. Дослідники підходили у своїх наукових розвідках з різних аспектів до проблеми вивчення давніх вірувань українців, особливо демонології як невід'ємного складника традиційної духовної культури. Лінгвісти зацікавилися українською демонологічною лексикою й фразеологією лише у другій половині ХХ ст. Предметом їхньої уваги стали походження, етимологія, мотиви номінації, творення, функціонування демонологічних назв, аналіз окремих демономенів чи тематичних груп в етимологічному, дериватологічному, ономазіологічному та функційному аспектах (Б. В. Кобилянський [1980], Й. О. Дзензелівський [1993], Т. Б. Лукінова [1982] та ін. Демонологічна лексика різних етнографічно-культурних зон відрізняється неоднорідністю семантичного поля, територією поширення і функціонування. Комплексному аналізу найменувань зазначеної тематичної групи лексики присвячені фундаментальні праці: „Гуцульська міфологія. Етнолінгвістичний словник” Н. В. Хобзей [2002] і дисертація Н. І. Тяпкіної „Демонологічна лексика

української мови” [2006]. Це питання досліджувалося у наукових розвідках О. М. Левкивської (поліські говірки), М. І. Толстого, Л. М. Виноградової та інших. Значний внесок у розв’язання проблем слов’янської, а у її складі й української демонології, зробили російські дослідники, укладачі етнолінгвістичного словника “Славянские древности” [1995-2012] за ред. М. І. Толстого. Лексикографічна праця містить велику кількість українського мовного матеріалу із вказівкою на регіон поширення. Лексикологічні праці присвячені комплексному вивченню демонологічної лексики сучасної української мови, виявленню особливостей її функціонування в українськомовному просторі; при аналізі фразеологічних одиниць мовознавцями за мету було поставлено вивчення лінгвокультурних конотацій демономенів (зокрема, дідько, чорт, біс, сатана, диявол), розкриття міфологічного етнокоду культури у фразеології української мови. Наше завдання полягає у дослідженні цілісного демонологічного образу людини, створеного фразеологізмами з антропонімічним компонентом *bis*, характеристичі семантичних проявів його інтерпретації, виокремленню відмінностей, якими відрізняються відповідні фразеологічні одиниці.

Група фразеологічних одиниць з антропонімічним компонентом *біс* досить велика за кількістю, оскільки цей іменник належить до найуживаніших синонімів слова *чорт*. На близькість цих понять вказує В. В. Скуратівський: “Про людей зі схожими характерами або вдачами кажуть: “Під чорним лісом спіткався чорт із бісом” [3, с. 168]. І хоч у побутовому мовленні нині майже не розрізняють ці дві назви, у давні часи вони стосувались окремих персон. Як пояснює В. В. Скуратівський, основна їхня відмінність була у місці перебування: якщо чорти “...живуть поруч з людьми, то в бісів було постійне помешкання – далекі ліси з густими заростями й непрохідними місцями. За народною уявою – це чорт великих розмірів з густою чорною шерстю. Він полюбає чорний (перестарілий) ліс, в якому ростуть віковічні дерева, покриті міхом, усамітненість, спокій і затишок. ...йому відводили чітко визначену роль – нечестивця лісових нетрищ. Це засвідчують численні прислів'я та приказки: “Де ліс, там біс”, “Побий на бісові ліс, то все з біса буде біс”, “Кожен біс тягне в ліс”, “Ліс лісом, біс бісом” [с. 168]. Хоча, на думку В. В. Жайворонка, етимологія цього слова, як і багатьох інших демономенів, затемнена, “...бісами могли називати язичницьких жерців, яким доручали запалювати священне вогнище на жертovníку, коли проводилось богослужіння з магiчними заклинаннями, пов'язане з прокуванням майбутнього” [2, с. 40], отже, це поняття сформувалося ще в дохристиянські часи. Однак, енциклопедія “Українці” [1992], укладена А. П. Пономарьовим, дає тлумачення цього слова, яке пов'язане із прийняттям християнства: “...назва істот, які колись були ангелами, але не зберегли своїх почесей, відійшли від Бога, зрадивши його, і стали “ангелами сатани” [5, с. 34].

У словнику “Слов'янський світ” [2008] О. А. Кононенко обґрунтовує давнє походження цього персонажа: “Слово “біс” виникло раніше, ніж слово “чорт”, у індоєвропейських мовах – “світло, блиск; блищати, світити”. Біс – оманливий блиск, що підтверджують народні назви наркотичних рослин – бісина, біс-дерево. Звідси й “біситися”, “біснуватий”, “бісівський”, тобто той, хто впадає в лютість, скаженість [4, с. 222]. Цю характерну властивість біса підкреслює й дослідник української міфології В. В. Гнатюк: “... в найдавніших писемних пам'ятках біс найчастіше фігурує саме як безтілесний дух, що вселяється в живі істоти, насамперед у людину, і спонукає її до різних гріховних вчинків, навіть суїцидного характеру. Звичайно, таку властивість приписують і чортові, однак названа риса у чорта друго- або й третьорядна, а в біса – головна” [1, с. 386]. У енциклопедії “Українці” виділено кілька типів цього представника демонічних сил: “У давніх українців “біс” слугував для позначення всіх демонологічних персонажів або як позначення категорій духів: “біс на обійсті” – домовик, “біс полуденний” – полудниця, “біс-волосатик” – лісовик” [5, с. 34].

Фразеологізми з антропонімічним компонентом *біс* відзначаються різноманітністю семантики.

У переважній більшості фразеологізмів цієї підгрупи антропонімічний компонент *біс* є основним, єдиним, який не має інших варіантів (*чорт, дідько, сатана, диявол*). Оскільки найчастіше за допомогою цих фразеологічних одиниць людина дає оцінку дійсності, то найважливішою серед семантичних характеристик є *вираження її емоційного стану*.

Фразеологізми (*кий його біс; біс із ним*) передають емоції, що відчуває людина:

1) при усвідомленні безвиході, марності зусиль:

За що це нас, братця, позапирали в цю тісну хурдигу? – питає Максим, оглядаючи чорні, як сажка, стіни некрутської. – А щоб не втік! – одказав хтось. – Та кий його біс думав тікати (Панас Мирний).

2) і як результат – прийняття протилежної думки, вимушена згода з діями інших осіб:

Біс із ним, хай уже йде та вчиться (Ю. Збанацький).

Фразеологічні одиниці (*біси його батькові; у біса (який у біса; якої бісової матері; до бісової (лихої, чортової) матері* – стрижневим компонентом є слово “бісової”, саме з ним найчастіше фіксується цей вираз; *на біса (бісового батька); отуди к бісу*) вживаються на позначення широкого спектру емоцій:

1) здивування: *Старий, давай поставимо. Я вже і дерева в лісника напирала. – Та чи тобі, жінко, ця вже набридла? – В цій тісно, старий! – Отуди к бісу: прожила весь вік – не було тісно, а тепер танцювати на старість по хаті зібралась? (А. Дімаров).*

2) незадоволення власною поведінкою:

І я зовсім забув науку дядька Кипріяна, біс його батькові, про наші лихі думки та вчинки (В. Шевчук).

3) роздратування:

– На бісового батька ти оце завітчала колючками драбину, неначе молоду до вінця! – гукнув він (Кавун) до жінки (І. Нечуй-Левицький).

4) злість:

Цар скипів, почав кричати: – Я його не хочу знати! І який він в біса князь? (Л. Первомайський).

Крім емоційного стану, виражає зацікавлення людини діями іншої особи і кількістю предметів (у цьому випадку – метафоричне вживання слова “зірочки” для іронічного зображення несправжніх, вигаданих героїв).

Пішла баба з тов риципков до аптиці. Дала аптекарєві, а сама, біси його батькові, мудра, дивисьи, як він ме тот лік вілагоджувати (В. Стефанік).

Розвелось “зірочок” до бісової матері, та все неяскаві (З газети).

Надання людиною емоційної оцінки дійсності зумовлено її *психічним станом*, репрезентованим двома фразеологізмами (*біс вселився (поселився); грали (горіли) бісики*). Згідно з віруваннями давніх українців, біси – це “... велетні або духи різних хвороб, які вселяються в людину” [20, с. 34], отже, вони могли керувати її діями, змушуючи до різних

вчинків. Зазначені фразеологічні одиниці характеризують психічний стан людини як:

1) протиріччя, незгоду з іншими особами: *Та коли переступили поріг готелика, ... знов поселився в Тетяну Василювну біс незгоди (П. Загребельний).*

2) незвичну, непритаманну людині поведінку: *Якісь, певне, лихі бісенята вселилися в молоду Олімпіаду. Господарка такі коники викомарювала, що я аж з дива на ніч перехрестився (О. Ковінька).*

3) грайливий, піднесений настрій або його відсутність: *Це його швидше тішило, бо в очах у діда грали якісь лукаві бісики, а під крочкуватим носом смикалися вуса, старий безжурно посміхався (Ю. Збанацький).*

Ментальні особливості, виражені фразеологізмами (*біс його знає; біс зна що; не з біса лукавий*), характеризують людину, яка:

1) сумнівається у правильності рішень:

Вже й дома Давид думав-думав про того Миронова. Головне, що наче на вигляд і нічого, чоловік не викликає жодних сумнівів, ну, а на балачку, біс його знає: таке верзе та все оком мружить підозріло (А. Голово).

2) говорить нісенітниці:

Верзе біс зна що та й думає: Ми то не розберемо (Т. Шевченко).

3) змінює поведінку залежно від обставин: *Не з біса лукавий і копітан! Аж заплакав, як зустрів Оксану (Г. Квітка-Основ'яненко).*

Фразеологічна одиниця (*біс ногу зломить*) також створює ментальний образ людини, оскільки визначає складність дії, для вирішення якої потрібні неабиякі розумові здібності.

Гадав Левко, що нема в світі вреднішого зілля, аніж баби. З ними сам біс ногу вломить (М. Стельмах).

Особливості **поведінки людини** характеризують фразеологічні одиниці (*біс попутав; бісики пускати (робити, посилати); бісиків підпускати*), які визначають її як:

1) поведінку, викликану намаганням виправдати власні хибні дії чи рішення, що суперечать моральним або правовим принципам суспільства:

Біс попутав, кого застукував, наприклад, та й зараз ще застукує в чужої жінки, тому теж нічого не лишалось робити, як валити все на біса: попутав, сякий-такий!.. Плутає біс і деяких касирок, продавців чи любителів різних приписок, липових звітів чи рапортів про дострокове виконання планів (В. Чемерис).

2) поведінку, викликану намаганням привернути увагу, сподобатися:

Кожна [панянка] навперейми перед подругою наряджалася якнайкраще, були й такі, що й бісики перед дзеркалом учились пускати (Панас Мирний).

3) поведінку, викликану намаганням схилити людину до протилежної думки:

Князь іспитував православну віру і кріпко тримався свого закону. Як біля його не заходжувались єзуїти, яких бісиків йому не підпускали, а нічого не вдіяли (О. Стороженко).

Ставлення людини до інших осіб передається фразеологізмами, утвореними прикметником *бісів*

у сполученні з різноманітними іменниками (у переважній більшості – на позначення родинних зв'язків). Фразеологізми (*бісів (дияволів, чортів, гадів) син*); *бісів хлопець; бісова личина; бісова душа; бісові діти*) мають емоційне забарвлення і характеризують ставлення як:

1) захоплення іншою людиною: *Чуб хвилястий, наплюсний. Брови рівні, очі блищать. Красивий, бісів хлопець (В. Кучер).*

2) насмішку: *Позад себе він чує приглушений регіт – з нього ж, бісові діти, насміхаються (М. Стельмах).*

3) невдоволення: – *Заснеш ти сьогодні чи ні, бісова дитино? – накричала на неї Олена (Г. Тютюнник).*

4) здивування:– *Ах ти ж, бісова личино! – смачно вилаявся запорожець. – Куди це ти лізеш з своїм ятаганом? (П. Куліш).*

5) повчання:

Та йди ж ти, бісів сину, людям поклонися за честь (М. Стельмах).

6) звинувачення: *Та трапляються частенько ще такі грамотії, Що буває, як напише, усе накрутить, бісів син (П. Глазовий).*

7) ненависть:

Він повертає додому, обдумуючи дорогу, як найкраще віддячити Трояну. Бісова душа!.. Господарів рівняє до нечистої сили (М. Стельмах).

У фразеологізмі (*бісів (дияволів, чортів, гадів) син*) – стрижневим словом є прикметник *бісів*. Варіативні компоненти можуть позначати ставлення до людини як:

1) ненависть, бажання помститися: *Процайся лишень, дияволів сину, з матір'ю та з сестрою, бо вже недовго рясст топтатимеш (П. Куліш).*

2) зневагу: *Лайка й крики не дали кошовому далі говорити. – Клади булаву! Клади, гадів сину, зараз же булаву (О. Довженко).*

3) образу:– *Ідете, чортів сини, – сказав замучений старий ткач Опанас Чиж (О. Довженко).*

Фразеологічні одиниці (*бісом дивитися; посилати (послати) до бісового батька; взяв би тебе біс; нехай йому біс*) визначають негативне ставлення однієї людини до іншої або до явищ природи, а саме:

1) відраза, огида: *Плив-плив Еней, що аж обридло, І море так йому огидло, Що бісом на його дививсь (І. Котляревський).*

2) зневага: *Йому не вгодиш: переступиш – зле, не доступиш – зле; все бісом дивиться! (М. Коцюбинський).*

3) недобррозичливість:

Іде голодний Лев по стежці, Раптом бачить: на травичці П'яний Засць спить. – Де ти знову нализався, Взяв би тебе біс (П. Глазовий).

4) приниження: – *Ти ніколи путнього слова не скажеш! До тебе з ласкою, а ти – з серцем! Тебе просиш, а ти до бісового батька посилаєш (Панас Мирний).*

5) байдужість:

Сі панове не знають, яку шкоду вони роблять всій справі своєю безличністю. Ну, та нехай їм біс!

(Леся Українка).

Негативне ставлення до людини, зумовлене емоційним станом мовця, передають також фразеологізми (*іди собі к бісовому батькові (к нечистій матері); іти до біса; к бісовій (лихій, нечистій) матері*), які визначають його як:

1) незадоволення діями інших осіб:

– *По копї з шагом...більш не можна дати за хліб...– Іди к бісовому батькові, – одрубав Чіпка та й пішов сам до хати (Панас Мирний).*

2) незгоду з іншими особами:

Нехай ідуть собі до біса, бо це біс їм ту криву гадку й нашептав. Я ж за Юстину ще повоюю (В. Шевчук).

3) приниження: – *Цить, підла! – крикнув на неї пан. – Не реви, а не то убирайся к бісовій матері (Панас Мирний).*

4) ворожість:

– *Та вищий! – Ну тебе к лихій матері (М. Куліш)*

Фразеологічні одиниці (*біс злизав; біс узяв (вхопив)*) характеризують **долю людини** як:

1) безвихідне, скрутне становище, що загрожує смертю:

Сомка твого вже біс і ізлизав – не бійсь, не викрутиться з запорозьких лап! (П. Куліш).

Недарма ж кажуть люди, що поки ситий суходне, то худого й біс візьме

(П. Козланюк).

2) раптово, наглу смерть:

Мов пара отрутна, штрикнув [напій] його в ніс. І скрикнув Василь, і вхопив його біс (В. Самійленко).

Квалітативна характеристика репрезентована багатозначним фразеологізмом (*до біса*), який позначає:

1) кількісний вимір:

а) живого світу:

Качви тієї й справді в Інгульській заплаві було до біса (О. Сизоненко).

б) різноманітних об'єктів: *Дурниці вареники і варяниці, інша справа борці, – хоч поганій, так до біса (Укр. присл.)*

в) матеріальних благ: – *Та й до біса ж у цього паші всякого надбання! Якби підпалити – днів зо три горіло б! (М. Пригара).*

2) ступінь вираження фізіологічного стану:

– *Гаразд, гаразд, докторе, – заспокоїв його жартуючи Яремченко, – я дуже терплячий гість,*

хоч, правду кажучи, до біса зголоднівся (Д. Бедзик).

3) оцінка розумових здібностей: *Леонтій Леонтійович – людина статечна, розумна і до біса хитра (П.Кочура).*

4) емоційне вираження психічного стану людини:

а) роздратування:

Та забирайтесь ви всі до біса з вашим Мальваним (І. Кочерга).

б) обурення: *Не вперше її чути від чоловіка: ... Збудую [канал] і більше не буду..... кину до біса, кладовищом або завгаром піду (О. Гончар)*

в) злість: *Ще точились на точилі, .. Свого майстра цюк в коліно! “Тю до біса! - крикнув з болу Майстер і штурнув сокиру. – Війся ти собі по миру І гризись сама з собою! “ (І. Франко).*

Фразеологізми з антропонімічним компонентом *біс* відзначаються різноманітністю семантики. У переважній більшості фразеологізмів цієї підгрупи антропонімічний компонент *біс* є основним. Найважливіша серед семантичних характеристик – вираження емоційного стану людини. Фразеологічні одиниці відзначаються полісемією, що дозволило віднести їх до різних підгруп. Проте значна кількість характеризується різноманітними відтінками одного значення у межах певної підгрупи, зокрема, фразеологічні одиниці на позначення ментальних характеристик можуть передавати емоційну оцінку дійсності. Окремі фразеологізми набувають експресивних конотацій у мовленні, увиразнюючи демонологічний образ людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гнатюк В. В. Нарис української міфології. – Львів.: Інститут народознавства НАН України, 2000. – 264 с.
2. Жайворонок В. В. Українська етнологістика: нариси. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
3. Скуратівський В. В. Русалії. – К. : Довіра, 1996. – 784 с.
4. Слов'янський світ: ілюстрований словник-довідник міфологічних вірувань / упор. О. А. Кононенко. – К. : Український літературно-культурний центр, 2008. – 784 с.
5. Українці: народні вірування, повір'я, термінологія / упор. А. П. Пономарьов. – К. : Либідь, 1992. – 640 с.

THE POETIC CONVERSATION BY LETA YUGAY: PECULIARITIES OF IDIOSTYLE

Zayarna I.

*Doctor of Philology, Professor,
Professor of department of Russian philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
<https://orcid.org/0000-0003-1926-1860>*

ПОЕТИЧНЕ МОВЛЕННЯ ЛЕТИ ЮГАЙ: ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛЮ

Заярна І.

*Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри російської філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ*

Abstract

The article deals with the features of Leta Yugai's poetic works, identifies the specifics of the idiosyle, demonstrates that one of the vectors of renewal of the modern poetic language is an appeal to the origins of poetry, to ancient forms of versification and their peculiar transformation in today's context.

Leta Yugai's poetry contains an original synthesis of archaic forms and modernity, rethinks various cultural codes, starting from folklore and mythology, traditions of baroque writing, ancient oriental lyrics up to playful forms of neo-avant-garde verbal experiments. The poet's practice enriches the present-day literature with lyrical suggestiveness, artistic disclosure of metaphysical themes and the usage of different types of narrative.

Анотація

У статті розглянуто особливості поетичної творчості Лети Югай, визначено специфіку ідіостилю, встановлено, що одним із векторів оновлення сучасної поетичної мови є звернення до витоків поезії, до старовинних форм віршування і своєрідна їх трансформація в сьогочасному контексті.

Поезія Лети Югай містить оригінальний синтез архаїки й модерності, переосмислює різні культурні коди, починаючи від фольклорно-міфологічних, традицій барокового письменства, давньої східної лірики й завершуючи ігровими формами неоавангардного словесного експериментаторства. Творчість поетеси збагачує сучасну літературу цікавими способами ліричної сугестії, художнім розкриттям метафізичної проблематики, застосуванням різних видів наративу.

Keywords: forms of verse, syllabics, metaphysical text, lyrics, poetics, narrative.

Ключові слова: форми віршування, силабіка, метафізичний текст, лірика, поетика, наратив.

Для поезії кінця ХХ – ХХІ ст. характерний постійний пошук сучасних форм і способів оновлення поетичної мови. До таких можна віднести процеси наближення її до звичайної розмовної, прозаїзації і створення віршепрози (Д. Биков), різні способи діджиталізації текстів (О. Кацюба, Л. Рубінштейн), модифікації традиційних жанрових моделей тощо. Безперечним і парадоксальним способом оновлення стає й звернення до минулого, до витоків поетичного слова – інколи – в найбільш архаїчних його формах. Тут і новітнє переосмислення античної класики та поезії ХVІІІ ст., створення умисно архаїзованої поетичної мови (М. Амелін), звернення до традицій силабічного віршування (Г. Сапгір, В. Коллегорський, Д. Поліщук) та відтворення силабіки в новітніх варіантах.

На поетичній мапі сучасної російської поезії суттєво вирізняється своєю творчою манерою, широким діапазоном проблематики і пошуком нових форм сугестії поезія Лети Югай. Її творчий доробок складає п'ять поетичних збірок, а філологічні зацікавлення звернені вглиб культури, зокрема до фольклору, що став предметом її серйозних наукових студій.

Сучасна критика оцінює творчість поетеси як помітне явище, про що свідчать окремі інтернет-публікації, статті, інтерв'ю з авторкою. Приміром, поет, літературознавець і критик С. Аліханов зазначає, що «поезія Лети Югай – опір недосконалості світу», і абсолютно справедливо підкреслює інтонаційне наближення її текстів до розмовної мови, до так званого «говірного вірша» [1].

Літературознавці акцентують увагу на фольклорному складнику поетичного світу Лети Югай, на переосмисленні нею обрядової поезії та народної міфологічної образності [2]. Цілісне прочитання творчості поетеси в контексті сучасного літературного процесу, безумовно, ще попереду.

Мета і завдання нашої статті полягають у виявленні специфіки ідіостилю Лети Югай, окресленні векторів оновлення нею поетичної мови, розкритті своєрідного синтезу архаїки і сучасності в її творах.

Попри те, що значну частину поетичного доробку авторки складають фольклорні мотиви, своєрідна обробка й стилізація фольклорних жанрів («Записки странствующего фольклориста»), вони не вичерпують усього розмаїття образної специфіки й

проблематики її творів. Тексти Лети Югай демонструють зацікавлення авторки найвіддаленішими шарами культури, своєрідне їх переосмислення й водночас дотичність до сучасності у різноманітних її вимірах. Так, простежуємо звернення до традиції давньої книжної культури, силабічного віршування. Зокрема, у творі «Статуя» авторка звернулася до поезії Симеона Полоцького й використала епіграф з його тексту, в якому стверджувалася ідея Vanitas – земного тліну й марноти. Цей мотив розгортається у своєрідному діалозі з письменником і проповідником, втілюється в оригінальних образах-порівняннях:

То, что век не подвержено тленью
К вящему сердца успокоенью,
Света и тепла не созидает,
Жизнь не рождает.

Будто платье, смолоду берегомо,
В шкафу имуществом лучшим зовомо,
К будущему с тщанием наутюжено,
Внукам не нужно.

<...>

Можно уподобить также и белке,
Прячущей орехи, ягоды мелки,
Что свои сокровищницы скрывает.
К зиме – забывает.

Или перепелу, что жиреет средь веток
К радости охотника, кто будет меток.
Так всё, что для вечности лишь творится
Не пригодится [3].

Відлуння барокової традиції можна простежити й у зверненні до типових жанрових моделей та ігрових форм, які були популярні в ті далекі часи. Йдеться, приміром, про фігурний вірш «Лабиринт (Тесей)», в якому химерно поєдналися давньогрецький міф, анімалістичний сюжет і словесне плетиво.

Своєрідну трансформацію жанру віршованого підпису під сакральним предметом (або на ньому) простежуємо в циклі «Надписи на прялках». При цьому відновлюється традиція полісемантичного символічного тлумачення значення речі, її неоднозначної природи. Однак якщо в подібних текстах барокової доби, перевага надавалася сакральним предметам, призначеним для богослужіння, які утверджували зв'язок між земним і небесним, видимим і невидимим, людським і божественним («Чаша», «Кадилница», «Подписание колокола» – Симеона Полоцького), то в сучасних текстах ця тенденція змінюється. Так, у Лети Югай простежуємо варіант поетичних написів на побутових речах. Тут радше можна говорити про стилізацію та імітацію, творче домислювання текстів на основі реальних речових фактів – залишків імен, ініціалів, напівстертих присвят на прялках. У передмові до циклу авторка зазначає: «Мои стихи – попытка, вживаясь в имена и скучные знаки, вычитанные на прялках, достроить смыслы, вкладываемые в эти надписи» [4]. Окрім традиційних побажань, зміст написів складається з характеристики їхніх власниць, роздумів про сенс життя та швидкоплинність часу.

Зазначимо, що цикл Лети Югай – це ще й своєрідна колекція ігрових форм. Насамперед, авторка вмільо імітує затертість й відсутність частини фрагментів тексту, ніби відновлює окремі втрачені слова. Окрім строфічної організації, зсувів і розривання слів, використання переносів, застосовуються інші відомі форми. Серед них – анаграми, акрорівні, техніка паліндромів, пароніми, прийом етимологічної метафори, техніка нерозривного написання слів. Значну роль відіграє візуалізація текстів, застосування фігурного й силуетного вірша (журнальна публікація [4] доволі добре відтворює ці особливості текстів), застосовується також гра шрифтами (малі та великі літери), латиниця. Усі ці форми кореспондують як із бароковою, так і з авангардною поетикою початку ХХ ст. і неоавангарду другої хвилі.

Загалом, поетичний світ Лети Югай сповнений натурфілософської образності, мотивів споглядання природи й цілковитого розчинення в ній. Така проблематика постає в поетичних мініатюрах авторки, які співвідносні зі старовинною східною поезією. І хоча за формальними ознаками ці тексти не відтворюють у повній мірі хайку й танка, але за своїм внутрішнім наповненням наближаються до цієї традиції. Наведемо приклади:

Озеро и облака
Постепенно
Наполняются закатом.

Как два лица
Постепенно
Улыбаются друг другу.

Это так похоже на взаимопонимание.

Абрикосовый след самолета
Отражается в озере
Пером жар-птицы,
Оброненным в синеву.

Но след от лодки
Небу безразличен [5].

ГУЛЕЧКЕ

лягушка прерскачила
дорогу
значит, за ней –
искать огоньки в чаще
родник в почве
звезду в тучах
серце стучит чаще
держи крепче
смотри лучше
крылья теней
бабочка пролетает: счастье
– тревога [4].

Один із характерних маркерів тут – філософія спокою, медитативне начало, стильовий мінімалізм. При цьому авторка створює власну міфопоетичну картину світу: «Катаю орешек между ладо-ней – / все начинать с нуля. / В орешке – молочной

спелости летний день. \ Одна ладонь – небо./ Другая, значит земля» [6, с. 50]. У цій картині все яскраво, колористично забарвлено, сповнено повітря й світла: «На окне зеленый паук прядет золотую нить, / Город заносит сиреневым снегом до самого горизонта»; «зорко земля глядит / в глубь неба / Сквозь голубые очки атмосферы / Гладью озер глядит. / Что видит? / Перья воды, облаковые сферы» [5].

Попри низку експериментальних форм, неоміфологічну образність, лірика Лети Югай не позбавлена заглиблення в онтологічні, вічні проблеми буття. Для неї значимі філософські категорії часу, швидкоплинності людського буття, міри й визначення людського щастя. Для втілення цих образів авторка інколи вдається до несподіваних стилевих рішень, створює «химерні» образи: «Вот оно плывёт-проплывает, время летнее на дворе. / Стрелка толстая, часовая еле движется по жару. / Вот оно плывёт, за домами жёлтым рыбьим глазом блестит – / счастье летнее между нами, / золотой улов, рыба-кит» [8, с. 5].

Образ часу постає і через усталені в культурі символи та емблеми, зокрема колеса (уробороса): «Время – это пустота между спицами колеса». З іншого боку, бачимо спробу вербалізації абстрактного через конкретне: «Время становится видимым при косом освещении / как движение воздушных потоков разной температуры, / Как вода, оловянная на большой глубине. / От долгого нахождения под такой водой / Предметы ржавеют, краска размывается, смыслы покрываются илом» [7]. Прагнення визначити й досягнути філософські поняття, явища нематеріального світу через речовий простір було притаманне бароковій метафізичній поезії і в найбільш виразному варіанті постає в англійській ліриці Дж. Донна, Е. Марвела та ін. Спорідненість з цією тенденцією можна простежити у низці творів Лети Югай, медитативних за своєю природою, спрямованих на досягнення внутрішніх просторів людини. До таких віднесемо поезію «Внутренние поля»: «Когда время падает до нуля, / мы уходим во внутренние поля, / разбредаемся по долам. / В это время комната как Земля. / Мир её четырёх уграм» [7, с. 27].

Свого часу поет Джон Донн порівнює душі закоханих, що навіки поєднані в любові, з ніжками циркуля, які насправді нерозривні, яке б коло вони не малювали і яка б відстань між ними не була. До подібної складної метафорики вдається й сучасна авторка, змальовуючи внутрішній стан і нерозривний зв'язок закоханих через певні ознаки матеріального світу: «Я тебя отпускаю – рыскай в своих лесах, гуляй на своих лугах, спи своим сном. А потом заходи показывать свои чудеса. Заходит значит жить снаружи, у каждого свой дом. Я тебе принесу зелёных цветов из самой своей глуши. Я ращу их лишь для тебя, поливаю дождём в сушь. Мы живём, взявшись за руки, на границе твоей и моей души. И ничто уже не разведёт наших душ» [8, с. 26]. Недарма критик С. Аліханов однією з характерних ознак поезії Лети Югай назвав «внутрішню свободу, що визначає масштаб її духовного погляду» [1].

Метафізичний сюжет близькості ситуацій народження й смерті як виходу в інші незнані світи і невідворотного страху, викликаного цим переходом у невідоме, змальовано в алегоричній формі у поетичному фрагменті «Листок». Драматизм ситуації пом'якшується елементами притчевості і форматом рольової лірики, адже учасником дії і нелегкого діалогу з вищими силами стає листочок, який не готовий опадати й залишати свій звичний світ. Авторка формує типовий зразок метафізичного тексту з притаманними йому напруженою особистого переживання вічних колізій і застосуванням стильової фігури іномовлення. Не випадково цей поетичний уривок завершує цикл «Листок и часики», лейтмотивами якого стають осмислені в оригінальних образах і сюжетних ситуаціях категорії часу і його швидкоплинності.

Одна з них, не менш актуальна для авторського бачення світу, – категорія історичного часу й недавнього минулого. У ліриці Лети Югай своєрідно розкрита тема радянського тоталітаризму і несвободи, трагічної історії, що пройшлася долями багатьох людей і родин. Такий історичний наратив міститься в поезії «Урок чистописання» – звичайній і щемливій оповіді, одній з тисяч історій про постраждалих від сталінських репресій. Через окремі штрихи, скупі деталі розповідається про випадок безпідставного арешту й засудження немолодого жінки, відправлення її у виправні табори. Коли ж вона повернулася, то не наважилася навіть обійняти свою доньку-вчительку: «Похудевшая, в отрепьях стоит поодаль. / Смотрят друг на друга, а обняться не смеют (мама учительница, мало ли что). / Так бабушка и пошла в свою деревню еще пять километров. А мама обратно в школу» [7]. І справа не в тому, що лист доньки-вчительки, написаний «т у д и» красивим почерком, був розглянутий і виявився для бабусі рятівним колом. У підтексті твору прочитується думка, що біда в тому, що після всього пережитого нащадки не усвідомлюють трагізму ситуації і сприймають усе як належно, як звичайний стан речей: «отец не держал обиды на советскую власть», «может быть, чего и хотел рассказать, но мать ему не давала», «у матери и своя мать, моя бабушка, тоже сидела», «и никакой в нас обиды», «а бабушкиной фотографии не сохранилось».

Тема пам'яті, пов'язана з елементами сімейної хроніки, знайшла віддзеркалення у низці поетичних творів: «Моей бабушке, Тамаре Жук», «Маме», «Мане (Марии Николаевой), няне моей мамы», «Дачи» та ін. І тут знову ж таки особисті сюжети вписані в історичний наратив, у картину нелегкого життя країни у 30-ті – 50-ті роки: «Мир раскалывается на острова, / Между ними – море теней / Умиравших, забранных в лагеря, / Выработанных на заводах... <...> ...Тени разбиваются о волнорез. / Детства как не бывало. / И на этом смысле, собранном по сердцам / Продналогом, комбайном, / Вырастает страна чужого отца, / Непонятная, дальняя» [9].

Важливим аспектом авторської рефлексії стають проблеми творчості, осмислення процесу

народження поетичного слова. Окремі тексти можна визнати цілком філологічними, такими, що містять роздуми авторки про специфіку творчого процесу, особливості поетичного мовлення, зрештою – фахову термінологію. До таких суто філологічних відносимо цикл «Филологический факультет», в якому в дотепній формі обіграний зміст провідних дисциплін, що складають програму підготовки фахівця-філолога.

Спроба окреслити стан творчості, занурення в підсвідомий процес міститься в поезії «Если установит прослушку в твоей голове...». Авторка використовує низку асоціативних образів, приміром: «слог неровный, логос замутненный, логарифм непроверенный», для формування образу ліричної сугестії. Інколи застосовує прийоми потоку свідомості, незавершеності мовного фрагмента, недомовленої думки, недомовленої фрази.

Однак, з іншого боку, образ творчості постає в конкретному пластичному втіленні в ліричному фрагменті, який водночас містить автобіографічні елементи. Авторка використовує цікаву й незвичну побутову асоціацію – порівняння поетичного слова з ягодами, які треба зберегти, законсервувати: «не знала, как есть эти ягоды. / И тогда я научилась заготавливать их в стихотворения. / Стеклянная банка формы, немного языковой игры для консервации, / главное сохранить свежесть / для относительной вечности» [7]. Паралельно авторка розгортає внутрішній наратив, створює своєрідний потік письма, в якому зовнішні події – деталі власної біографії поєднуються з сюжетами творчості, народження поетичних образів та їхньої рецепції сторонніми людьми: «Было странно, когда кто-то спрашивал: «Стихи – это Ваше призвание?» / Было сложно, когда кто-то целовал мои руки, но не ел моих ягод. / Я учусь поедать это все сама, с ветки: / орехи решенных задачек, чернику теплых закатов, / барбарис недоразумений» [7]. Безперечно, цікавим у стильовому рішенні цього фрагмента видається й використання мови алегорії, що кореспондує з кодом барокової культури. Прагнення визначити поетичну форму як комунікативний акт, звернений до недосяжного адресата, міститься у поезії «К стихотворной форме тяготеют сообщения, доставка которых затруднена...». Водночас тут мовиться про складність, багатогранність і варіативність поетичного висловлювання, про необхідність неабияких зусиль для його оформлення.

Мотив творчості як інтуїтивного способу пізнання світу, як процесу, який неможливо передбачити, простежується у тексті «Снова новая жизнь...», де з'являються прикмети робочого побуту й розпорядку поета – письмовий стіл, план.

Однак у метафоричній формі стверджується думка, що натхнення з'являється несподівано і не залежить від авторських попередніх задумів і розрахунків: «На рабочую зиму прибираю письменный стол, / Составляю план, отсекаю лишнее, ставлю крестики на руках. / Подбрасываю орешек: решка или орёл? / Он зависает в воздухе, распускается деревом в облаках» [6, с. 50].

Таким чином, Лета Югай утверджує новий яскравий ідіостиль у сучасній літературі. Її творчість відрізняється багатогранною проблематикою, цікавою образністю. Поетеса легко поєднує архаїку і сучасність, оперує різними культурними кодами – від давніх – фольклорно-міфологічного, барокового – до модерністського та неоавангардного. Попри наближення її вірша до розмовної мови, Лета Югай використовує складні стильові рішення, створює химерні образи-метаморфози, вдається до словесного експериментаторства. Важливою прикметою її текстів є наративність, вдале застосування діалогічної мови, форм потоку свідомості. Творчість Лети Югай, безперечно, сприяє процесам оновлення сучасного віршування й поетичної мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алиханов С. Лета Югай: «И я забираю душу ее в коробочку диктофона...» <https://newizv.ru/news/culture/06-10-2018/leta-yugay-i-ya-zabirayu-dushu-eyo-v-korobochku-diktofona>.
2. Золотова Т. А. Золотова, Ефимова Н. И., Плотникова Е. А. Модель нового «космоса» в творчестве молодых российских поэтов // Вестник Марийского государственного университета. 2018. Т. 12. № 4. С. 139 – 144. <https://cyberleninka.ru/article/n/model-novogo-kosmosa-v-tvorchestve-molodyh-rossiyskih-poetov>
3. Лета Югай. Стихи // Prosodia. №11, 2019. <http://lit-web.net/leta-yugaj-stihi-v-zhurnale-prosodia-11-2019/>
4. Лета Югай. Надписи на прялках // Новый мир, 2014, № 6. https://magazines.gorky.media/novyi_mi/2014/6/nadpisi-na-pryalkah.html
5. Лета Югай. Я – это легкий лист // Октябрь, 2016. № 7. <https://magazines.gorky.media/october/2016/7/ya-eto-legkij-list.html>.
6. Лета Югай. Забыть-река. М.: Воймега, 2015. 52 с.
7. Лета Югай. Урок чистописания // Новый мир, 2018, № 5. http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2018_5/Content/Publication6_6899/Default.aspx
8. Лета Югай. Между водой и льдом. М.: Воймега, 2010. 56 с.
9. Лета Югай. Сказки рассказывают матери. <https://www.wmmsk.com/2020/10/leta-jugaj-skazki-rasskazyvajut-materi/>

FESTIVE TEXTS OF MODERN CULTURE

Myshyakova N.,*doctor of Arts, professor of Russian State Hydrometeorological University, Saint Petersburg***Kipnes L.***Cand. of Sciences (Pedagogy), associate professor of Russian State Hydrometeorological University,**Saint Petersburg*

ПРАЗДНИЧНЫЕ ТЕКСТЫ СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЫ

Мышьякова Н.М.*доктор искусствоведения, профессор Российского государственного гидрометеорологического университета, г. Санкт-Петербург***Кипнес Л.В.***кандидат педагогических наук, доцент Российского государственного гидрометеорологического университета, г. Санкт-Петербург***Abstract**

In modern humanitarian knowledge, the concept of a festive text continues to remain relevant. The scope of holiday practices is expanding, and the traditional understanding of the holiday is undergoing significant changes. The most important ones in the festive text of culture include the following: festive selection - cancellation of Soviet and appointment of Russian holidays; holiday gaps - transfer, extension, stretching of the holiday calendar; holidays by agreement, postponed to free days and adjusted to the official holiday calendar; festive inversion - the holiday does not begin, but sums up the everyday reality, constructed in a certain way; transformation of a traditional holiday text into a decorative ornament. The festive text loses its nature and becomes the basis of modern discourse.

Аннотация

В современном гуманитарном знании понятие праздничного текста продолжает оставаться актуальным. Сфера праздничных практик расширяется, и традиционное понимание праздника претерпевает значительные изменения. К наиболее значимым изменениям праздничного текста культуры относятся следующие: праздничная селекция – отмена советских и назначение российских праздников; праздничные зияния – перенос, продление, растягивание праздничного календаря; праздники по договоренности, перенесенные на свободные дни и подстроенные под официальный праздничный календарь; праздничная инверсия – праздник не начинается, а итожит определенным образом сконструированную повседневность; превращение традиционного праздничного текста в декоративный орнамент. В этой связи можно констатировать, что праздничный текст теряет свою природу и становится основой современного дискурса.

Keywords: holiday, weekdays, festive text, entertainment, festive discourse, meanings of the holiday, everyday life.

Ключевые слова: праздник, будни, праздничный текст, развлечения, праздничный дискурс, смыслы праздника, повседневность.

Современная культура предоставляет нам множество свидетельств деформации традиционной праздничной культуры и, как следствие, множество исследований, которые пытаются в этом разобраться. Одна из классических работ, анализирующих феномен праздничного текста культуры, принадлежит знаменитому социологу, антропологу и эссеисту Роже Кайуа. Это доклад, прочитанный в мае 1939 года. Р. Кайуа констатирует «обесценивание» праздников, которые почти незаметны в повседневности и «увязли в рутине» [1]. На смену праздникам, полагает философ, приходят «каникулы», которые «замедляют» социальную активность, «образуют некую пустоту» и не могут исчерпать все потребности человека [2]. В каникулах, как следствие, не заключены жизнеутверждающие перспективы, и вся их праздничность сводится к отвлечению от невзгод. Оппозиция, внутри которой Р.

Кайуа рассматривает праздник, это оппозиция заполненности и пустоты. Один из сущностных признаков праздника – его «чрезмерность», наполненность богатым пиршеством, буйным весельем. Образ каникул рождается как образ опустевшего места, как контрагент полноты, обилия страстей.

Современная культура не столько интенсивно продолжает процесс деформации праздника, процесс его опустошения, сколько ломает саму оппозицию, микшируя границы праздничности и повседневности, сакральности и профанности. Много лет назад Р. Кайуа был обеспокоен судьбой общества, лишенного праздника, погруженностью человека в «эфмерное счастье» каникул, их «долгую истому», по выражению М. Мосса. Сегодня обеспокоенность вызывает почти тотальная праздничность, распространяющаяся не только на зону праздников, но и

«метастазийно» [3] захватывающая противоположную ей повседневность. Более того, в современной культуре деформируется не только элемент оппозиции, но и происходит процесс деструкции, активизирующий культурную энтропию и многочисленные перверсии.

Отметим наиболее очевидные изменения праздничной культуры.

1. Традиция праздника предполагает обязательную соединенность праздника с местом и временем; праздник не подлежит отмене, переносу, откладыванию. Именно церемониальность, точность праздничных параметров гарантирует празднику сакральность, будущую «исполненность». Любые отклонения от процедуры чреватые, «недействительностью» праздничного события и невосполнимыми потерями. «Сакральный потенциал праздника, – отмечает современный исследователь, – признавался в качестве непререкаемого и любая искусственная ‘операция’ с ним была равносильна ‘измене Богам’» [4, с.32]. К сожалению, современная культура демонстрирует разнообразие такого рода измен. Например, в работе Т.А. Катковой названо несколько видов трансформаций праздничного текста культуры: калькирование, модернизация, редуцирование, генерализация и др. [5]

В сфере официальных праздников сложилось два вида практик:

-во-первых, активно используется практика пресечения традиций, некая *праздничная селекция* – отмена советских и назначение российских праздников;

-во-вторых, практика переноса, продления, растягивания праздничного календаря – *праздничные зияния*.

В первом случае (пресечение традиций) мы имеем дело с правилом «новой метлы», по которому не столько строится новый календарь, сколько дискредитируется старый. Детерминантом таких новаций является празднично-демиургические амбиции власти, претендующей на традиционные жреческие функции – формирование и контроль времени. Вольное отношение к праздничному календарю не только разрушает традицию высокого статуса календаря, но и расшатывает статус самой законности, открывая путь к легитимности вседозволенности.

Второй тип практики (продление праздничных дней) читается как некий праздничный «бонус» в рекламных целях – подарочное увеличение нерабочих дней, подыгрывание в спектакле благополучной жизни. Как ни странно, освобождение дней от обязательной работы и забот не обеспечивает празднику наполненность пиршественной, разгульной чрезмерностью (обязательной, с точки зрения Р. Кайуа). Скорее наоборот, это наполненность пустотой, утомленность затянувшейся пассивностью. Как правило, это свойство современной праздничной культуры оценивается как тревожный признак. Праздничный текст становится потенциально «дурной бесконечностью», пользуясь выражением Гегеля.

В сфере семейных отношений широко практикуется *праздники по договоренности*, перенесенные на свободные дни и подстроенные под официальный праздничный календарь. Увеличенная длительность домашнего праздничного текста переводит обычную незаполненность работой («каникулярную пустоту») в праздничное предвкушение свободного «завтра», компенсаторно реализуя давнюю функцию прогнозирующего праздника.

И для официальных, и для семейных праздников ненарушаемым остается запрет на преждевременность праздника, правда, превратившийся более в суеверие, чем в правило праздничного календаря. Суеверная боязнь нарушений церемониала особо проявляется и в сфере ритуальных событий, обеспечивая им наибольшую сохранность и традиционность.

2. Сюжет классического праздничного текста развивается от праздника к прогнозируемым будням. Традиционный праздник фундирует будущую повседневную жизнь, это *пролог*, который буквально созидает, проектирует грядущее канонической процедурой, правильностью исполнения – это некий «формульный стиль», обеспечивающий узнаваемость, традиционность, священность.

Современный праздник принадлежит новой *праздничной инверсии*, в которой праздник не начинается, а итожит определенным образом сконструированную повседневность, выполняет функцию праздничного *эпилога*. В этой функции праздник теряет свою традиционную сакральность, переходя в сферу развлекательных текстов. Тотальная развлекательность не только интеркуррентно присутствует в изначально не-праздничных элементах культуры, но и настойчиво претендует на суверенность. Гастрономические праздники, шопинг с «гиперреальным статусом» магазинов, говоря словами Ж. Бодрийяра, почти тотальная празднично-бонусная стилистика рекламных текстов и др.

3. Современный праздник оказывается втянутым в общекультурный процесс метастазийного разрастания, разбухания праздничного календаря. Праздник освобождается из-под власти сакральности, божественной декретированности. Права на назначение праздничных дат делегируются некоему анонимному «автору» с функцией ономатета – праздник получает имя, дату рождения, входит в «законный» праздничный календарь. Теряя сакральность, праздник приобретает необязательность, неразличимость – праздник каждый день и каждый день – праздник. «Нервные узелки», по выражению А.Н. Веселовского, на которых держался традиционный праздничный текст, перерождаются в текущий, бесконечный декоративный орнамент. Эта изысканная праздничность характеризует синтаксическую структуру праздничного текста, который аналогичен «поток» праздничного «сознания» и включает замысловатость текстовых «единиц», атрибутику, длинную синтаксическую цепочку. Например, новогодний праздничный текст начинается в конце октября, носит кумулятивный характер, активно распространяется на об-

ширных городских пространствах, организует интерьеры гипермаркетов, различных офисов, создает акустическую линию праздника и пр. Эта заблаговременная праздничность – тоже некий рудимент традиционного праздничного календаря, основная функция которого заключалась в конструировании будущей повседневности.

4. Праздничный текст меняет свои «видовые» и «жанровые» параметры. Традиционный праздник был опознаваем точной датой, принадлежностью к фундаментальной мифопоэтической оппозиции *праздники – будни*, к изначальному, коллективному типу зрелищ (по А. Банфи), в котором органично соединены все участники [6].

Современный праздник, утрачивая маркированность временем, микшируя границы бинарной оппозиции, с одной стороны, приобретает некую эпическую нарративность, становится «поток» праздничной жизни, «бесконечной историей» праздничности. Атрибутами этой праздничной повседневности становятся многочисленные праздничные безделушки, не символически значимые детали праздничного текста, а *подробности*, действующие массовидно, «роем».

С другой стороны, в этой текущей, разнородной праздничности откровенно манифестируется ее *игровое* начало, сцены, акты. Эпическая нарративность органично сплетается с драматургией и сценографией, превращая пространство города, служебного помещения, дома в театральную площадку, в новый тип зрелища, в котором участники и зрители постоянно обмениваются ролями.

5. Развлекательность праздника связана еще с некоторыми его особенностями. Прежде всего это *товаризация* праздничного текста, в котором «все на продажу» и все конкурентоспособно.

Во-вторых, покинув сферу сакрального, праздник вовлекается в индустрию развлечений и приобретает не только яркие инновационные формы, но и демонстративно *перверсивные*, рыночно-мотивированные: традиционные выставки, концерты проводятся в необычных местах (вестибюли и вагоны метро, пляжи, рынки и пр.); музеи, библиотеки, даже научные конференции открывают свои двери ночью; обычные события повседневности, избежавшие почти тотальной катастрофичности, сопровождаются аплодисментами, как в театре (приземление самолета, окончание научного доклада, красиво приготовленное блюдо).

Современная культура разворачивает перед читателем-зрителем некую многожанровую праздничную мистерию, паратекстуальные возможности которой практически безграничны.

В-третьих, при всем разнообразии и многожанровости, современный праздничный текст тяготеет к *стандартизации*, как бы отдавая должное классической «формульности» стиля. Стандартизация проявляет себя прежде всего в клишированности, «рыночности» вкуса (дурновкусие, амбициозность, снобизм, соперничество, топ-списки, кликбейты и пр.).

И последнее: как это ни странно, стандартизация подчеркивает в праздничном тексте культуры

его *не-праздничность* – читателю-зрителю предлагается гарантированный стандарт праздника, его ассортимент, декор, стоимость, церемония и пр., т.е. не ожидаемую праздничную неповторимость, эксклюзивность, а гарантированный шаблон. Профессионализация праздничного текста неизбежно влечет за собой клишированность, шаблонность стилистики, набор праздничных «канцеляризм» и, как следствие, выветривание «праздничного прецедента».

Однако сама очевидность этих изменений «от противного» выстраивает еще одну характеристику – очевидное наличие *мифологемы* праздника, его образа, ускользающего от празднично-развлекательной тотальности и агрессивности современности. Праздничный текст культуры фундирован глубочайшими мифопоэтическими истоками. Как отмечает один из исследователей праздничной культуры, «из многовековой истории человечества известно, что праздник – это состояние духовного мира человека [7, с. 371].

В мифопоэтической картине мира праздник принадлежит сфере мифопоэтического времени. Праздник – наиболее сакральный отрезок времени. Он входит в две основных оппозиции – *праздник – будни* и *праздник – несчастные дни*. При анализе современной праздничной культуры вторая оппозиция приобретает ключевое значение именно в силу трансформации праздника в дискурсивные практики будней. Антиномия события и календаря сменяется противопоставлением «настроений» *счастья – несчастья*. Институализированный праздничный текст ищет убежища в «невыразимом».

Описывая изменения, происходящие в современной праздничной культуре, исследователи обычно отмечают две разнонаправленные тенденции:

1) появление новых праздничных текстов и, одновременно, «утрата истинной природы праздника» [8, с. 15];

2) переход праздника в дискурсивную сферу – возникновение «праздничных интонаций» [9], составляющих основу современного дискурса.

Таким образом, можно констатировать, что в праздничном тексте современной культуры происходит смена парадигм: выветривание, убывание традиционных форм праздничной культуры; ее онтологическая, историческая, социальная деформация; «передислокация» праздника в зону повседневности; нивелирование оппозиции *праздник – будни* и актуализация оппозиции *праздничного – не-праздничного*.

Эти признаки, с одной стороны, с очевидностью, свидетельствуют о кризисном, драматическом состоянии праздничного текста культуры. Однако именно размывание праздничных границ создает эффект жизненности и органичности традиционного праздничного текста. Именно повседневность реализует праздничные смыслы культуры. Приобретая черты бытового дискурса, рассеянная в повседневности, онтологичность праздника явлена наиболее очевидно. Традиционная празд-

ничная бытийность оказывается носителем и транслятором не персонифицированной, овеществленной, локализованной праздничности, а ее «духа», что буквально одухотворяет повседневность, надевая ее не только праздничной декоративностью и нарядностью, но и сакральностью. Упомянутая Р. Кайуа «пустота» повседневности оказывается не однородно монотонной, а заполненной духовной работой, *текущей* праздничностью, переживаемой как ожидание, празднование и воспоминание. Микширование оппозиции *праздник – будни* нивелирует традиционную структуру и одновременно онтологизирует ее, выявляет ее фундирующие и транслирующие функции. В современном праздничном тексте имеет место праздничный прецедент, случайность, ускользающая и, одновременно, обретаемая праздничность, ее *личная* отмеченность и переживаемость; становится очевидной некая праздничная трансцендентность, неустрашимая работа культуры, направленная на исправную трансляцию жизнеобеспечивающих и смыслонесущих ценностей, некая прустовская модель, являющая цикличность жизненного пути в поисках «утраченного» и «обретенного» времени.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Кайуа Р. Миф и человек. Человек и сакральное. Москва: ОГИ, 2003.
2. Там же.
3. Лотман Ю.М. Культура и взрыв. Москва: Гнозис, 1992.
4. Шелудько Г.В. Онтология сервисной реальности. Автореферат диссертации...доктора философских наук. Москва, 2008.
5. Каткова Т.Е. Тенденции трансформаций праздничных традиций. Culture and Civilization. 2018, Vol. 8.
6. Банфи А. Природа зрелища. Избранное. Москва: Прогресс, 1965.
7. Слюсаренко М.А., Сыроева Л.С. Экзистенциальный смысл праздника и его место в современной культуре. Смыслы праздника. Москва: ГИИ, 2009.
8. Юрлова С.В. «Вечный праздник», или Мифология общества потребления. Известия Уральского государственного университета. Сер. 2, Гуманитарные науки. 2010. N 2 (76).
9. Там же.

VERBS WITH THE MEANING OF CAUSATION OF MOVING OBJECTS (BASED ON THE MATERIAL OF THE YAKUT LANGUAGE)

Kharabaeva V.

PhD in Philology

researcher, Department of the Yakut language

Institute of Humanities Research and Indigenous Studies of the North, Russian Academy of Science, Siberian Branch.

Russia, Republic of Sakha (Yakutia), Yakutsk,

ГЛАГОЛЫ СО ЗНАЧЕНИЕМ КАУЗАЦИИ ПЕРЕМЕЩЕНИЯ ПРЕДМЕТОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ЯКУТСКОГО ЯЗЫКА)

Харабаева В.И.

кандидат филологических наук,

научный сотрудник, отдел якутского языка

Институт гуманитарных исследований

и проблем малочисленных народов Севера Сибирского отделения Российской академии наук, г.

Якутск

ORCID: 0000-0002-4803-1805

Abstract

The consistency of the vocabulary of any language is most clearly reflected in the semantic groupings of words. The study of lexico-semantic groups of verbs is due to the significance and central role in the sentence of this part of speech. The article reveals the features of the semantic classification of verbs that characterize the causation of the movement of objects on the material of the Yakut language. Verbs are divided into subgroups: 1) verbs of displacement oriented relative to the starting point, 2) verbs of displacement oriented relative to the end point, 3) verbs of displacement oriented relative to the starting and ending points. The study uses a lexico-semantic approach, the classification of words is carried out by the method of frontal analysis of the lexical array selected for this purpose from lexicographic sources.

Аннотация

Системность лексики любого языка наиболее ярко отражается в семантических группировках слов. Исследование лексико-семантических групп глаголов обусловлено значимостью и центральной ролью в предложении данной части речи. Статья раскрывает особенности семантической классификации глаголов, характеризующих каузацию перемещения предметов на материале якутского языка. Глаголы разделены на подгруппы: 1) глаголов перемещения, ориентированные относительно исходного пункта, 2) глаголов

перемещения, ориентированные относительно конечного пункта, 3) глаголов перемещения, ориентированные относительно исходного и конечного пунктов. В исследовании применяется лексико-семантический подход, классификация слов производится методом фронтального анализа выбранного для этой цели лексического массива из лексикографических источников.

Keywords: semantics, lexico-semantic groups, action, verbs, causation of movement, object.

Ключевые слова: семантика, лексико-семантические группы, действие, глагол, каузация перемещения, объект.

В лингвистике проявляется стремление полнее и глубже исследовать семантические особенности глагольных лексем как особого класса слов, характеризующих признаки предметов и их отношения. Глагольные лексемы являются такими «номинативными единицами, в значение которых фиксируются и закрепляются разные по своему содержанию семантические признаки, всевозможные ракурсы связей глагольного "действия", "состояния" и т.п. с предметами и лицами, производящими эти действия или подверженные им» [5, с. 58]. В силу этого прямое номинативное, как и переносные значения глаголов имеют соответствующую форму языкового выражения, а именно минимальные лексические синтагмы (свободные и несвободные сочетания слов), манифестирующие основные типы отношений вещей, лиц и их признаков в предметном мире (агенса действия, субъекта состояния, результат, цель, инструмент действия и т.п.). Эти обобщенные категории и их отношения, свойственные объективному миру, лежат в основе глагольной номинации [6, С. 142-143].

В семантических группировках слов: семантических полях или классах слов, лексико-семантических группах (далее – ЛСГ), синонимических рядах отражается системность лексики языка. Э. В. Кузнецова, учитывая конкретизацию категории ЛСГ в других исследованиях, предлагает наиболее четкое определение ЛСГ: «Лексико-семантическая группа – это объединение слов, относящихся к одной части речи и семантически соотносящихся друг с другом по лексическим значениям» [2, с. 99]. Существенные признаки ЛСГ – это класс слов одной части речи, имеющих в своих значениях общий интегральный семантический компонент (или компоненты) и типовые уточняющие компоненты, а также характеризующихся сходством сочетаемости и широким развитием функциональной эквивалентности и регулярной многозначности. При семантической классификации глаголов дальнейшая категоризация происходит путем выявления более частных смыслов их значений. Данный метод рассматривает значение слова как состоящее из элементарных смыслов (признаков, компонентов, сем). Это метод, «опирающийся на более формализованные, более разработанные приемы дистрибутивного и трансформационного анализа, в основе своей, как и компонентный анализ, тоже интуитивные, но основывающиеся на интуитивном знании языковой нормы (формы), а не содержания» [1, с. 42]. Также одним из основных методов при исследовании ЛСГ глаголов является метод кон-

текстного (дистрибутивного) анализа, позволяющий выявить различные оттенки значений глаголов и их сочетаемостные возможности [7, с. 47].

В последние десятилетия ЛСГ глаголов в разных языках привлекают внимание как лексикологов, так и представителей смежных дисциплин. Общее мнение в работах А. А. Уфимцевой (1986), Д. Н. Шмелева (1973), О. С. Ахмановой (2004), В. И. Кодухова (1974), М. К. Шаковой (1984) и др. сводится к тому, что ЛСГ – это группировка слов одной части речи, объединенных однородностью или близостью значения. В числе последних работ по семантической классификации глагольной лексики можно выделить работы М. Г. Усмановой [5], М. Д. Чертыковой [7], Р. А. Тадиновой [3].

В якутском языкознании исследование лексико-семантических групп глаголов обусловлено значимостью и центральной ролью в предложении данной части речи, также недостаточной изученностью глагольных ЛСГ в якутском языке. Цель статьи – дать описание семантики глаголов со значением каузации перемещения объектов в современном якутском языке. Задачи статьи – методом выборки из лексикографических источников классифицировать глаголы по соответствующим значениям каузации перемещения предметов. В исследовании применяется лексико-семантический подход, классификация слов производится методом выборки из лексического массива на основе логико-интуитивного метода. Источником анализируемого материала является «Толковый словарь якутского языка» (2004-2019) [4].

Глаголы со значением каузации перемещения объектов обозначают такие ситуации, в которых действующий субъект в силу каких-то обстоятельств должен заставить объект перемещаться откуда-либо куда-либо, т.е. объект, изменив первоначальное положение, должен принять какое-то определенное положение в пространстве. В глаголах каузации перемещения существенную роль играют лексические категории, характеризующие исходный пункт перемещения, а также конечный пункт движения и др.

Глаголы перемещения, ориентированные относительно исходного пункта. Типовая семантика исходного пункта перемещения – перемещать (переместить) какой-либо объект или позволять (позволить), заставлять (заставить) какой-либо объект перемещаться откуда-либо, удаляться откуда-либо. Базовые глаголы: илт- 'уносить', күрэт- 'уводить', үтүрүй- 'вытеснять'.

Бырах- 'бросать, кидать, метать'; илк- 'отбрасывать, отшвыривать кого-что-л. от себя, смахнуть (в форме исходной основы не используется)'; илт-

‘1. Уходя, брать с собой что-л., уносить, увозить. 2. Уходя, увести кого-л за собой, с собой. 3. Быть унесенным чем-л., унести кого-что-л. (течением, ветром)»; күрэт- ‘уводить, угонять, отправлять, кого-л. куда-л. тайком, скрытно, тихо’; сүөкээ- ‘выливать, высыпать что-л. из чего-л.; опорожнять что-л.’; сыбай- ‘1. Отодвинуть, сдвигать что-л. с места, придвигать что-л. к чему-л. 2. Вытеснять, оттеснять кого-л. куда-л.’; аһаар- ‘выносить, выводить кого-что-л. откуда-л.’; сыый- ‘отсеять что-либо из состава чего-л., производя отбор’; түһэр- ‘спускать (напр., озеро)’; тылаа- ‘выезжать из города в сельскую местность, уезжать в деревню’; үтүрүй- ‘выталкивать, вытеснять кого-что-л.; толчком выпихивать кого-что-л.’; үтэй- ‘отодвинуть, оттеснить, оттолкнуть кого-что-л. от себя’; үүр ‘1. Гнать, перегонять (скот). 2. Прогонять, отгонять, выгонять’; уул- ‘1. Снимать, отделить от себя (обычно об одежде). 2. Отделить, находящееся внутри или сверху, на поверхности, либо где-л. укрепленное’; хаһый- ‘отбрасывать, откидывать, скидывать что-л. тыльной стороной руки’; холдьох- ‘выпрояживать, выгонять, вынуждать уйти кого-л.’; хотор- ‘вытаскивать, выкладывать мясо крупными кусками из супа, рыбу из ухи’; эс- ‘1. Выбрасывать, выкидывать что-л. от себя. 2. Выбрасывать, вычерпать (напр., воду из лодки)’.

Глаголы перемещения, ориентированные относительно конечного пункта. Типовая семантика конечного пункта перемещения — заставлять (заставить) какой-либо объект перемещаться (переместиться) в каком-либо направлении до определенной точки, т.е. до конечного пункта движения. Соответствующую группу образуют также глаголы со значением ‘придать объекту определенное положение’. Базовые глаголы: аҕал- ‘принести’, сыбай- ‘отодвинуть’, тириэрт- ‘доставить’.

Аҕал- ‘принести, привести’; ас- ‘1. Оттолкнуть, отпихнуть от себя. 2. Сделать быстрое, резкое, движение назад (напр., об отдачи ружья при выстреле)’; астар- ‘1. Приехать рысью или вскачь и резко остановить (напр., коня, оленя). 2. Причалить, остановить (напр., лодку)’; арҕаалаа- ‘склоняться, клониться к западной стороне небосклона (о солнце)’; кистээ- ‘прятать’; кут- ‘1. Лить что-л. жидкое (во что-л. или куда-л.). 2. Насыпать, всыпать что-л. сыпучее во что-л.’; олорт- ‘посадить, рассадить, усадить’; сит- ‘догонять, настигать’; сиэлий- ‘двигать, отодвигать в сторону’; сыбарыт- ‘отодвинуть, передвинуть, подвинуть кого-что-л.’; сыбай- ‘1. Отодвинуть, сдвигать что-л. с места, придвигать что-л. к чему-л. 2. Вытеснять, оттеснять кого-л. куда-л.’; сыбалын- ‘быть оттесненным куда-л.; сдвинуться с места’; сыбарый- ‘переместиться в какую-л. сторону; отодвинуться, подвинуться’; тарт- ‘взяв, ухватив что-л. руками, перемещать, приближать к себе с силой, усилием, тянуть, подтягивать что-л. к себе’; тарый- ‘подгрести что-л. к себе; смахивать что-л. с чего-л.’; тиксэр- ‘доставлять что-л. кому-л.’; тириэрт- ‘доводить, провожать кого-что-л. куда-л.’; тиэрт- ‘доставить, передать кому-л. или куда-л. что-л. (напр., письмо)’; төһүүлээ- ‘поднимать что-л. тяжелое при помощи

рычага’; түһнэр- ‘сваливать, опрокидывать кого-что-л.’; тэптиргэлээ- ‘поднимать что-л. с помощью приспособления, механизма в виде подъёмного рычага’; уур- ‘положить’; үүр- ‘пригнать стадо к реке’; халбарыт- ‘передвинуть, отодвинуть с места на место, сдвинуть с места’; ыйаа- ‘помещать что-л. висячем положении, вешать, подвешивать что-л. на чем-л.’; эпчиргэлээ- ‘метать, швырять что-л. в кого-что-л., обкидывать, забрасывать кого-л. чем-л.’.

Глаголы перемещения, ориентированные относительно исходного и конечного пунктов. В семантике глаголов перемещения может содержаться компонент, указывающий на направление движения из одного места в другое. Типовая семантика: заставлять (заставить) какой-л. объект перемещаться откуда-л. куда-л. Базовые глаголы: аҕал- ‘предоставить’, илт- ‘переместить’, сиэт- ‘вести’, сос- ‘тянуть’.

Ааллаа- ‘сплавлять что-л. (несамоходное)’; аҕал- ‘1. Давать, подавать кого-что-л., кому-л. (говорящему, просящему). 2. Предоставить, обеспечить кого-что-л. откуда-л., куда-л. 3. Приносить, приводить, доставлять кого-что-л. (путем вызова, сопровождения, конвоирования и т.д.)’; ас- ‘поднимать вверх что-л., зацепив чем-л.’; бат- ‘следовать за чем-л., идти вдоль чего-л.’; бырах- ‘доставить, доставить кого-что-л.’; көтөх- ‘1. Поднять кого-что-л. (взяв или обхватив руками). 2. Поднимать, убирать (напр., трап, якорь)’; илт- ‘переместить, поднести что-л. куда-л.’; кут- ‘1. Лить что-л. жидкое (во что-л. или куда-л.). 2. Сильно капать, лить (о дожде)’; күрээ- ‘убегать, уходить тайком’; кый- ‘идти вдоль, по краю чего-л., в обход’; кытылаа- ‘подплывать к берегу, плыть вдоль берега (напр., о рыбе, утке)’; кыыдамнаа- ‘падать, идти неравномерно, не густо (о снеге)’; кыырай- ‘стремительно взлететь вверх, взметнуться ввысь’; саҕастаа- ‘тащить, волочить по земле (что-л. тяжёлое, громоздкое)’; сиэт- ‘вести кого-л. за что-л. (напр., человека за руку, лошадь за удила)’; сос- ‘1. Тянуть по земле, тащить, волочить. 2. Тянуть, волочить кого-л. против его воли, тащить силой’; соһоҕостоо- ‘тащить, волочить что-л. (по земле) еле-еле, с трудом’; суккуй- ‘лить нескончаемым потоком; литься, течь нескончаемым потоком’; сыс- ‘тащить, тянуть, волочить что-л. по земле’; сыһаҕастаа- ‘тащить, волочить что-л. тяжёлое’; тас- ‘перемещать, доставлять что-л. куда-л., носить, переносить, возить, перевозить’; таһаар- ‘1. Перемещать наверх, поднимать кого-что-л. 2. Доставлять, перемещать кого-что-л. из центра на периферию, из крупного населённого пункта в меньший’; туорат- ‘перемещать с одной стороны чего-л. на другую, переходить, переправлять’; төкүнүт- ‘скачивать кого-л. откуда-л., валить’; үт- ‘толкать, пихать, заставляя кого-что-л., двигаться в направлении от себя’; үтүмэхтээ- ‘проводить прогонную жердь невода из проруби в прорубь (при подлёдной неводьбе)’; элит- ‘отбрасывать, отшвыривать что-л. с силой’; элээрит- ‘подкидывать, подбрасывать что-л. высоко вверх’.

Таким образом, нами рассмотрены ЛСГ глаголов, объединенных единой семантикой, отражающей каузацию перемещения объектов. Выявлено, что глаголы каждой подгруппы данной ЛСГ отличаются по семантике образом действия перемещения объектов (удаляться откуда-либо, перемещаться (переместиться) в каком-либо направлении до определенной точки, также двигаться из одного места в другое).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Васильев Л.М. Семантика русского глагола: Глаголы речи, звучания и поведения. Уфа: БГУ, 1981. – 71 с.
2. Кузнецова Э.В. Лексико-семантическая группа слов и методы ее описания // Актуальные проблемы лексикологии. 1969, № 11. С. 99-101.
3. Тадинова Р.А. Глагольные тюркизмы в кавказских языках. Москва: Советский писатель, 2005. – 193 с.
4. Толковый словарь якутского языка. Новосибирск: Наука, 2004-2019 гг.
5. Усманова М. Г. Функционально-семантическая классификация глаголов башкирского языка: дис. ... доктора филол. наук. Уфа, 2002. – 429 с.
6. Уфимцева А.А. Лексическое значение: принципы семиологического описания лексики. – М.: Наука, 1986. – 240 с.
7. Чертыкова М. Д. Глаголы со значением психической деятельности в хакасском языке: дис. ... доктора филол. наук. Абакан, 2016. – 500 с.

№77/2022

Norwegian Journal of development of the International Science

ISSN 3453-9875

VOL.2

It was established in November 2016 with support from the Norwegian Academy of Science.

DESCRIPTION

The Scientific journal “Norwegian Journal of development of the International Science” is issued 24 times a year and is a scientific publication on topical problems of science.

Editor in chief – Karin Kristiansen (University of Oslo, Norway)

The assistant of the editor in chief – Olof Hansen

- James Smith (University of Birmingham, UK)
- Kristian Nilsen (University Centre in Svalbard, Norway)
- Arne Jensen (Norwegian University of Science and Technology, Norway)
- Sander Svein (University of Tromsø, Norway)
- Lena Meyer (University of Gothenburg, Sweden)
- Hans Rasmussen (University of Southern Denmark, Denmark)
- Chantal Girard (ESC Rennes School of Business, France)
- Ann Claes (University of Groningen, Netherlands)
- Ingrid Karlsen (University of Oslo, Norway)
- Terje Gruterson (Norwegian Institute of Public Health, Norway)
- Sander Langfjord (University Hospital, Norway)
- Fredrik Mardosas (Oslo and Akershus University College, Norway)
- Emil Berger (Ministry of Agriculture and Food, Norway)
- Sofie Olsen (BioFokus, Norway)
- Rolf Ulrich Becker (University of Duisburg-Essen, Germany)
- Lutz Jäncke (University of Zürich, Switzerland)
- Elizabeth Davies (University of Glasgow, UK)
- Chan Jiang (Peking University, China) and other independent experts

1000 copies

Norwegian Journal of development of the International Science

Iduns gate 4A, 0178, Oslo, Norway

email: publish@njd-iscience.com

site: <http://www.njd-iscience.com>